

การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม สหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Use of Social Media For Buddhist Principle Study of The Elderly
in Bangkok Metropolis

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Human and Social Development
Inter-Department of Human and Social Development

GRADUATE SCHOOL

Chulalongkorn University

Academic Year 2019

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
	ของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร
โดย	นายพิชัย ดาราพงษ์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุ๋นเรื่อน เล็กน้อย

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

.....	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธรรมนุญ หนูจักร)	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	
.....	ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)	
.....	อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุ๋นเรื่อน เล็กน้อย)	
.....	กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)	

CHULALONGKORN UNIVERSITY

พิชัย ดาราพงษ์ : การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุใน
กรุงเทพมหานคร. (The Use of Social Media For Buddhist Principle Study of The Elderly
in Bangkok Metropolis) อ.ที่ปรึกษาหลัก : ผศ. ดร.อุ๋นเรื่อน เล็กน้อย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและจัดทำ
ข้อเสนอแนะการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร โดยใช้หลักธรรม
สำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วย 4 หลักธรรม ได้แก่ หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักธรรมโลกธรรม 8 หลักธรรมพรหมวิหาร 4
และหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยคือ ผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปอาศัยในกรุงเทพมหานคร และ
ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ โดยมีขนาดตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 384 คน ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-
stage Sampling) สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็น
อิสระจากกัน (t-test Independent) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA)

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านแอปพลิเคชันไลน์
ต่างกันตามลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลัง
เกษียณ รายได้ และสถานภาพการอยู่อาศัย รวมถึงพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ โดยกลุ่มตัวอย่างมีการศึกษา
หลักธรรมผ่านแอปพลิเคชันไลน์จากมากไปน้อยตามลำดับดังนี้ หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 หลักธรรม
อิทธิบาท 4 และหลักธรรมโลกธรรม 8 ผลวิจัยได้ข้อเสนอแนะรูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่าน
การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าถึงหลักธรรมโลกธรรม 8 เป็นอันดับแรก และกลุ่มผู้สูงอายุเพศหญิง อยู่
ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ อาศัยอยู่คนเดียว จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ และมี
รายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท เป็นกลุ่มที่ควรได้รับการส่งเสริมใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ในการศึกษาหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาเป็นลำดับต้น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา 2562

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

5887266120 : MAJOR HUMAN AND SOCIAL DEVELOPMENT

KEYWORD: Buddhist principle, Elderly, LINE application, Social media

Phichai Darapong : The Use of Social Media For Buddhist Principle Study of The Elderly in Bangkok Metropolis. Advisor: Asst. Prof. UNRUAN LEKNOI, Ph.D.

This research is categorized as quantitative research which aims to exam a format of social media utilization regarding Buddhist principles study of a senior citizen in Bangkok together with developing a suggestion plan for the mentioned subject. Practiced teachings of the Buddha for the elder in this research consist of four principles which are Four Bases of Success, Eight Worldly Certainties, Four Sublime States of Mind, and Four Service and Social Integration. A selected sample group chosen for this research is elder aged 60 and above, live in Bangkok and is a LINE application user. The group is made up of 384 people in total. A sampling technique in this research is a multi-stage sampling. For this research, information analyzation is performed by using two statistical techniques which are analysis of the mean comparison between two independent sample groups (t-test Independent) and one-way analysis of variance (One-Way ANOVA).

The finding showed a Buddhist principles study pattern of sampling group via a LINE application which differs in demographic characteristics such as gender, marital status, education level, career before retirement, career after retirement, income, living condition, and LINE application usage behavior. The amount of sampling group study time for each Buddhist principle via a LINE application can be arranged in descending order as follow: Four Service and Social Integration, Four Sublime States of Mind, Four Bases of Success, and Eight Worldly Certainties. After researching, the researcher has constructed a suggestion plan for Buddhist principles study of senior citizen learning style via a LINE application. The plan is to encourage the elder to access an Eight Worldly Certainties principle first along with arranging a group of a female elder whose marital status is widowed, divorced or separated and live alone including obtained a primary-education level, unemployed, income less than 10,000 baht per month as a primary target for promoting Buddhist principles study through a LINE application.

Field of Study: Human and Social Development Student's Signature .....

Academic Year: 2019 Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ทำให้ผู้วิจัยได้เปิดประสบการณ์ใหม่ในการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของผู้วิจัย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ ผู้จุดประกายแรก ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุ้นเรือน เล็กน้อย ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่สละเวลาอันมีค่าให้คำแนะนำตั้งแต่เริ่มคิดหัวข้อวิจัย เปิดมุมมองใหม่ๆ ที่เป็นผู้นำทาง ให้ผู้วิจัย และพร้อมช่วยปรับแก้ ตรวจสอบความถูกต้องให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์ แบบตามหลักวิชาการ ทั้งยังเชื่อมั่นและไว้วางใจในตัวผู้วิจัยเสมอมาทำให้รู้สึกซาบซึ้งและอุ่นใจทุกครั้งที่ได้รับคำปรึกษา

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.โกนิญฐ์ ศรีทอง ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกที่กรุณาสละเวลามาให้ความรู้ และคำชี้แนะอย่างละเอียดซึ่งเป็นประโยชน์ยิ่งต่อการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้คำปรึกษาและเป็น กำลังใจและคอยห่วงใยให้มาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณผู้ตอบแบบสอบถามทุกท่านที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยด้วยความ เต็มใจ รู้สึกมีความสุขเสมือนได้พูดคุยกับญาติผู้ใหญ่และดีใจที่ได้รับฟังข้อเสนอแนะ คำสอนต่างๆซึ่ง สามารถนำมาปรับใช้ใน วิทยานิพนธ์และชีวิตจริง ตลอดจนขอขอบพระคุณทุกหน่วยงานที่ให้ความ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลเป็น อย่างดี

สาเหตุที่สุดคือขอขอบพระคุณจุดเล็กๆอันยิ่งใหญ่ ที่ทำให้ก้าวผ่านความกังวล ความเหนื่อยล้า เวลาทุกข์มาก ที่สุดหรือวันที่ท้อแท้สุดประมาณก็ยังคงอยู่เคียงข้างพร้อมเข้าใจนั่นคือ “ครอบครัว” คุณพ่อ คุณแม่ อาไต้ อารัก น้ำดีดี น้ำแมวที่เอาของขงขวัญมาเป็นแรงจูงใจ น้ำซัยพร รองศาสตราจารย์ ปราณี สุรสสิทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา สารสุข อาจารย์ ดร.สุบรรณ บัวขาว อาจารย์ ดร.อักษร สวัสดิ์ อาจารย์ ดร.สาณูรักษ์ ฟองวาริน ที่อยู่เบื้องหลังทำให้ยิ้มได้และ สู้ต่อไปจนสำเร็จพร้อมให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนทุกด้านทั้งกำลังร่างกายและกำลังใจเป็นพลังบวกที่สามารถเติมใจ ได้ไม่มีวันหมด ทั้งนี้ขอขอบคุณผู้ไม่ประสงค์ออกนาม บุม พี่ปลีก พี่แคน พี่น็อต พี่ว ปอย หลวงพี่เสียน้ำ พี่แบงค์ พี่ เติ้ล พี่ฝน พี่ยุจิน พี่เทิน พี่ก้อย พี่เปา พี่เผือก พี่ยุ พี่หนู พี่มิ่งค์ พี่ไนต์ พี่ริส พี่นัท พี่โจ สมาคมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ที่คอยอำนวยความสะดวกในการหาที่ส่งแบบสอบถาม คุณ อรวรรณ สุขเกษม เจ้าหน้าที่หลักสูตรที่ช่วยประสานงานให้ และขอบคุณพีจี (EDS) ที่คอยช่วยเหลือประสานงานในการ นำเสนอผลงานแบบเร่งด่วน และขอบคุณตัวเองที่อดทน ถึงแม้ว่ามีอุปสรรคในการทำวิจัย ทั้งด้านสุขภาพ สถานการณ์ โรคระบาด covid-19 แต่ก็มุ่งมั่นที่ทำให้ประสบผลสำเร็จได้

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณทุกคนจากหัวใจทั้งเพื่อนๆ อาจารย์และเจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ไม่อาจเอ่ย นามได้หมด ทุกท่านคือ “บุคคลสำคัญ” ซึ่งหากขาดท่านไป วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่สมบูรณ์แบบ เช่นเดียวกันสำหรับ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้อาจเป็นจุดเล็กๆที่สามารถรู้ถึงความต้องการของผู้สูงอายุต่อการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา

พิชัย ดาราพงษ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.5 กรอบแนวคิดงานวิจัย.....	5
1.6 นิยามคำศัพท์.....	5
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม.....	6
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.....	6
2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ	6
2.1.2 สถานการณ์ผู้สูงอายุ	11
2.1.2.1 การสูงวัยของประชากรโลก	11
2.1.2.2 การสูงวัยของประชากรไทย.....	11
2.1.2.3 ปัจจัยและผลกระทบจากสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย	12
2.1.3 การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ.....	14
2.1.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยา (Biological change).....	14

2.1.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ (Psychological change)	20
2.1.3.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม (Social change).....	21
2.2 แนวคิดสื่อสังคม (Social media) และแอปพลิเคชันไลน์ (Line Application).....	22
2.2.1 ความหมายของสื่อสังคม.....	22
2.2.2 ประเภทของสื่อสังคม.....	23
2.2.3 สื่อสังคมกับผู้สูงอายุ	24
2.2.4 ความหมายของแอปพลิเคชันไลน์ (LINE Application).....	27
2.2.5 ลักษณะเฉพาะของแอปพลิเคชันไลน์	27
2.3 แนวคิดเกี่ยวหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ	29
2.3.1 หลักธรรมอิทธิบาท 4.....	29
2.3.2 หลักธรรมโลกธรรม 8	30
2.3.3 หลักธรรมพรหมวิหาร 4.....	31
2.3.4 หลักธรรมสังคหวัตถุ 4.....	32
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	32
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	37
3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	37
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	38
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	40
3.4 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ	41
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล	42
3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัย	43
บทที่ 4 ผลการวิจัย.....	45
4.1 ข้อมูลทั่วไป	45
4.1.1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์	45

4.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์	47
4.2 รูปแบบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ	50
4.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของ ผู้สูงอายุผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์	55
4.3.1 เปรียบเทียบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านทางลักษณะ ประชากรศาสตร์	55
4.3.2 เปรียบเทียบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรมการใช้ งานแอปพลิเคชันไลน์	80
4.4 ข้อเสนอแนะรูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์	89
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ	91
5.1 สรุปผลการศึกษา	92
5.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	95
5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	95
บรรณานุกรม	96
ภาคผนวก	101
ประวัติผู้เขียน	108

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 จำนวนประชากรโลก จำแนกตามช่วงอายุ.....	11
ตารางที่ 2 จำนวนประชากรประเทศไทย พ.ศ. 2561	12
ตารางที่ 3 จำนวนประชากรทั้งหมด และจำนวนประชากรผู้สูงอายุประเทศไทย อายุ 60 ปีขึ้นไป และอายุ 80 ปีขึ้นไป.....	12
ตารางที่ 4 ภาวะเจริญพันธุ์รวมของประเทศไทย.....	14
ตารางที่ 5 จำนวนผู้สูงอายุที่ใช้อินเทอร์เน็ตจำแนกตามกลุ่มอายุ	25
ตารางที่ 6 กิจกรรมการใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ตในแต่ละช่วงอายุ	25
ตารางที่ 7 ลำดับความนิยมของสื่อสังคมในแต่ละช่วงอายุ	26
ตารางที่ 8 ข้อมูลเขตที่มีอัตราผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรก	39
ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์	46
ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความถี่ในการใช้งาน ระยะเวลาและช่วงเวลาที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์	48
ตารางที่ 11 จำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ตามวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผู้สูงอายุ	49
ตารางที่ 12 จำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ	51
ตารางที่ 13 จำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามหลักธรรม	52
ตารางที่ 14 รูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ	54
ตารางที่ 15 รูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามช่วงอายุ	55
ตารางที่ 16 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามเพศ	56

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามช่วงอายุ.....	56
ตารางที่ 18 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามสถานภาพสมรส	57
ตารางที่ 19 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุหลักธรรม อธิปไตย 4 จำแนกตามสถานภาพสมรสเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	58
ตารางที่ 20 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามระดับการศึกษา.....	58
ตารางที่ 21 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	59
ตารางที่ 22 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรม อธิปไตย 4 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	60
ตารางที่ 23 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรม โลกธรรม 8 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	61
ตารางที่ 24 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรม พรหมวิหาร 4 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	62
ตารางที่ 25 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรม สังคหวัตถุ 4 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	63
ตารางที่ 26 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกอาชีพก่อนเกษียณ	64
ตารางที่ 27 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	65
ตารางที่ 28 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรม อธิปไตย 4 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	66
ตารางที่ 29 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรม โลกธรรม 8 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	67

ตารางที่ 30 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร พรหมวิหาร 4 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	68
ตารางที่ 31 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร สังคหวัตถุ 4 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	69
ตารางที่ 32 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตาม อาชีพหลังเกษียณ.....	70
ตารางที่ 33 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือน	70
ตารางที่ 34 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตาม รายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	71
ตารางที่ 35 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร อิทธิบาท 4 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	72
ตารางที่ 36 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร โลกธรรม 8 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	72
ตารางที่ 37 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร พรหมวิหาร 4 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	73
ตารางที่ 38 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร สังคหวัตถุ 4 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	74
ตารางที่ 39 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัย	74
ตารางที่ 40 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตาม สภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	75
ตารางที่ 41 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร อิทธิบาท 4 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	76
ตารางที่ 42 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร โลกธรรม 8 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	77

ตารางที่ 43 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร พรหมวิหาร 4 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	78
ตารางที่ 44 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร สังคหวัตถุ 4 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	79
ตารางที่ 45 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตาม ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์	80
ตารางที่ 46 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์	80
ตารางที่ 47 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนก ระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	82
ตารางที่ 48 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร อิทธิบาท 4 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	83
ตารางที่ 49 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร โลกธรรม 8 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	84
ตารางที่ 50 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร พรหมวิหาร 4 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD	85
ตารางที่ 51 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร สังคหวัตถุ 4 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD.....	86

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงที่ชีวิตมีการเสื่อมถอยทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และอารมณ์ ในปัจจุบันผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลสถิติจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2562 มีจำนวน 11,136,059 ราย (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2563) และในเขตกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นมหานครมีผู้สูงอายุเป็นอันดับหนึ่งมีผู้สูงอายุจำนวน 1,020,917 ราย (กองยุทธศาสตร์สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สยป., 2562)

สื่อสังคม (Social media) ได้เข้ามามีอิทธิพลในการติดต่อสื่อสารในชีวิตประจำวันของมนุษย์มากขึ้น โดยผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแอปพลิเคชันเฟซบุ๊ก (Facebook Application) หรือ แอปพลิเคชันไลน์ (Line Application) เป็นต้น ที่เข้ามาเป็นตัวช่วยในการติดต่อสื่อสารของประชาชนให้ได้ง่ายขึ้นและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารระหว่างกลุ่ม

การสื่อสารผ่านการใช้สื่อสังคมสามารถเข้าถึงได้ทุกเพศทุกวัย ตลอดจนผู้สูงอายุ จากข้อมูลรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562 พบว่าจำนวนผู้สูงอายุที่มีอายุ 55-73 ปี มีการใช้งานสื่อสังคม มีประมาณร้อยละ 82.5 (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2563) ซึ่งเห็นได้ว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่ใช้งานสื่อสังคมมาก และสื่อสังคมได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของกลุ่มผู้สูงอายุมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้เครือข่ายสังคมเพื่อการพูดคุยสื่อสารผ่านสื่อสังคมในโทรศัพท์มือถือ ซึ่งมีแอปพลิเคชันที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร อาทิเช่น แอปพลิเคชันเฟซบุ๊ก และแอปพลิเคชันไลน์ เป็นต้น อย่างไรก็ตามการเกิดกระแสการโพสต์ข้อความหรือรูปภาพการทำบุญจำนวนมากผ่านทางสื่อสังคม ซึ่งกรณีนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนไทย

กลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่อยู่ในภาวะเสื่อมถอยทั้งทางสุขภาพกายและจิตใจ ต้องเผชิญภาวะโรคเรื้อรังต่าง ๆ ทั้งในหนังสือธรรมะสำหรับผู้สูงอายุของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2555) ระบุว่าการศึกษาความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา สามารถนำไปสู่สุขภาพที่ดี มีความหวังในชีวิต การมองโลกในแง่ดี การเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของตัวเอง มีผลต่อการลดระดับความเครียดและสามารถลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุได้ด้วยการที่ผู้สูงอายุมีความยึดมั่นและศรัทธาในศาสนาสามารถใช้ศาสนานั้นเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ทำให้เกิดการยอมรับความเปลี่ยนแปลงว่าเป็น ธรรมชาติ ส่งผลต่อความสงบของจิตใจ แต่ทั้งนี้มิเช่นเดียวกับ

งานวิจัยหลายชิ้นที่ระบุตรงกันว่า หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ช่วยลดผลกระทบทางด้านต่อร่างกาย จิตใจ ความเครียดในกลุ่มผู้สูงอายุได้ (พระมงคลธรรมวิธาน และ ประสิทธิ์ สระทอง, 2560; มานพ นักการเรือน, 2561; อุเทน ลาพิงค์, 2561)

จากกรณีข้างต้นนี้เช่นนี้ ถือได้ว่าคำสอนทางศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวและขัดเกลาจิตใจของคน ช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรม ให้มีความสงบสุข ซึ่งปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเข้าถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ต่างไปจากเดิมที่ต้องไปวัดโดยตรง เกิดกลายเป็นการเข้าถึงหลักธรรมคำสอน ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์แทน

อนึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำขึ้นบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ซึ่งเป็นแผนหลักในการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยสู่ประเทศไทย 4.0 (Thailand 4.0) ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ ซึ่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับนี้ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาในทุกภาคส่วนเพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 สามารถทำให้ผู้สูงอายุวัยต้นมีงานทำและมีรายได้ที่เหมาะสมกับศักยภาพของผู้สูงอายุ การมีงานทำ ของผู้สูงอายุ (อายุ 60-69 ปี) เพิ่มขึ้นผู้สูงอายุจะมีศักยภาพที่เหมาะสมในการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน มีทักษะในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมสามารถเข้าถึงช่องทางด้านการตลาด แหล่งทุน และบริการข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสในการประกอบอาชีพ ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการดำรงชีวิตและทำงานได้เป็นอย่างดี รวมถึงมีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงสมบูรณ์ภายใต้ระบบหลักประกันสุขภาพที่มีความเป็นเอกภาพทั้งเรื่องสิทธิประโยชน์และการใช้บริการ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2555-2559) ได้ให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีขึ้น ในขณะเดียวกันสาระสำคัญในแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ก็มุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมด้านกิจกรรมทางศาสนา ส่งเสริมการเข้าถึงศาสนาของผู้สูงอายุ เนื่องจากศาสนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความรู้สึกพึงพอใจในชีวิต ทำให้เกิดความสุข ช่วยบรรเทาความทุกข์ใจในชีวิต ซึ่งตรงตามวิสัยทัศน์ของแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 คือ ประชากรผู้สูงอายุมีสถานภาพดี มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายประการ ที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ได้รับประโยชน์สุข ซึ่งจากแผนฯ ทั้งสองฉบับดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงหลักการที่มุ่งเน้นส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้เทคโนโลยีในการดำรงชีวิตให้มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์แข็งแรง

จากสถานการณ์ในปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หรือ Aging society (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพมหานครที่มีประชากรผู้สูงอายุ 1,020,917 คน จาก

ประชากรทั้งหมด 5,480,469 คน (กองยุทธศาสตร์สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สยป., 2562) และในกรุงเทพมหานครทุกเขตพื้นที่เป็นสังคมผู้สูงอายุ (Aging society) และมีแนวโน้มเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ภายใต้ยุคดิจิทัลกรุงเทพมหานครเป็นจังหวัดที่มีการใช้สื่อสังคมครอบคลุมในทั่วทุกเขตของกรุงเทพมหานคร อีกทั้งยังมีสัญญาณ Wi-Fi ฟรีของกรุงเทพมหานคร ซึ่งสอดคล้องกับงานของฐิติพร พยุงวงษ์ และ ศรัณย์ธร ศศิธนากรแก้ว (2560) และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2557) ที่ระบุว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง มีพฤติกรรมการใช้ออปพลิเคชันไลน์สูงกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่นอกเขตเมือง นอกจากนี้ยังมีระบบสัญญาณโทรศัพท์ที่เสถียรเมื่อเทียบกับจังหวัดต่าง ๆ ภายในประเทศ อีกทั้งกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลางของประเทศทำให้การจราจรติดขัดและไม่อำนวยความสะดวกต่อผู้สูงอายุในการเดินทางไปยังวัดจึงทำให้สื่อสังคมเป็นอีกทางเลือกของผู้สูงอายุในการเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถ้ามีการเตรียมตัวที่เหมาะสม ก็จะทำให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งตนเองได้ เพื่อลดปัญหาการเป็นภาระต่อคนในครอบครัวได้น้อยที่สุด ในปัจจุบันสื่อสังคม เป็นเครือข่ายที่สะดวกในการติดต่อสื่อสารของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัยเด็ก วัยแรงงาน ตลอดจนผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษาการนำสื่อสังคมมาใช้ในการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การนำสื่อสังคมเข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตของกลุ่มผู้สูงอายุ สามารถทำให้ผู้สูงอายุได้เข้าถึงการศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามากขึ้นหรือน้อยกว่าก่อนใช้สื่อสังคมโดยมีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษารูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร
- 2) เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทราบถึงรูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร
- 2) ข้อเสนอแนะการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

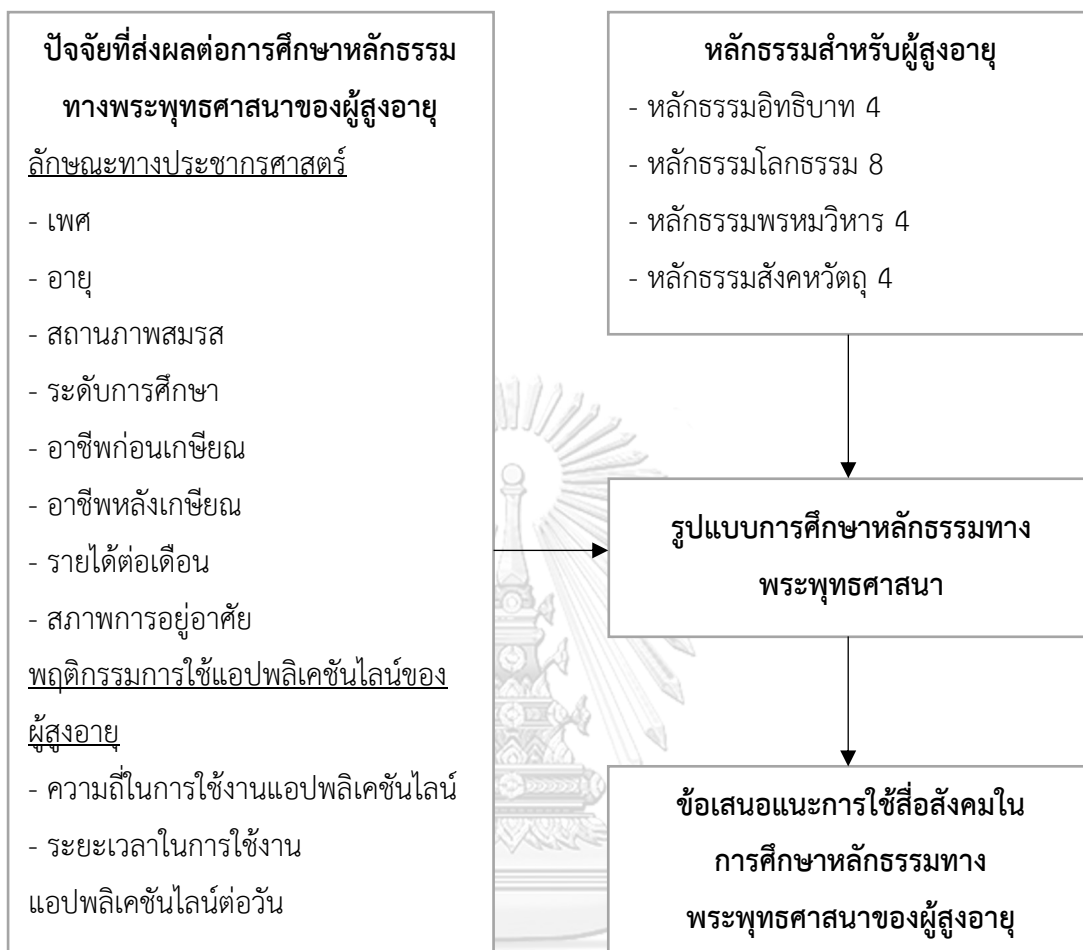

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

- 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ หลักคำสอนสำหรับผู้สูงอายุที่หมายถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุเนื่องประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนา ร้อยละ 93.5 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้ หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักธรรมโลกธรรม 8 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมสังฆัตถุ 4
- 2) ขอบเขตด้านสื่อสังคมในการศึกษาคครั้งนี้ใช้ คือ แอปพลิเคชันไลน์
- 3) ขอบเขตด้านพื้นที่ในการศึกษาคครั้งนี้ คือ กรุงเทพมหานคร
- 4) ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการศึกษาคครั้งนี้ แบ่งเป็นผู้สูงอายุตอนต้น อายุตั้งแต่ 60–69 ปี และผู้สูงอายุตอนปลายตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไปสามารถใช้แอปพลิเคชันไลน์ได้และสามารถตอบแบบสอบถามได้

1.5 กรอบแนวคิดงานวิจัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

1.6 นิยามคำศัพท์

- 1) ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทยตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (ฉบับแก้ไข พ.ศ. 2553) แบ่งเป็นผู้สูงอายุตอนต้นอายุตั้งแต่ 60-69 ปี และผู้สูงอายุตอนปลายตั้งแต่ 70 ปีขึ้นไป

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนเอกสารในการศึกษาเรื่อง “การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร” ผู้ศึกษาได้ทำความเข้าใจถึงความหมายและแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในแง่หลักการสำคัญและวิธีการดำเนินงาน เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และแนวทางในการศึกษาโดยแบ่งเป็น 4 ส่วนประกอบหลักสำคัญ ดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ
- 2.2 แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคม (Social Media) และแอปพลิเคชันไลน์ (Line Application)
- 2.3 แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2.1.1 ความหมายของผู้สูงอายุ

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization; WHO) ให้ความหมายของผู้สูงอายุไว้ อย่างกว้างๆ ผู้สูงอายุ หมายถึง ผู้ที่มีอายุ 60 หรือมากกว่าเมื่อนับตามวัย หรือหมายถึง ผู้ที่ เกษียณอายุจากการทำงานเมื่อนับตามสภาพเศรษฐกิจ หรือหมายถึงผู้ที่สังคมยอมรับว่าสูงอายุจาก การกำหนดของสังคม วัฒนธรรม หรือวัยสูงอายุเริ่มต้นอย่างน้อยที่สุดเมื่อเข้าสู่วัยรุ่น และเป็น ขบวนการต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต เมื่อนับตามชีววิทยา (WHO Expert Committee on Health of the Elderly, 1989)

สหประชาชาติ (United Nations; UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ หมายถึง ประชากรทั้งเพศ ชายและเพศหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปและได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ (United Nations, 2015)

- 1) ระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศ ที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมี ประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศแสดงว่า ประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ
- 2) ระดับสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มี ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมี

ประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

- 3) ระดับสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึงสังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่

ส่วนประเทศไทยได้กำหนดนิยาม ผู้สูงอายุ ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 มาตรา 3 ได้ให้ความหมาย ผู้สูงอายุ ไว้ว่า บุคคลที่มีอายุเกิน 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปและมีสัญชาติไทย (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2557)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2560) ในหนังสือเรื่อง “สูงอายุเป็น ก็น่าเป็นผู้สูงอายุ” ได้อธิบายคำว่า อายุ เป็นภาษาบาลี หมายถึง พลังส่งต่อเลี้ยงชีวิต ดังนั้นคำว่า สูงอายุ จึงหมายถึง มีพลังชีวิตมาก

พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้ให้ความหมายคำว่า “ชรา” ว่า แก่ด้วยอายุ, ชำรุดทรุดโทรม แต่คำว่า “ชรา” ไม่เป็นที่นิยมโดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มนักวิชาการที่พิจารณาแล้วเห็นว่าคำนี้ก่อให้เกิดความหดหู่ในและความถดถอยสิ้นหวัง ดังนั้นที่ประชุมคณะอาวุโส โดยมี พล.ต.ต. หลวงอรรถสิทธิสุนทรเป็นประธานจึงได้กำหนดคำให้เรียกว่า “ผู้สูงอายุ” ขึ้นแทนเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา คำนี้ได้ให้ความหมายที่ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ที่ชราภาพว่าเป็นผู้ที่สูงทั้งวัยวุฒิ คุณวุฒิ และประสบการณ์ด้วย (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2544)

วัยสูงอายุ หรืออาจเรียกว่า วัยชรา คือ บุคคลที่มีช่วงอายุ 60 ปีขึ้นไป พบว่าในวัยสูงอายุนั้นจะมีการเสื่อมถอยทางกายภาพของร่างกาย อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีระร่างกาย และการทำงานของระบบอวัยวะต่าง ๆ เมื่อร่างกายเกิดความเสื่อมอาจส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ส่งผลกับสภาพจิตใจ ซึ่งนำไปสู่การเจ็บป่วยของร่างกายได้ อันเนื่องมาจากการคิดว่าเป็นบุคคลที่ไร้ค่าในสังคม โดยวัยผู้สูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย การเสื่อมถอยของสภาพร่างกายของมนุษย์จะเห็นเป็นรูปธรรมเมื่ออายุมากกว่า 60 ปี เริ่มสังเกตได้จากความเสื่อมถอยของการทำงานของร่างกาย เมื่อผ่านวัยกลางคนไปแล้ว ร่างกายจะเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างและหน้าที่ของอวัยวะ ความเต่งตึงของผิวหนังลดลง กล้ามเนื้อลดความแข็งแรงและขาดความไวในการตอบสนอง ความสามารถในการทำงานประสานกันของระบบประสาทและกล้ามเนื้ออ่อนสมรรถภาพ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความคล่องตัว เช่น ด้านสายตาที่เปลี่ยนไป การเคลื่อนไหวของร่างกายที่เชื่องช้าลง เป็นต้น

2) การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ การเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจไม่สามารถแยกจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและสังคมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายและสังคมส่งผลต่อจิตใจและการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจก็ส่งผลต่อร่างกายและสังคมเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจและอารมณ์ประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

2.1) ปัจจัยภายนอกร่างกาย ได้แก่

2.1.1) การสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก ได้แก่ การสูญเสียคู่สมรส บุตร หรือ การที่บุตรแยกไปอยู่ต่างหาก ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเหว รู้สึกว่าตนเองไม่มีค่า ไร้ความหมาย ไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใครทำให้เกิดความวิตกกังวลซึมเศร้า

2.1.2) การสูญเสียปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การสูญเสียบทบาท การปลดเกษียณจากการทำงาน ทั้ง ๆ ที่ผู้สูงอายุบางคนยังมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงพอที่จะทำงานได้ ทำให้เกิดความรู้สึกสูญเสียอำนาจ รู้สึกว่าคุณค่าในตัวเองลดลง สูญเสียรายได้ เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม ถูกทอดทิ้งไม่ได้รับการเหลียวแลจากเพื่อน ญาติมิตรอย่างใกล้ชิดเหมือนเมื่อก่อน

2.2) ปัจจัยภายในร่างกาย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภายในร่างกายในระบบต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวตอนต้น ก่อให้เกิดโรคทางกายได้ เช่น โรคหัวใจ โรคข้อ ความจำเสื่อม สูญเสียการได้ยิน สายตามองเห็นไม่ชัด ขาดความมั่นใจ และความปลอดภัย ผู้สูงอายุมักจะชดเชยด้วยการสะสมข้าวของ การย้ำทำ การบ่น อารมณ์ไม่คงที่ โกรธง่าย แต่บางรายก็อ่อนโยนใจดี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม สังคมและประสบการณ์ที่ผ่านมา

3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดชีวิตของคนเราจะมีปฏิสัมพันธ์เป็น 3 ระยะ ได้แก่

3.1) ระยะเข้าสู่สังคม (แรกเกิดถึง 30 ปี) จะมีปฏิสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและก้าวสู่สังคมนอกครอบครัว เช่น โรงเรียน ที่ทำงาน เป็นต้น

- 3.2) ระยะสร้างสังคม (อายุ 30 ปีขึ้นไป ถึง 60 ปีขึ้นไป หรือในวัยกลางคน) มีการสร้างครอบครัวใหม่ ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาสังคม
- 3.3) ระยะออกจากสังคม (อายุ 60 ปีขึ้นไป หรือในวัยสูงอายุ) ซึ่งออกจากสังคมมี 2 กรณีคือ ประการแรก เป็นข้อกำหนดให้ต้องออกจากบทบาทหน้าที่รับผิดชอบด้วยการปลดเกษียณ อีกประการหนึ่ง เป็นการออกจากสังคมด้วยการยอมรับต่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงตามวัย โดยละจากบทบาทการเป็นผู้นำครอบครัวมาเป็นสมาชิก ซึ่งในวัยหนุ่มสาวและวัยผู้ใหญ่จะมีสังคมกว้างขวางกับบุคคลหลายๆ กลุ่มแต่สังคมของผู้สูงอายุโดยมากมักจะแคบลงเหลือเพียงครอบครัว เพื่อนสนิท และวัดเท่านั้น

ถ้าผู้สูงอายุสามารถจัดการ หรือปรับเปลี่ยนต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ จะเป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพจิตดี แต่ถ้าไม่สามารถปรับตัวได้ ก็เกิดปัญหาสุขภาพจิตตามมา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ได้แก่

- 1) การสูญเสียบุคคลที่มีความหมายต่อตน ได้แก่ บุคคลทั้งในและนอกรอบรั้วที่สนิทสนมใกล้ชิด เช่น เพื่อน โดยเฉพาะการเสียชีวิตของคู่ชีวิตเป็นเหตุการณ์ที่กระทบกระเทือนความรู้สึกได้มากที่สุดในชีวิต ระยะเวลาหลังจากการเสียชีวิตของคู่สมรสเป็นระยะเวลาของความโศกเศร้า ซึ่งผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องค่อยๆ ปรับตัวต่อสถานภาพใหม่ของตนเองทีละน้อย
- 2) ภาวะการณเป็นหม้าย ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเหวในผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุเพศชายที่ได้รับการปรนนิบัติดูแลจากภรรยา
- 3) การเกษียณอายุเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดทัศนคติของคนในสังคมที่คิดว่า คนสูงอายุจะมีประสิทธิภาพด้อยกว่า เชื่องช้ากว่าปรับตัวไม่ดี รวมทั้งมีความอ่อนแอในการทำงานมากกว่าวัยหนุ่มสาว ทัศนคติเหล่านี้ อาจทำให้ผู้สูงอายุมีทัศนคติทางลบต่อความสูงอายุ เกิดความรู้สึกอึดอัด ไร้ประโยชน์ เป็นการสูญเสียรายได้ สูญเสียอำนาจ บทบาทลดลง การเกษียณอายุอาจไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพจิตโดยตรง แต่อาจมีปัจจัยอื่น ๆ ร่วมอยู่ด้วย เช่น ทัศนคติของบุคคลต่อการเกษียณอายุ การเตรียมตัวและวางแผนชีวิตหลังการเกษียณ ฐานะทางเศรษฐกิจ และระดับการศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตามบุคคลต้องพยายามปรับตัว เพื่อที่จะได้มีความสุขในบั้นปลายชีวิต

ช่วงวัยผู้สูงอายุ 4 ช่วง ด้วยเหตุที่คนทั่ว ๆ ไปอายุยืนขึ้น นักชราวิทยาจึงแบ่งช่วงสูงอายุออกเป็น 4 ช่วง โดยใช้เกณฑ์ตามลักษณะจิตสังคม ชีววิทยา (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2549)

- 1) ช่วงไม่ค่อแก่ (The Young-Old) ช่วงอายุประมาณ 60-69 ปี เป็นช่วงที่คนต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เป็นภาวะวิกฤตหลายด้าน เช่น การเกษียณอายุ การจากไปของมิตรสนิท คู่ครอง รายได้ลดลง การสูญเสียตำแหน่งทางสังคม โดยทั่ว ๆ ไปช่วงนี้บุคคลยังเป็นคนแข็งแรง แต่อาจจะต้องพึ่งพิงผู้อื่นบ้าง อย่างไรก็ตาม สำหรับบุคคลที่มีการศึกษาสูง รู้จักปรับตัว ช่วงนี้ยังเป็นช่วงที่เราจะมีสมรรถภาพด้านต่าง ๆ ใกล้เคียงกับคนหนุ่มสาวมาก การปรับตัวในช่วงนี้มีข้อเสนอแนะว่าควรใช้แบบ “Engagement” คือ ยังเข้าร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคมทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว
- 2) ช่วงแก่ปานกลาง (The Middle-Age Old) อายุประมาณตั้งแต่ 70- 9 ปี เป็นช่วงที่คนเริ่มเจ็บป่วย เพื่อนและสมาชิกในครอบครัวที่อายุใกล้ๆ กันอาจเริ่มเสียชีวิตมากขึ้น เข้าร่วมกิจกรรมของสังคมน้อยลง การปรับตัวในระยะนี้มักเป็นไปในรูปแบบ “Disengagement” คือ ไม่ค่อยยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมของครอบครัวและสังคมมากนัก
- 3) ช่วงแก่จริง (The Old-Old) อายุประมาณ 80-90 ปี ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้ปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ยากขึ้น เพราะสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับคนอายุถึงขั้นนี้ต้องมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น ไม่วุ่นวาย แต่ก็ต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ยังกระตุ้นความมีสมรรถภาพในแง่ต่าง ๆ ตามวัย (Both Privacy and Stimulating) ผู้สูงอายุนี้อาจต้องการความช่วยเหลือจากผู้อื่นมากกว่าในวัยที่ผ่านมา เริ่มย้อนนึกถึงอดีตมากยิ่งขึ้น
- 4) ช่วงแก่จริง ๆ (The very Old - Old) อายุประมาณ 90-99 ปี ผู้มีอายุยืนถึงระดับนี้มีจำนวนค่อนข้างน้อย เป็นระยะที่มักมีปัญหาทางสุขภาพ สำหรับผู้สูงอายุก่อนหน้านี้พบผ่านวิกฤตต่าง ๆ ของชีวิตมาแล้วด้วยดีมากมาย จะเป็นคาบระยะแห่งความสุขสงบพอใจในตนเอง

ดังนั้นคำว่า “ผู้สูงอายุ” ในการศึกษาี้ หมายถึง บุคคลที่การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์ ทางสังคม โดยเป็นบุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 บริบูรณ์ปีขึ้นไป

2.1.2 สถานการณ์ผู้สูงอายุ

ประชากรสูงวัยเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วโลกในช่วงต้นสหัสวรรษนี้ ขณะนี้โลกของเราได้กลายเป็นสังคมสูงอายุไปแล้ว การที่ประชากรมีอายุสูงขึ้น เป็นผลมาจากการเกิดที่ลดลง และผู้คนมีชีวิตยืนยาวขึ้น

2.1.2.1 การสูงวัยของประชากรโลก

ในปี พ.ศ. 2561 โลกของเรามีผู้สูงอายุ 990 ล้านคนและจะเพิ่มขึ้นด้วยอัตราร้อยละ 3 ต่อปี เป็น 1,020 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2562 จึงคาดประมาณได้ว่าผู้สูงอายุในโลกจะมีจำนวนครบ 1,000 ล้านคนในราวเดือนกุมภาพันธ์ของปี พ.ศ. 2562 (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรโลก จำแนกตามช่วงอายุ

	จำนวนประชากร	ร้อยละ
ประชากรโลก	7,633 ล้านคน	
ประชากรอายุ 0-14 ปี	1,969 ล้านคน	25.8
ประชากรอายุ 15-59 ปี	4,674 ล้านคน	61.2
ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป	990 ล้านคน	13

ที่มา : (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

2.1.2.2 การสูงวัยของประชากรไทย

ประเทศไทยมีประชากรสัญชาติไทยและที่ไม่ใช่สัญชาติไทยแต่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านประมาณ 66 ล้านคน และเมื่อนับรวมคนต่างชาตินี่ไม่ใช่สัญชาติไทยและที่ไม่ได้มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านอีกประมาณ 3 ล้านคน รวมแล้วมีประชากรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยรวมทั้งหมดประมาณ 69 ล้านคน ในจำนวนคนไทยและคนต่างด้าวที่มีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน 66 ล้านคนนั้นมีผู้สูงอายุหรือผู้มีอายุ 60 ปีขึ้นไปถึง 11.7 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 17.6 ของประชากรทั้งหมด ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรประเทศไทย พ.ศ. 2561

	จำนวนประชากร (คน)	ร้อยละ
ประชากรประเทศไทย	66,000,000	
ประชากรอายุ 0-14 ปี	11,200,000	17
ประชากรอายุ 15-59 ปี	43,300,000	65.4
ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป	11,700,000	17.6

ที่มา : (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

ตารางที่ 3 จำนวนประชากรทั้งหมด และจำนวนประชากรผู้สูงอายุประเทศไทย อายุ 60 ปีขึ้นไป และอายุ 80 ปีขึ้นไป

	ประชากรทั้งหมด (คน)	ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป (คน)	ผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป (คน)
กรุงเทพมหานคร	8,300,000	1,100,000	114,000
ปริมณฑล	6,900,000	900,000	97,000
ภาคกลางตอนกลาง	3,100,000	600,000	74,000
ภาคตะวันออก	5,600,000	700,000	88,000
ภาคตะวันตก	3,500,000	700,000	87,000
ภาคเหนือ	11,200,000	2,400,000	287,000
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	18,500,000	3,500,000	389,000
ภาคใต้	9,100,000	1,300,000	182,000

ที่มา : (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

จากตารางที่ 3 ทำให้ผู้วิจัยได้เลือกกรุงเทพมหานคร เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรเนื่องจากจำนวนผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครมีจำนวนผู้สูงอายุมากที่สุดในประเทศไทยเมื่อเทียบกับภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

2.1.2.3 ปัจจัยและผลกระทบจากสถานการณ์สังคมผู้สูงอายุในประเทศไทย

ประชากรไทยมีอายุสูงขึ้นอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2543 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 8 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2543) สัดส่วนผู้สูงอายุได้เพิ่มเป็น

ร้อยละ 18 ในปี พ.ศ. 2561 และคาดประมาณว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 30 ในปี พ.ศ. 2581 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

สาเหตุที่อัตราผู้สูงอายุ (ร้อยละของประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปต่อประชากรทั้งหมด) เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเช่นนี้ เนื่องมาจากสาเหตุหลัก 2 ประการ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562)

- 1) จำนวนเด็กเกิดในประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็ว วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไป ผู้หญิงไทยรุ่นใหม่ แต่งงานและมีลูกน้อยลง คู่แต่งงานมีความต้องการมีลูกน้อยลง และที่สำคัญคือ ผู้หญิงไทยในวัยมีบุตรลดจำนวนลงอันเป็นผลมาจากการเกิดที่ลดลงอย่างมากในระยะเวลา 30 - 40 ปี ที่ผ่านมานี้ จำนวนเด็กที่เกิดน้อยลงอย่างมากในวันนี้และวันข้างหน้า จะยิ่งทำให้จำนวนสตรีในวัยมีบุตรลดลงอย่างมากในอนาคต
- 2) คนไทยมีอายุยืนยาวขึ้นมาก เมื่อ 40 - 50 ปีก่อนอายุคาดเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดของคนไทยยืนยาวไม่ถึง 60 ปีปัจจุบันอายุคาดเฉลี่ยของคนไทยสูงขึ้นถึง 77 ปี และจะยืนยาวขึ้นถึง 80 ปีในอีก 20 ปีข้างหน้า

นอกจากนี้ยังพบว่า อัตราการเจริญพันธุ์รวม (อัตราการเจริญพันธุ์รวม หมายถึง จำนวนบุตรเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดด้วยมีบุตรของตน) โดยการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศไทยสามารถแบ่งได้เป็น 4 ระยะ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) คือ

- 1) ก่อนปี พ.ศ. 2513 เป็นช่วงก่อนมีนโยบายวางแผนครอบครัว ภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศไทยอยู่ในระดับสูง อัตราเจริญพันธุ์รวมอยู่ที่ประมาณ 6 คน
- 2) หลังจากปี พ.ศ. 2513 การเกิดเริ่มมีแนวโน้มลดลงจากที่มีจำนวนเกิดมากกว่าปีละ 1 ล้านคน ได้ลดลงเหลือต่ำกว่าปีละ 1 ล้านคนในปี พ.ศ. 2527 (กองสถิติสาธารณสุข, 2527)
- 3) ในช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2542 เรียกได้ว่าเป็นช่วงการปฏิวัติภาวะเจริญพันธุ์ (โจนส์ แกวิน และ วาสนา อิมเอม, 2554) เนื่องจากเป็นช่วงที่ภาวะเจริญพันธุ์ลดลงอย่างรวดเร็ว อัตราเจริญพันธุ์รวมได้ลดลงจาก 3.9 คน ในปี พ.ศ. 2534 เหลือเพียง 2 คน ในปี พ.ศ. 2539 ซึ่งต่ำกว่าภาวะเจริญพันธุ์ระดับทดแทนแล้ว (ปราโมทย์ ประสาทกุล และ ปัทมา ว่าพัฒนางศ์, 2548)
- 4) ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2561 อัตราเจริญพันธุ์รวมอยู่ที่ 1.5 คน ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ภาวะเจริญพันธุ์รวมของประเทศไทย

ปี	อัตราการเจริญพันธุ์รวม (คน)
พ.ศ. 2513	6
พ.ศ. 2519	3.8
พ.ศ. 2524	3.9
พ.ศ. 2529	2.8
พ.ศ. 2534	2.2
พ.ศ. 2539	2
พ.ศ. 2549	1.5
พ.ศ. 2561	1.5

ที่มา : (สุชาติดา ทวีสิทธิ์ และ กุลภา วจนสาระ, 2560)

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุมีลักษณะเปลี่ยนแปลงเฉพาะแตกต่างจากวัยอื่น กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปในลักษณะเสื่อมถอย โดยแบ่งการเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุเป็น 3 ด้าน คือ

2.1.3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยา (Biological change)

การเปลี่ยนแปลงด้านนี้เกิดขึ้นทุกระบบหน้าที่ตั้งแต่ระดับเซลล์ขึ้นมา ความสามารถในการทำงานของอวัยวะในระบบต่าง ๆ เพื่อรักษาและควบคุมระดับปกติของสารต่าง ๆ ได้น้อยลง ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสเกิดอาการต่าง ๆ อันเนื่องมาจากความไม่สมดุลของสารในร่างกายได้มากกว่าวัยอื่น ๆ การเปลี่ยนแปลงในระบบต่าง ๆ ของร่างกาย ได้แก่

ระบบเซลล์และเนื้อเยื่อ เซลล์แต่ละเซลล์จะมีอายุขัยของมันแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิด เมื่อเซลล์เก่าตายจะมีการสร้างเซลล์ใหม่ทดแทนเพื่อซ่อมแซมหรือทดแทนอวัยวะนั้น ๆ ยกเว้นการทำงานของเซลล์ประสาท อย่างไรก็ตาม เมื่อจำนวนเซลล์ที่ตายมีมากและเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่าอัตราการสร้างเซลล์ใหม่ กระบวนการเจริญเติบโตหรือการดำรงรักษาเนื้อเยื่อต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงไป ด้วยเหตุนี้จึงเชื่อว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ เซลล์ต่าง ๆ จะเหี่ยวลงตามอายุของมันเองและการที่บุคคลอย่างเข้าสู่วัยสูงอายุแตกต่างกันนั้นเกิดจากสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของบุคคลที่มีผลต่อการเร่งหรือชะลอ

ความเสื่อมหรือการสิ้นสุดอายุขัยของเซลล์ เช่น อากาศ อาหาร ความเครียด เป็นต้น

ระบบประสาทสัมผัส ซึ่งได้แก่ ตา หู ประสาทรับรส กลิ่นและผิวหนัง มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ตา แก้วตาจะขุ่นมัวและขาดความยืดหยุ่น เมื่ออายุย่างเข้า 40 ปี การมองเห็นไม่ชัดเจน ไขมันรอบดวงตาจะลดลง ทำให้ตา คูลิโกโบ เปลือกตาบางและไม่ยืดหยุ่น การสูญเสียความตึงตัวของเปลือกตานี้มักจะเริ่มตั้งแต่อายุ 60 ปี และเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ม่านตามีสีจางลง ขนาดของรูม่านตาเล็กลงขณะที่อยู่ในแสงสว่างและที่มืด ทั้งนี้เนื่องจากปฏิกิริยาของรูม่านตาอ่อนกำลังลงตาขาดความโปร่งใสและมัน เยื่อพังผืดของตาขาวจะหดมีความหนาที่บและการทำงานในการปรับแสงข้างล จอภาพมีการห่อเหี่ยว ทำให้ลดความสามารถในการแยกสีและความสว่าง โดยเฉพาะระดับสีระหว่างสีเขียวกับสีน้ำเงิน นอกจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สภาวะที่พบบ่อยในผู้สูงอายุคือ ต้อกระจกและต้อหิน โดยสรุปจะพบว่า ผู้สูงอายุมีสายตาเสื่อมมองเห็นความชัดของภาพลดลงตามระดับความเสื่อมของจอภาพ ซึ่งจะพบได้ทั้งในที่ที่มีแสงสว่างและที่สลัว

หู การได้ยินจะเสื่อมลงในผู้สูงอายุ เนื่องจากผนังเส้นโลหิตแดงในหูจะแข็งตัวและปลายประสาทในหูจะเสื่อมลง ทำให้หูตึง ต้องพูดเสียงดังๆจึงจะได้ยิน ถ้าเสียงต่ำ ๆ จะได้ยินชัดกว่าเสียงธรรมดาหรือเสียงสูง เวลาพูดกระซิบจะได้ยินกว่าเสียงพูดธรรมดา

ประสาทรับรสและรับกลิ่น ปริมาณตุ่มรับรสของลิ้นจะลดน้อยลง ทำให้ความสามารถต่าง ๆ ในการจำแนกรสลดลง ประสิทธิภาพของการได้กลิ่นลดลงเป็นผลทำให้เกิดความรู้สึกไม่อยากอาหาร ผิดกับที่เคยเป็นมาในหนุ่มสาว

ผิวหนัง ผิวหนังจะเหี่ยวแห้งและแห้ง เนื่องจากการสูญเสียไขมัน อิมตัวใต้ผิวหนังการเสียดความยืดหยุ่นของผิวและการสูญเสียน้ำ ผิวหนังจะมีตุ่มแผลเกิดขึ้น เนื่องจากการมีปริมาณเมลาโนไซต์ลดลง แสงแดด ลม ความร้อนหนาวของอากาศ มีส่วนส่งเสริม

ให้มีการเปลี่ยนแปลงของผิวหนังมากและเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้
ผมจะร่วงทำให้ศีรษะล้านได้ สีของผมจะเปลี่ยนเป็นสีเทาและ
ขาว บางที่อาจพบความผิดปกติของเล็บเท้าและบ่อยครั้งที่การ
เปลี่ยนแปลงด้านนี้ทำให้เกิดความเครียดแก่ผู้สูงอายุ

ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ ได้แก่ กระดูก กล้ามเนื้อ ข้อต่อและ
เยื่อยึดข้อต่อและฟัน มีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

กระดูก ร่างกายจะเริ่มสูญเสียแคลเซียมโดยกระบวนการ
เปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา โดยพบว่า เมื่ออายุย่างเข้า 45 ปีขึ้นไป
ข้อต่อกระดูกสันหลังจะเกิดความเสื่อมสลายทำให้ส่วนสูง
เปลี่ยนไป คือ โครงร่างจะสั้นลง โคนง รุ่ม แคลเซียมละลายตัว
จากกระดูกร่วมกับการขาดวิตามินดี เป็นผลให้เกิดรูพรุนตาม
แนวกระดูกยาว เกิดเป็นโรคกระดูกพรุนได้ง่าย แคลเซียมที่
ละลายออกไปจะไปเกาะที่กระดูกอ่อนหรือเอ็นที่ยึดกล้ามเนื้อ
ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกระดูกและกล้ามเนื้อลดความ
ยืดหยุ่น นอกจากนี้ในรายที่แคลเซียมไปเกาะที่กระดูกอ่อน
ชายโครง จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของผนังทรวงอกลดลง
อาจทำให้การหายใจเป็นไปได้ไม่เต็มที่ การหายใจจึงต้องใช้
กล้ามเนื้อกระบังลมมากขึ้น

กล้ามเนื้อ กล้ามเนื้อเรียบจะสามารถคงสภาพได้เหมือนปกติ
ส่วนกล้ามเนื้อลายจะมีการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างและ
สมรรถภาพ จะมีพังผืดเพิ่มมากขึ้น ทำให้ความยืดหยุ่นของ
กล้ามเนื้อเริ่มลดลงเมื่อมีอายุ 30 ปีขึ้นไป ปริมาณโปรตีนและ
เซลล์กล้ามเนื้อลดลงหลังจากอายุย่าง 50 ปี ทำให้กล้ามเนื้อ
เหี่ยว ข้อต่อและเนื้อเยื่อยึดข้อต่อ เนื้อเยื่อยึดข้อต่อซึ่งเป็นพวก
คอลลาเจนจะมีแคลเซียมมาเกาะทำให้ข้อแข็งเคลื่อนไหว
ลำบากได้ ในคนชราถ้าเกิดบาดแผลจะหายช้าเนื่องจากมี
เนื้อเยื่อคอลลาเจนมาอยู่ในบริเวณแผลช้าลง มีการเสื่อมสภาพ
และ विकาลรูปของข้อต่อ โดยเฉพาะข้อต่อที่รองรับน้ำหนัก

ฟัน มักพบว่าการเปลี่ยนแปลง แต่ก็เป็นการยากที่จะกล่าวว่า
มีผลมาจากความชราโดยตรง ทั้งนี้เพราะอาจเกิดร่วมกับปัจจัย
อื่น ๆ เช่น สุขภาพฟัน อุบัติเหตุในการรับประทานอาหาร การ

ซ่อมแซมรักษา เป็นต้น อย่างไรก็ตามเงื่อนไขจากฟันมักเป็นสิ่งสำคัญที่จะบ่งบอกถึงภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ ฟันของผู้สูงอายุมักจะมีแคลเซียมยึดเกาะได้ง่าย และมีการซึมผ่านของเคลือบฟัน ทำให้ฟันเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ฟันจะผุมากขึ้น เนื่องจากปริมาณน้ำลายลดน้อยลง ทำให้ไม่ได้ชะล้างไหลผ่านตามซอกฟัน เหงือกจะหดตัวเล็กลง ทำให้ลักษณะการพูดรวมทั้งเสียงผิดไปจากเดิม

ระบบประสาท ถึงแม้เซลล์ประสาทจะมีอายุได้นาน แต่เมื่อเกิดการเสื่อมสลายแล้วจะไม่มีที่ใหม่ อัตราการเสื่อมสลายของเซลล์ประสาทโดยเฉลี่ยมีประมาณร้อยละ 0.8 ต่อปีหลังอายุเลย 30 ปีไปแล้ว การทำงานประสานกันระหว่างประสาทและกล้ามเนื้อลดลง ทำให้ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดมากในการเรียนรู้ทักษะใหม่ การเรียนรู้หรือทักษะที่มีมาแต่ดั้งเดิมจะยังคงไว้ได้ตลอด ยกเว้นในกรณีที่อัตราการเสื่อมสลายของเซลล์ประสาทสูงมาก นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของระบบประสาทในผู้สูงอายุมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้สูงอายุมาก ได้แก่ มีความสับสนขาดสมาธิ หลงลืมง่าย และการไม่สามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ เป็นอาการแสดงของสมองเริ่มทรุดโทรมและความเสื่อมที่เพิ่มมากขึ้นจะเป็นหนทางนำไปสู่โรคเรื้อรังในสมอง ลดความเป็นตัวของตัวเอง ช่วยตัวเองได้น้อยลงหรือต้องพึ่งพาผู้อื่น

ระบบหัวใจและหลอดเลือด เนื่องจากกล้ามเนื้อหัวใจมีการเพิ่มคอลลาเจนและไขมัน ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้หัวใจของผู้สูงอายุทำหน้าที่ลดลง โดยทั่วไปปริมาณเลือดที่ถูกบีบออกจากหัวใจก็เพียงพอสำหรับกิจวัตรประจำวันทั่วไป แต่ถ้าผู้สูงอายุมีการออกกำลังกายหนักเกินไป มีความเครียดและการเจ็บป่วยก็อาจทำให้ปริมาณเลือดที่ออกจากหัวใจไปเลี้ยงส่วนต่าง ๆ ของร่างกายไม่เพียงพอ ผู้สูงอายุจึงต้องมีการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอและเหมาะสม

ระบบทางเดินอาหาร การย่อยอาหาร ความอยากอาหารลดลง เพราะประสาทรับกลิ่นและรับรสมีความสามารถรับสัมผัสน้อยลง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงของฟันและเหงือกทำให้รับประทานอาหารได้ลำบาก ต้องเลือกลักษณะอาหารมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อระบบทางเดินอาหาร มีการลดการกระตุ้นจากระบบประสาทอัตโนมัติ การบีบตัวของทางเดินอาหารจะช้าลงตั้งแต่หลอดอาหารถึงลำไส้ใหญ่ ทำให้มีอาหารตกค้างอยู่ในหลอดอาหารและกระเพาะอาหารเป็นเวลานาน ทำให้ผู้สูงอายุ

อิมมูโน และกระเพาะอาหารเองก็มีการหลั่งกรดน้ำย่อยอาหารลดลง กรดเกลือในกระเพาะอาหารอยู่ในระดับต่ำ อาหารถูกย่อยไม่สมบูรณ์ การดูดซึบแคลเซียมและเหล็กลดลง ผู้สูงอายุมักเป็นโรคขาดอาหารและซีดได้ง่าย นอกจากนี้ลักษณะอาหารที่เพิ่มแก๊สหรือกระตุ้นการทำงานของลำไส้มากเกินไป ตลอดจนอาหารที่มีกากมากเกินไปหรือไม่มีกากเลยมีผลทำให้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ท้องผูก ท้องเสีย ได้ง่าย เพราะประสิทธิภาพในการทำงานระบบย่อยอาหารลดลง

ระบบการขับถ่ายของเสีย ในผู้สูงอายุกระเพาะปัสสาวะจะมีลักษณะเป็นรูปกรวย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของกล้ามเนื้อที่ช่วยยึดรวมทั้งความอ่อนแอของกล้ามเนื้อในอุ้งเชิงกราน ในลักษณะเช่นนี้กล้ามเนื้อของกระเพาะปัสสาวะจะถูกกระทบกระเทือนได้ง่าย ทำให้ปัสสาวะบ่อยและกลั้นปัสสาวะไม่ค่อยได้ ซึ่งเป็นผลร่วมจากการที่กล้ามเนื้อกระเพาะปัสสาวะไม่สามารถขยายตัวได้ นอกจากนี้มักพบว่า ต่อมลูกหมากโตหรือมดลูกหย่อนเนื่องจากมีแรงดันเพิ่มในกระเพาะปัสสาวะ ส่วนไตพบว่า ไตจะเกิดการเหี่ยวลีบและการเสื่อมของหลอดไตและส่วนของไตที่ทำหน้าที่กรองในคนอายุ 70 ปี จำนวนโกลเมอรูลัสจะลดลงถึงร้อยละ 30-50 เมื่อเทียบกับคนรุ่นหนุ่มสาวที่มีสุขภาพปกติ ทำให้ประสิทธิภาพในการกรองของเสียของไตลดลงและปริมาณยูเรียในเลือดเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้ยังพบอาการท้องผูกที่มีสาเหตุมาจากการรับประทานอาหารที่มีกากน้อย ขาดการออกกำลังกายเพียงพอ

ระบบหายใจ พบว่า มีการเสื่อมของเซลล์ชนิดอีพิทีเลียลซึ่งปกคลุมผนังของทางผ่านอากาศหายใจและการเปลี่ยนแปลงของเนื้อเยื่อเกี่ยวพัน การเปลี่ยนแปลงของหลอดเลือดกล้ามเนื้อเยื่อของระบบการหายใจร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างผนังกล้ามเนื้อทรวงอกมีความแข็งแรงเพิ่มมากขึ้น เพราะกระดูกซี่โครงมีการเคลื่อนไหวช้าลง ทำให้ความจุปอดลดน้อยลง มีความรู้สึกเหมือนหายใจไม่เต็มปอด ไม่เพียงพอที่จะถ่ายเทปริมาณอากาศในปอดให้เต็มที่มีความรู้สึกเหมือนหายใจช้าลงทำให้ร่างกายได้รับออกซิเจนไม่เพียงพอหรือน้อยมีคาร์บอนไดออกไซด์คั่ง ดังนั้น จึงมักพบว่าผู้สูงอายุเหนื่อยง่าย ติดเชื้อได้ง่ายและรุนแรง การป้องกันการติดเชื้อระบบนี้เสื่อมสภาพลง นอกจากนี้ภาวะหลังโกงทำให้เพิ่มข้อจำกัดในการหายใจซึ่งพบได้ถึงร้อยละ 86 ของคนชราที่มีอายุ 75 ปีขึ้นไป

ระบบต่อมไร้ท่อ การเสื่อมของระบบต่อมไร้ท่อมักมีผลอย่างมากต่อร่างกายและจิตใจผู้สูงอายุ การเปลี่ยนแปลงของอวัยวะในระบบต่อมไร้ท่อที่สำคัญ คือ ต่อมใต้สมอง ต่อมไทรอยด์ ตับอ่อน ต่อมหมวกไต และต่อมเพศ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง คือ

ต่อมใต้สมองส่วนหน้า จะมีการงอกเกินและมีคอลลอยด์เพิ่มขึ้น ทำให้มีการเสื่อมหน้าที่ลงอย่างรวดเร็ว การผลิตฮอร์โมนจึงลดลง

ต่อมไทรอยด์ มีขนาดเล็กลงหลังมีอายุ 50 ปีไปแล้ว ส่งผลให้การผลิตฮอร์โมนลดลง ซึ่งอาจจะเป็นผลให้เบื่ออาหาร ตาขุ่นมัว และผู้สูงอายุบางรายอาจมีภาวะต่อมไทรอยด์เป็นพิษเนื่องจากส่วนประกอบของฮอร์โมนที่ผลิตจากต่อมไทรอยด์ลดลง

ตับอ่อน หลังอินซูลินน้อยลง การนำน้ำตาลไปใช้ประโยชน์จึงมีน้อย ทำให้ผู้สูงอายุอาจเป็นเบาหวานอย่างอ่อนๆ ได้หรือมีแนวโน้มที่จะเป็นเบาหวานได้ง่าย

ต่อมหมวกไต พบพังผืดและวัตุลีเพิ่มขึ้น ทำให้การทำงานของซัลคอร์ติโคสเตียรอยด์ทางปัสสาวะลดลง การหย่อนสภาพของต่อมหมวกไตเป็นภาวะแทรกซ้อนของต่อมไทรอยด์หย่อนสมรรถภาพ

ต่อมเพศ มีเนื้อเยื่อเกี่ยวพันเพิ่มมากขึ้นในต่อมเพศและระบบการทำงานของเนื้อต่อมแท้ๆ ในเพศหญิง รังไข่จะหยุดผลิตฮอร์โมนเอสโตรเจนเมื่ออายุประมาณ 45 - 50 ปี ผลที่ตามมาคือมีการหย่อนของกล้ามเนื้อตลก ช่องคลอดและทรวงอก หมดประจำเดือนและความรู้สึกทางเพศเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งส่วนใหญ่จะลดลง สำหรับเพศชาย เชื่อว่าการทำงานของต่อมเพศก็จะมีการเสื่อมสลายเช่นกันแต่ไม่ถึงกับหยุดการทำงานไปเหมือนรังไข่ การหลังฮอร์โมนแอนโดรเจนลดลง อวัยวะเพศเหี่ยวและความรู้สึกทางเพศลดลง อย่างไรก็ตามยังไม่มีที่ยืนยันว่าการผลิตฮอร์โมนของเพศชายจะหมดเมื่อไร ดังนั้น จึงอาจพบความสนใจในเรื่องเพศของผู้สูงอายุชายได้

2.1.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ (Psychological change)

การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจของผู้สูงอายุจะมีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีรวิทยาและการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม ความเสื่อมลงของสภาพร่างกาย ปัญหาเกี่ยวกับการสูญเสียบทบาทหน้าที่ สถานะทางสังคมประกอบกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ ได้แก่ ความจำ เขavnปัญญา การเรียนรู้ บุคลิกภาพ และความเจ็บเหงาเดียวดาย ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

ความจำ ความจำเสื่อมถอยลงเป็นปรากฏการณ์เบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลงไปสู่วัยสูงอายุ ความจำต่อสิ่งใหม่ๆมีน้อย กระบวนการจำมีเพียงระยะสั้น มักลืมเหตุการณ์ปัจจุบันหรือเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นได้ง่าย แต่พบว่าจำเหตุการณ์ในอดีตได้ดี การมีชีวิตอยู่กับอดีตและความหลังเป็นสิ่งปกติวิสัยในผู้สูงอายุ

เขavnปัญญา ความรวดเร็วของการใช้ความคิดลดลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น แต่ความแม่นยำยังคงมีเท่ากับคนหนุ่มสาว ถ้าให้เวลามากขึ้นผู้สูงอายุสามารถที่จะแสดงความคิดเห็นหรือใช้วิจารณญาณได้ดีในสถานการณ์ที่ต้องอาศัยความ สุขุม จากประสบการณ์และความรู้อันได้รับการสะสมมาเป็นระยะเวลาานส่วนความสามารถในการคำนวณวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ อาจลดลง แต่ความรู้สึกทั่วไปและที่เกี่ยวกับภาษายังคงมีอยู่กระทั่งในบั้นปลายของชีวิต

การเรียนรู้ ความสามารถในการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความทรงจำ ซึ่งมักจะลดลงในวัยชรา การรับรู้และการเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ในบริบทของชีวิตที่มีความซับซ้อนจะเรียนรู้ได้ยาก เช่น เทคโนโลยีใหม่ๆทางด้านสารสนเทศ และการขาดแรงจูงใจจะมีผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ในระยะนี้

บุคลิกภาพ ลักษณะและรูปแบบที่เป็นมาแต่ดั้งเดิมของคุณลักษณะทางบุคลิกภาพจะยังคงไว้แต่ลักษณะเด่นเฉพาะและจะแสดงออกมาในวัยสูงอายุตามอิทธิพลหรือข้อจำกัดทางกายและจิตใจ

ภาวะเหงา เป็นภาวะที่แสดงถึงการขาดการสนองตอบโต้ทางอารมณ์ จากการศึกษาพบว่า ในวัยผู้สูงอายุส่วนใหญ่ร้อยละ 42 เป็นหม้าย ในวัยนี้จะต้องพบกับการสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ของช่วงชีวิต คือ การสูญเสียคู่สมรส ซึ่งจะสร้างความกระทบกระเทือนใจได้เป็นอย่างมาก การอยู่อย่างโดดเดี่ยวขาดคู่คิดจะทำให้จิตใจหดหู่ รวมทั้งเพื่อนฝูงในวัยเดียวกันก็ได้ล้มหายตายจากไปบ้างแล้ว ที่เหลืออยู่ก็อาจจะขาดการติดต่อเนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวยในการเดินทาง จึงต้องอยู่อย่างเหงาหงอยก่อให้เกิดความรู้สึกท้อแท้ในชีวิต มีอารมณ์ฉุนเฉียว

โกรธง่าย สิ้นหวังและอาจเป็นสาเหตุทำให้ระบบต่าง ๆ ของร่างกายยิ่งอ่อนล้าลงได้อีก

ความรู้สึกไม่มั่นใจ ขาดเสถียรภาพทางจิตใจ (Insecure) ภาวะไม่มีเสถียรภาพทางจิตใจ เกิดจากการที่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นในด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านเศรษฐกิจ ด้านความคุ้มครองให้ปลอดภัย ทำให้ผู้สูงอายุหงุดหงิดง่าย โมโหง่าย สะเทือนใจง่าย ด้วยเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ทำให้กลายเป็นคนจู้จี้จุกจิกน้อยใจ ฉุนเฉียว โกรธง่าย และวุ่นวายในกิจการของผู้อื่น เป็นสาเหตุนำไปสู่การขัดแย้งกับลูกหลานหรือผู้ดูแลได้

ความรู้สึกกลัวตาย ความกลัวตายทำให้ผู้สูงอายุกังวลกับความเจ็บป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เกิดขึ้น จึงมักจะต้องพบแพทย์บ่อย ๆ เพราะความกลัวตายนี้ทำให้ผู้สูงอายุหาโรคภัยไข้เจ็บใส่ตนเอง จนบางครั้งลูกหลานอาจชุ่นเคืองและรำคาญได้

ความรู้สึกหมดหวังสิ้นหวัง เนื่องจากความเสื่อมของสมรรถภาพทางด้านร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุอาจมีความคิดสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ลูกหลาน สังคม อาจกระทำตนให้เป็นประโยชน์ แต่ถูกจำกัดด้วยความเสื่อมถอยทางร่างกายและจิตใจที่ผู้สูงอายุไม่อาจจะยับยั้งได้ ความรู้สึกหมดหวังทำให้เกิด ความรู้สึกโกรธตนเอง อาจกลายเป็นภาวะเศร้าได้ในที่สุด

2.1.3.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม (Social change)

สังคมของมนุษย์มีการอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีการเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีความรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งเหล่านี้เป็นความต้องการทางสังคม ในผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน ผู้สูงอายุต้องการ การยอมรับจากสมาชิกอื่น ๆ ในกลุ่ม ในครอบครัวและในสังคม แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายเกิดขึ้น ความสามารถในการทำกิจกรรมช้าลง ความสามารถในการแสวงหามิตรใหม่มีอย่างจำกัดเพราะผู้ที่มีอายุน้อยกว่าขาดความพึงพอใจที่จะสร้างสัมพันธภาพกับผู้สูงอายุและผู้สูงวัยกว่าก็ขาดความมั่นใจในหลายด้าน เช่น ในเรื่องการเดินทาง ทำให้ต่างหลีกเลี่ยงที่จะสนทนากัน หรือร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยกัน สภาพเหล่านี้ทำให้ผู้สูงอายุอยู่ห่างและเลิกเกี่ยวข้องกับสังคมนอกจากนี้ การที่มีค่านิยมและวัฒนธรรมใหม่ๆ ขาดความเข้าใจระหว่างกันมากขึ้น ระบบการเคารพผู้อาวุโสก็มีน้อยลง

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงอายุทางด้านสรีรวิทยา พบว่าร่างกายมีการเสื่อมหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ทุกระบบ ทั้งระบบประสาทและต่อมไร้ท่อต่าง ๆ ส่งผลให้

ประสิทธิภาพการทำงานของร่างกายลดลงและอาจเกิดโรคได้ง่าย ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ นั้น เกิดจากการสูญเสียบทบาทหน้าที่และสถานภาพทางสังคม สูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักส่งผลให้ ผู้สูงอายุมีสภาพจิตใจและบุคลิกภาพเปลี่ยนไป ทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายที่ทำให้ความสามารถของผู้สูงอายุลดลง ทำให้การร่วมกิจกรรมหรือ การทำกิจกรรมในสังคมลดลงด้วย จึงอาจสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายด้านจิตใจ และ ด้านสังคม จะเป็นไปในทิศทางที่เสื่อมถอยลง และการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านต่างก็มีความสัมพันธ์ ซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุแต่ละบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงใน แต่ละด้านมากน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุแต่ละบุคคลต่างก็มีการเสื่อมถอยของร่างกาย อีกทั้งผู้สูงอายุมีสิ่งแวดล้อมทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต และมีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่าง กันไปตลอดจนการมีพฤติกรรมที่จะดำรงและรักษาซึ่งภาวะสุขภาพมากน้อยแตกต่างกันด้วย

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2524) ได้เน้นถึงความต้องการของผู้สูงอายุโดยยึดแนวคิดของคลาร์ค (Clark) พบว่า ผู้สูงอายุต้องการในสิ่งต่อไปนี้

- 1) ต้องการทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 2) ต้องการมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและชุมชน
- 3) ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
- 4) ต้องการเข้าร่วมสนุกกับเพื่อนตามปกติ
- 5) ต้องการการยอมรับนับถือ
- 6) ต้องการแสดงออกในผลสำเร็จของตน

2.2 แนวคิดสื่อสังคม (Social media) และแอปพลิเคชันไลน์ (Line Application)

2.2.1 ความหมายของสื่อสังคม

พิชิต วิจิตรบุญรักษ์ (2554) ได้กล่าวถึงในบทความวิชาการ สื่อสังคม คือ มนุษย์เป็นสังคม ที่ต้องมีการสื่อสารข้อมูลถึงกันและกันซึ่งในสมัยโบราณ มนุษย์สื่อสารข้อมูลด้วยวิธีการที่ไม่ซับซ้อน มาก เช่น ปากเปล่า ม้าเร็ว และนกพิราบสื่อสาร ต่อมา มีการปรับเปลี่ยนการสื่อสารข้อมูลเป็น จดหมาย โทรเลข วิทยุ โทรศัพท์ เมื่อเข้าสู่ยุคที่มีเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเข้ามา การ สื่อสารข้อมูลของมนุษย์มีการปรับเปลี่ยนเป็นสื่อที่เกี่ยวข้องกับอิเล็กทรอนิกส์มากขึ้น เช่น โปรแกรม พุดคุย (Chat program) จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic mail หรือ e-mail) จวบจนปัจจุบัน มนุษย์เริ่มมีการสื่อสารข้อมูลในชีวิตประจำวันถึงกันและกันด้วยการใช้สื่อสังคม

“โซเชียลมีเดีย” มีความหมายดังต่อไปนี้ โดยแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ คำว่า “โซเชียล” (Social) หมายถึง สังคม ในที่นี้หมายถึงการแบ่งปันในสังคม เช่น การแบ่งปันเนื้อหาสาระ

ข้อมูลต่าง ๆ แบ่งปันรสนิยม ความคิดเห็น หรือการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม เช่น การรวมกัน เป็นกลุ่ม เป็นต้น คำว่า “มีเดีย” (Media) หมายถึง สื่อ ซึ่งก็คือ เนื้อหา เรื่องราว บทความ วิดีโอ เพลง และรูปภาพ เป็นต้น ดังนั้นคำว่า Social Media จึงหมายถึง สื่อสังคมออนไลน์ที่มีการตอบสนองทางสังคมได้หลายทิศทาง โดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต พุดง่าย ๆ ก็คือเว็บไซต์ที่บุคคลบนโลกนี้สามารถมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกันได้นั่นเอง (กานดา รุณนะพงศา สายแก้ว, 2557)

ราชบัณฑิตยสถาน (2554) ได้บัญญัติคำว่า “Social Media” ไว้ว่า “สื่อสังคม” หมายถึง สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นสื่อกลางที่ให้บุคคลทั่วไปมีส่วนร่วมสร้าง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ ผ่านอินเทอร์เน็ตได้

อรวรรณ วงศ์แก้วโพธิ์ทอง (2553) อ้างอิงจาก Brandon and Shayne (2009) สื่อสังคม หมายถึง สื่อดิจิทัลหรือซอฟต์แวร์ที่ทำงานอยู่บนพื้นฐานของระบบเว็บไซต์บนอินเทอร์เน็ต อันเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการทางสังคมที่มีผู้จัดทำขึ้น โดยเมื่อผู้ส่งสารพบเจอเรื่องราว เหตุการณ์ บทความ ประสบการณ์ รูปภาพ เป็นต้น จึงนำข้อมูลเหล่านั้นมาแบ่งปันกับผู้ใช้ในโลกออนไลน์ภายใต้เครือข่ายของตนได้รับรู้และใช้ประโยชน์ร่วมกันได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

จากคำนิยามข้างต้น สื่อสังคม หมายถึง สื่อหรือเครื่องมือที่ใช้เพื่อการสื่อสารที่ทำให้ผู้ใช้แสดงความเป็นตัวตนของตนเองเพื่อที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือแบ่งปันข้อมูลกับบุคคลอื่นได้ส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสาร 2 ทาง คือ ผู้รับสารสามารถแสดงความคิดเห็นหรือตอบกลับผู้ส่งสารได้ ทั้งการแสดงความคิดเห็น การพูดคุยผ่านโปรแกรมสนทนาออนไลน์ การให้ข้อคิดเห็นและบันทึกว่าชอบ เป็นต้น ความหลากหลายของโซเชียลมีเดีย เช่น บล็อก วิกีพีเดีย เว็บรวมที่ให้ทุกคนนำเสนอข่าวสารได้ด้วยตนเอง การแบ่งปันวิดีโอจากยูทูป ซึ่งเป็นแหล่งรวมวิดีโอออนไลน์ที่ใหญ่ที่สุดในโลก การแบ่งปันรูปภาพ การอภิปราย การเสวนา เครือข่ายสังคมทั่วไปและเครือข่ายสังคมเฉพาะด้าน

2.2.2 ประเภทของสื่อสังคม

มีการจัดแบ่งไว้ 4 ประเภท อรวรรณ วงศ์แก้วโพธิ์ทอง (2553) อ้างอิงจาก Brandon and Shayne (2009) ดังนี้

- 1) บล็อก (Blogging) บล็อกมาจากคำว่า Web + Log คือ ประเภทของระบบการจัดการเนื้อหาที่อำนวยความสะดวกให้ผู้เขียน บล็อกเผยแพร่และแบ่งปันบทความ โดยบทความที่โพสต์ลงบล็อกเป็นการแสดงความคิดเห็นส่วนตัวของผู้เขียนบล็อก ซึ่งจุดเด่นของบล็อก คือ การสื่อสารถึงกันอย่างเป็นกันเอง ระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านบล็อกผ่านการแสดงความคิดเห็น

- 2) ทวิตเตอร์และไมโครบล็อก (Twitter and Micro Blogging) ไมโครบล็อก คือ รูปแบบหนึ่งของบล็อกที่มีขนาดจำกัด ขนาดของการโพสต์ในแต่ละครั้ง ทวิตเตอร์ซึ่งก็ถือว่าเป็นไมโครบล็อกซึ่งการโพสต์ในแต่ละครั้งไม่เกิน 140 ตัวอักษร ในปัจจุบันทวิตเตอร์เป็นที่นิยมใช้งาน เพราะใช้งานง่ายและใช้เวลาไม่มากนัก รวมทั้งเป็นที่นิยมขององค์กรต่าง ๆ ที่ใช้ทวิตเตอร์ในการ แจ้งกิจกรรมต่าง ๆ และความเคลื่อนไหวของธุรกิจ เพื่อไม่ให้ขาดการ ติดต่อกับสังคม
- 3) เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) คือ เว็บไซต์ที่ผู้คนสามารถ ติดต่อสื่อสารกับเพื่อนที่รู้จักกันมาก่อนหรือรู้จักภายหลังทางออนไลน์ ซึ่ง เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์แต่ละแห่ง มีคุณลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ส่วนประกอบหลักที่มีเหมือนกัน คือ ข้อมูลส่วนตัว (Profile) การ เชื่อมต่อ (Connecting) และการส่งข้อความ (Messaging) เป็นต้น โดยมี เว็บไซต์เครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เป็นที่นิยม คือ เฟซบุ๊ก (Facebook)
- 4) การแบ่งปันสื่อทางออนไลน์ (Media Sharing) เว็บไซต์ที่เกี่ยวกับการ แบ่งปันเป็นสื่อทางออนไลน์ เป็นเว็บไซต์ที่ให้ผู้ใช้งานสามารถทำการอัปโหลด (Upload) สื่อประสม (Multimedia) ขึ้นสู่เว็บไซต์ เพื่อแบ่งปันข้อมูลแก่ ผู้ใช้ทั่วไป ซึ่งในปัจจุบันได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เพราะด้วยความที่ เป็นสื่อประสมเอง ไม่ว่าจะเป็นไฟล์รูปสไลด์ หรือไฟล์วิดีโอ รวมทั้งการใช้ งานง่ายขึ้นของสมาร์ตโฟน กล้องดิจิทัล และกล้องวิดีโอ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ นำมาสู่การได้สื่อประสมแบบต่าง ๆ เว็บไซต์ประเภทนี้ที่ได้รับความนิยม คือ ยูทูบ (YouTube) ฟลิคเกอร์ (Flickr) เป็นต้น

2.2.3 สื่อสังคมกับผู้สูงอายุ

ปัจจุบัน เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุมากขึ้น ด้วย ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี คอมพิวเตอร์หรือเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่มีการพัฒนาให้รองรับความ ต้องการในการใช้งานอย่างทั่วถึงในทุกพื้นที่ ช่วยให้เกิดความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน โทรศัพท์เคลื่อนที่ หรือ โทรศัพท์มือถือ เป็นอุปกรณ์เทคโนโลยีที่มีการใช้งานกันอย่างแพร่หลายใน กลุ่มผู้สูงอายุ

จากการสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2561 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ผู้สูงอายุมีการใช้อินเทอร์เน็ตสูงถึงร้อยละ 10 ของประชากรสูงอายุทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุวัยต้นมีการใช้อินเทอร์เน็ตสูงกว่าผู้สูงอายุวัยอื่น

ตารางที่ 5 จำนวนผู้สูงอายุที่ใช้อินเทอร์เน็ตจำแนกตามกลุ่มอายุ

ช่วงอายุ	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนประชากรผู้สูงอายุ	10,666,803	
อายุ 60-69 ปี	1,578,689	14.8
อายุ 70-79 ปี	544,007	5.1
อายุ 80 ปีขึ้นไป	192,002	1.8

ที่มา : (กองสถิติเศรษฐกิจ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561)

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (2563) ประการผลสำรวจพฤติกรรมใช้งานอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย พบว่าได้เข้าสู่สังคมดิจิทัล (Digital Society) อย่างเต็มตัว ยุคที่ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วและก้าวกระโดด และคนสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้มากขึ้นและมีพฤติกรรมการใช้ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยในปี พ.ศ. 2561 มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตสูงถึง 47.5 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 71.5 ของประชากรในประเทศไทยที่มีจำนวน 66.4 ล้านคน แสดงให้เห็นว่ามีจำนวนผู้ใช้อินเทอร์เน็ตเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก จำนวนประชากรที่ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยมีอัตราการเติบโตสูงถึงร้อยละ 81.5 ส่วนหนึ่งเกิดจาก โครงการเน็ตประชารัฐ ซึ่งเป็นหนึ่งนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่ได้มีการขยายโครงข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทั่วประเทศจำนวน 24,700 หมู่บ้านและมีบริการ WI-FI ที่ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนกว่า 10,000 จุด โดยประชาชนสามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้กว่า 4 ล้านคน

ตารางที่ 6 กิจกรรมการใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ตในแต่ละช่วงอายุ

กิจกรรมการใช้งาน	Baby bomber (ร้อยละ)	Gen X (ร้อยละ)	Gen Y (ร้อยละ)	Gen Z (ร้อยละ)
ใช้สื่อสังคม	82.5	87.9	93.7	87.1
ดูหนัง/ฟังเพลงออนไลน์	60.6	67.9	73.6	69.2
ค้นหาข้อมูลออนไลน์	69.0	72.0	72.3	54.6
รับ - ส่ง อีเมล	64.2	69.9	63.1	31.8
ชำระเงินออนไลน์	58.8	64.8	62.6	31.6
อ่านหนังสือ/ข่าว/บทความออนไลน์	67.5	58.8	56.5	50.5
ซื้อสินค้า/บริการออนไลน์	46.9	59.6	59.0	38.5

กิจกรรมการใช้งาน	Baby bomber (ร้อยละ)	Gen X (ร้อยละ)	Gen Y (ร้อยละ)	Gen Z (ร้อยละ)
ติดต่อสื่อสารออนไลน์	51.5	52.5	50.5	36.8
เล่นเกมออนไลน์	18.1	24.0	37.8	47.0
ใช้แอปพลิเคชันถ่ายทอดสด (Live)	31.9	30.2	29.8	24.7
ดาวน์โหลด	20.6	22.7	29.6	42.3
สั่งอาหารออนไลน์	14.2	21.7	30.7	16.1
จอง/ซื้อตั๋ว บัตรออนไลน์	12.2	19.7	31.0	15.9
จองโรงแรม/ที่พักออนไลน์	18.8	27.2	28.2	7.0
เรียนออนไลน์	14.6	19.4	25.9	33.9
ใช้บริการรถโดยสารออนไลน์	9.5	15.9	25.5	13.9
ใช้บริการงานภาครัฐผ่านระบบออนไลน์	25.7	24.2	20.1	4.2
รับ - ส่งสินค้า/พัสดุ/เอกสารออนไลน์	12.4	16.8	19.7	14.2
ขายสินค้าและบริการออนไลน์	8.6	15.5	17.5	7.8
หางาน/สมัครงานออนไลน์	3.1	5.6	17.8	7.5
ซื้อขายสินทรัพย์เพื่อการลงทุนออนไลน์	17.5	14.5	12.7	2.8

ที่มา : (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2563)

จากตารางที่ 6 พบว่ากลุ่มผู้สูงอายุ (Baby boomer) กิจกรรมใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ต 3 อันดับแรก ได้แก่ สื่อสังคม คิดเป็นร้อยละ 82.5 ค้นหาข้อมูลออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 69.0 และอ่านหนังสือ/ข่าว/บทความออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 67.5

ตารางที่ 7 ลำดับความนิยมของสื่อสังคมในแต่ละช่วงอายุ

ลำดับความนิยม ของสื่อสังคม	Baby boomer	Gen X	Gen Y	Gen Z
อันดับ 1	Line	Line	YouTube	YouTube
อันดับ 2	YouTube	YouTube	Line	Line
อันดับ 3	Facebook	Facebook	Facebook	Facebook

ที่มา : (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2562)

จากตารางที่ 7 สรุปได้ว่าผู้สูงอายุ (Baby boomer) มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคม โดยแอปพลิเคชันที่ใช้เป็นอันดับ 1 คือ แอปพลิเคชันไลน์ ยูทูป และเฟซบุ๊ก ตามลำดับ

2.2.4 ความหมายของแอปพลิเคชันไลน์ (LINE Application)

ศุภศิลาป์ กุลจิตต์เจือวงศ์ (2556) กล่าวว่า แอปพลิเคชันไลน์ (LINE Application) หมายถึง แอปพลิเคชันสำหรับการสนทนาบนอุปกรณ์การสื่อสารรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมาร์ทโฟน (Smart Phone) คอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะ (Desktop) และแท็บเล็ต (Tablet) ผู้ใช้สามารถสื่อสารด้วยการพิมพ์ข้อความจากอุปกรณ์การสื่อสารจากเครื่องหนึ่งไปสู่อีกเครื่องหนึ่ง โดยได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถที่หลากหลาย เพื่อรองรับการใช้งานของผู้ใช้หลาย ๆ ด้าน จุดเด่นที่ทำให้แอปพลิเคชันไลน์แตกต่างกับแอปพลิเคชันสำหรับการสนทนาแบบอื่น ๆ คือ รูปแบบของสติ๊กเกอร์ (Sticker) ที่แสดงอารมณ์และความรู้สึกของผู้ใช้ที่หลากหลาย เช่น สติ๊กเกอร์แสดงความรู้สึกขั้นพื้นฐานสติ๊กเกอร์ตามเทศกาลและวันสำคัญ สติ๊กเกอร์ของตราสินค้าต่าง ๆ และสติ๊กเกอร์การ์ตูนที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

พรพิมล บุรณเบญญา และ เพ็ญจิรา คันธวงค์ (2557) กล่าวว่า แอปพลิเคชันไลน์ หมายถึง โปรแกรมแชทที่สามารถใช้งานได้ทั้งบนโทรศัพท์มือถือที่มีระบบปฏิบัติการ iOS Android Windows Phone และสามารถใช้งานได้บนคอมพิวเตอร์ PC และ Mac สามารถใช้สนทนา (Chat) ฟรีคอล (Free Call) วิดีโอคอล (Video Call) ส่งรูปภาพ ส่งสติ๊กเกอร์และตั้งค่าการสนทนาเป็นกลุ่ม เป็นต้น

2.2.5 ลักษณะเฉพาะของแอปพลิเคชันไลน์

ศุภศิลาป์ กุลจิตต์เจือวงศ์ (2556) กล่าวว่า แอปพลิเคชันไลน์มีลักษณะเฉพาะที่สร้างความแตกต่างอย่างเด่นชัดจากแอปพลิเคชันสนทนาอื่น ๆ และเป็นช่องทางการสื่อสารที่ผู้บริโภคเลือกเป็นสมาชิก โดยสามารถสรุปลักษณะเฉพาะของแอปพลิเคชันไลน์ที่ทำให้ผู้บริโภคเลือกเป็นสมาชิก ได้ดังนี้

- 1) เป็นการสื่อสาร 2 ทาง (Two-way Communication) ไลน์เป็นการสื่อสารโดยตรงจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยผู้ส่งสารสามารถส่งข้อความ รูปภาพ เอกสาร หรือข้อมูลข่าวสารตามวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร เพื่อก่อให้เกิดการรับรู้และพฤติกรรมที่ผู้ส่งสารต้องการ อีกทั้งผู้รับสารยังสามารถแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ (Feedback) โดยตรงได้ทันที ทำให้ผู้ส่งสารสามารถวัดผลของการสื่อสารได้ทันที
- 2) สามารถสร้างกลุ่มการสื่อสารได้เฉพาะกลุ่ม (Group Communication) เมื่อผู้ใช้ต้องการพื้นที่สำหรับสมาชิกที่คุ้นเคยกันโดยเฉพาะ ผู้ใช้สามารถตั้งค่าการใช้งานของไลน์ด้วยวิธีการสร้างกลุ่มเฉพาะในแวดวงสนทนาที่มีความเกี่ยวข้องกันระหว่างบุคคลหลายบุคคลให้สามารถเชื่อมต่อ และสื่อสารกัน

ภายในกลุ่ม ซึ่งเมื่อสมาชิกภายในกลุ่มคนใดคนหนึ่งส่งสารออกไปจะถึงผู้รับสารที่เป็นสมาชิกในกลุ่มได้ทุกคน

- 3) สามารถเลือกกลุ่มเป้าหมายได้อย่างเฉพาะเจาะจง หลังจากที่ผู้ส่งสารมีข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมของกลุ่มผู้รับสารเป้าหมายหลัก และลักษณะของสารที่กลุ่มเป้าหมายสนใจ ผู้ส่งสารสามารถส่งข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นไปยังผู้รับสารได้ตรงใจตามที่ต้องการ
- 4) สามารถสื่อสารได้ตลอดเวลา (Anytime) ผู้ส่งสารสามารถสื่อสารไปยังผู้รับสารได้ตลอดโดยไม่จำกัดช่วงเวลา และระยะเวลาในการสื่อสาร หากยังมีการเชื่อมต่อเครือข่ายสัญญาณอินเทอร์เน็ต และคู่สื่อสารยังคงมีสถานะเป็นเพื่อนกัน
- 5) สามารถส่งรูปแบบสารได้หลากหลาย (Multimedia) ลักษณะเฉพาะของไลน์สามารถส่งสารที่มีรูปแบบหลากหลาย โดยผู้ส่งสารสามารถเลือกสรรหาสารให้เหมาะสมกับรูปแบบและกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารได้ เช่น ข้อความ รูปภาพ โปสเตอร์ การส่งลิงค์เพื่อเชื่อมต่อเว็บไซต์จากภายนอก คลิปวิดีโอ รายการสินค้า สตีกเกอร์ และข้อความเสียง เป็นต้น
- 6) สามารถเลือกปิดกั้นการสนทนาได้ (Block) เมื่อผู้รับสารไม่มีความประสงค์ที่จะรับสารนั้นอีกต่อไป หรือข้อความที่ส่งมานั้นรบกวนให้กับผู้รับสาร โดยผู้รับสารสามารถเลือกปิดการสนทนาจับผู้ส่งสารรายนั้นได้เฉพาะเจาะจง
- 7) สามารถสนทนาด้วยเสียงผ่านไลน์ (Voice Call) ลักษณะเฉพาะอีกประการหนึ่งที่เพิ่มความโดดเด่นของไลน์คือ ความสามารถในการสนทนาผ่านไลน์เสมือนการพูดคุยทางโทรศัพท์ไปยังสมาชิกบนเครือข่ายไลน์โดยไม่เสียค่าบริการขณะสนทนา ถึงแม้ว่าปลายทางของคู่สนทนานั้นจะอยู่ไกลถึงต่างประเทศ โดยผู้ใช้ไลน์สามารถสนทนาด้วยเสียงผ่าน Voice Call จากสมาร์ตโฟนไปยังสมาร์ตโฟนสมาร์ตโฟนไปยังคอมพิวเตอร์หรือคอมพิวเตอร์ไปยังคอมพิวเตอร์ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เพิ่มเติมนอกจากค่าบริการอินเทอร์เน็ต
- 8) มีสติ๊กเกอร์รูปแบบการ์ตูนที่ช่วยเพิ่มการสนทนาให้ชัดเจนขึ้น โดยสติ๊กเกอร์รูปแบบการ์ตูนของไลน์จะช่วยสนับสนุนข้อความระหว่างคู่สื่อสารให้ชัดเจนมากขึ้น เพราะข้อความไม่สามารถอธิบายได้ด้วยน้ำเสียง ทำให้ไม่ทราบอารมณ์ผ่านน้ำเสียงของคู่สนทนา สติกเกอร์จึงเป็นสัญลักษณ์ในการแสดงออกแทนอารมณ์และความรู้สึกของคู่สื่อสาร อีกทั้งรูปแบบของ

สตี้กเกอร์ยังถ่ายทอดบุคลิกภาพต่าง ๆ ผ่านตัวการ์ตูน เช่น การแสดงความเสียใจ ดีใจ ขำขันและบุคลิกอื่น ๆ ทำให้การสื่อสารมีสีสันและชีวิตชีวามากขึ้น

- 9) สามารถสร้างไทม์ไลน์ได้ (Timeline) เช่นเดียวกับสังคมอื่น ๆ อย่างเฟซบุ๊ก (Facebook) และทวิตเตอร์ (Twitter) โดยผู้ใช้สามารถโพสต์ข้อความรูปภาพ หรือคลิปวิดีโอบนหน้าไทม์ไลน์ของตนเองได้ตามความต้องการ
- 10) รองรับไฟล์ข้อมูลได้หลากหลาย (Files Support) ในกล่องสนทนาของไลน์ นอกจากการส่งข้อความสนทนาเป็นตัวอักษร ภาพ หรือสตี้กเกอร์แล้ว ผู้ใช้ยังสามารถส่งแฟ้มงานเอกสารในรูปแบบของนามสกุลไฟล์ต่าง ๆ ได้มีลักษณะคล้ายกับการรับ-ส่งอีเมล จากผู้ส่งไปยังผู้รับโดยตรงซึ่งไฟล์ที่สามารถใช้งานร่วมกับไลน์นั้น เช่น .pdf .ppt .doc และ .jpeg เป็นต้น

จากลักษณะของแอปพลิเคชันไลน์ที่ได้ดังกล่าวมาข้างต้นทำให้ผู้ใช้สมาร์ตโฟนเป็นจำนวนมากต่างดาวน์โหลดแอปพลิเคชันไลน์มาไว้ในเครื่องเพื่อใช้งานตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป แอปพลิเคชันไลน์เป็นแอปพลิเคชันที่มีลักษณะการใช้งานที่ง่ายและมีฟังก์ชันมากมาย อาทิเช่น สตี้กเกอร์ การแชร์ของข้อมูลข่าวสารมากมายในพื้นที่ไทม์ไลน์ได้และสามารถรองรับไฟล์ข้อมูลได้หลากหลายซึ่งผู้เขียนเป็นผู้ใช้งานจริง รู้สึกว่าใช้งานง่าย สะดวกและรวดเร็ว ด้วยลักษณะของแอปพลิเคชันไลน์นี้จึงตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานได้เป็นอย่างดี

2.3 แนวคิดเกี่ยวหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุ

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ได้เมตตาบรรยายแก่สาธุชนในโอกาสและวาระต่าง ๆ กัน ได้รวบรวมบทความเป็นหนังสือ ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ (ป.อ. ปยุตโต, 2555) และสูงอายุเป็น ก็น่าเป็นผู้สูงอายุ (ป.อ. ปยุตโต, 2560) ได้มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ โดยมีหลักธรรมดังต่อไปนี้

2.3.1 หลักธรรมอิทธิบาท 4

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2537) ได้อธิบายว่า อิทธิบาท แยกเป็น อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ บาท แปลว่า ฐานเชิงรอง ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่า รากฐานแห่งความสำเร็จ ซึ่งมี 4 อย่างคือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะวิมังสา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2547) ได้อธิบายว่า อิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือแปล

ง่าย ๆ ว่าทางแห่งความสำเร็จกล่าวโดยสรุปแล้ว อิทธิบาท 4 หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ให้บรรลุถึงความสำเร็จหรือทางแห่ง ความสำเร็จ มีอยู่มี 4 อย่างคือ

- 1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
- 2) วิริยะ ความเพียรพยายามทำในสิ่งนั้น
- 3) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น
- 4) วิมังสา การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น

แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝักใฝ่ ใช้ปัญญาสอบสวน

2.3.2 หลักธรรมโลกธรรม 8

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2558) ได้อธิบายว่า โลกธรรม คือ ธรรมดาของโลก เรื่องของโลก ความเป็นไปตามคติธรรมตาซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป

อิฏฐารมณฺ์ สิ่งทีคนปรารถนา ต้องการอยากได้ อยากมี อยากพบเห็น ได้แก่ กามคุณ 5 คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทีดี ชวนให้รักให้ชอบใจ เป็นทีน่าปรารถนาของคนทั่วไป

- 1) ลาภ หมายความว่า ได้ผลประโยชน์ ได้มาซึ่งทรัพย์
- 2) ยศ หมายความว่า ได้รับฐานันดรสูงขึ้น ได้อำนาจเป็นใหญ่เป็นโต
- 3) สรรเสริญ หมายความว่า ได้ยิน ได้ฟัง คำสรรเสริญคำชมเชย ค่ายกย่อง เป็นทีน่าพอใจ
- 4) สุข หมายความว่า ได้ความสบายกาย สบายใจ ความเบิกบาน บันเทิงใจ

อนิฏฐารมณฺ์ อารมณฺ์ทีไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ หมายถึง หมายถึงสิ่งทีคนไม่ปรารถนา ไม่ต้องการอยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากพบเห็น ได้แก่ กามคุณ 5 คือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทีไม่ดี ไม่ชวนให้รักให้ชอบใจ

- 1) อมลาภ หมายความว่า เสียลาภไป ไม่อาจดำรงอยู่ได้
- 2) เสื่อมยศ หมายความว่า ถูกลดอำนาจความเป็นใหญ่
- 3) นินทาว่าร้าย หมายความว่า ถูกตำหนิติเตียนว่าไม่ดี ถูกติฉินนินทา หรือถูกกล่าวร้ายให้เสียหาย
- 4) ทุกข์ หมายความว่า ได้รับความทุกข์เวทนา ทรมานกาย ทรมานใจ

2.3.3 หลักธรรมพรหมวิหาร 4

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2558) ได้อธิบายว่า พรหมวิหาร 4 ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ

- 1) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น ความรักไมตรี มีใจเป็นมิตร อยากให้เขาอยู่ดี มีความสุข
- 2) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ พระพุทธเจ้าทรงสรุปไว้ว่าความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้
ทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิด การเจ็บไข้ ความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งรวมเรียกว่า กายิกทุกข์
ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกตัวเรา เช่น เมื่อปรารถนาแล้ว ไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ รวมเรียกว่า เจตสิกทุกข์
- 3) มุทิตา ความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุข มีจิตใจที่ผ่องใส ประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายทั้งผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีความสุข เจริญยิ่งขึ้นไป
- 4) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับ ความรับผิดชอบของตน

2.3.4 หลักธรรมสังคหวัตถุ 4

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2558) สังคหวัตถุ 4 ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ โดยมีหลัก 4 ประการ คือ

- 1) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และช่วยแนะนำสั่งสอน
- 2) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ คือ วาจาอันเป็นที่รัก วาจาซาบซึ่งใจ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่กันตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม
- 3) อัถถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม
- 4) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอด้วยปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลโดยการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวกับการสื่อสารคมในการเข้าถึงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร โดยรวบรวมและสังเคราะห์งานวิจัยดังต่อไปนี้

Ryu, M., and Kim (2009) ได้ศึกษาปัจจัยเฉพาะของผู้สูงอายุในการใช้บริการสื่อใหม่ต่าง ๆ ได้แก่ วิดีโอทางอินเทอร์เน็ต โดยปัจจัยเฉพาะของผู้สูงอายุประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้เทคโนโลยี ประสบการณ์การใช้เทคโนโลยี ความวิตกกังวลต่อคอมพิวเตอร์ สภาพร่างกาย และเหตุการณ์สำคัญในชีวิต ซึ่งได้พัฒนาต่อขยายมาจากแบบจำลอง Technology Acceptance Model (TAM) ผลการศึกษาพบว่า ประโยชน์ความง่ายและความสนุกในการใช้เทคโนโลยีเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้สูงอายุหันมาใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ นอกจากนี้ ประสบการณ์ที่ดีในการใช้เทคโนโลยีจะเพิ่มโอกาสให้ผู้สูงอายุสนใจทดลองเทคโนโลยีใหม่ๆ เหตุการณ์สำคัญในชีวิตเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ เพราะผู้สูงอายุท่านใดที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตที่ดีมีความสุขมากโดยเฉพาะกับบุตรหลาน ญาติและผู้ร่วมงาน ผู้สูงอายุท่านนั้นจะเปิดใจรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ง่ายกว่า

Pan and Jordan-Marsh (2010) ได้ศึกษาการใช้สื่อใหม่ที่สำคัญของผู้สูงอายุ คือ อินเทอร์เน็ต โดยอ้างอิงแบบจำลอง Technology Acceptance Model (TAM) เช่นกัน ซึ่งอธิบายถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับการใช้อินเทอร์เน็ต ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านทัศนคติเกี่ยวกับความใช้งานง่ายและปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความสนใจอยากใช้เทคโนโลยี รวมถึงการรับรู้ถึงประโยชน์ ที่จะได้รับส่งผลให้ผู้สูงอายุสนใจและใช้เทคโนโลยีมากกว่าเด็ก โดยมีข้อเสนอแนะว่ามีการประชาสัมพันธ์และสร้างวัฒนธรรมที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน รวมทั้งการให้คำชี้แจงเพื่อเป็นการให้กำลังใจผู้สูงอายุในการใช้งาน เทคโนโลยีที่เป็นสื่อใหม่เพื่อตนเองมากขึ้น เพราะจะทำให้เกิดการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะการใช้งานสื่อใหม่อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ร่วมกับ สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้นำเสนอข้อมูลจากเวทีการเสวนาการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี โดยพบว่าโลกในภาพรวมกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุพร้อมกับพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีที่เข้าสู่ยุคแห่งการหลอมรวมเทคโนโลยี (Convergence) และที่สำคัญในปัจจุบันและในอนาคตทุกอย่างจะเป็น Internet of Things (IoT) คือ ทุกอย่างจะต้องเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตทั้งหมด (สำนักงานโครงการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี, 2557)

สุชาติ ทวีสิทธิ์ และ กุสลา วจนสาระ (2560) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับพฤติกรรมการใช้ออปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ทราบถึงลักษณะทางประชากรที่แตกต่างกันกับพฤติกรรมการใช้ออปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรการสนับสนุนทางสังคม 3 ด้าน ได้แก่ ด้านอารมณ์ ด้านร่างกาย และด้านสังคม มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรม การใช้ออปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุในระดับ “ปานกลาง” ทั้งนี้การสนับสนุนทางสังคมด้านสังคมมีความสัมพันธ์มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคมด้านร่างกาย และการสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์ ตามลำดับ โดยตัวแปรที่นัยสำคัญต่อการใช้ออปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุที่แตกต่างกัน ได้แก่ เพศ การอยู่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณอายุ

วิศปต์ย์ ชัยช่วย (2560) ได้ศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพเรื่อง การใช้ LINE ของผู้สูงอายุ เป็นการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา ทำให้ทราบว่า การใช้ออปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่เกิดจากคนใกล้ตัว เช่น ลูก หลานหรือเพื่อนในกลุ่มแนะนำให้ใช้ โดยการใช้แอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุใช้โดยการลองถูกผิด และถ้าไม่ได้นิยมที่ถามเพื่อนที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ก่อนหน้า เนื่องจากเข้าใจธรรมชาติซึ่งกันและกันมากกว่าลูกหลานซึ่งอาจมีช่องว่างระหว่างวัย การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ของ

ผู้สูงอายุ ทำให้เกิดพื้นที่เสมือน (Virtual space) ที่ทำให้ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยไม่ต้องพบหน้ากันจริง การพูดคุยกับลูกหลาน ญาติพี่น้องที่อยู่ห่างไกล ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การพิมพ์ การส่งภาพ หรือการวิดีโอคอล นอกจากการพูดคุยกับลูกหลานหรือญาติแล้วยังมีเพื่อนในวัยเยาว์ เช่น เพื่อนสมัยประถมศึกษา มัธยมศึกษา มหาวิทยาลัย หรือกลุ่มเพื่อนผู้สูงอายุด้วยกันเอง ซึ่งกลุ่มเพื่อนเหล่านี้มักนัดหมายทำกิจกรรมสังสรรค์อย่างสม่ำเสมอ แอปพลิเคชันไลน์ได้เข้ามากลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ เช่น ตื่นเช้ามามีการส่งข้อความทักทายกัน หรือส่งรูปภาพ สวัสดิ์ตอนเช้า เป็นต้น และมีช่วงเวลาในการพักการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ในช่วงบ่ายเนื่องจากอาจเป็นเวลานอนกลางวันของผู้สูงอายุ และจะมีการกลับมาใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ในช่วงค่ำอาจมีการส่งสติ๊กเกอร์ ราตรีสวัสดิ์ เป็นต้น

ฉัตรวารินทร์ บุญเดช (2560) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ภาวะสุขภาพ ความเชื่อทางศาสนา การปฏิบัติทางศาสนา ความพึงพอใจในชีวิต กับภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุของผู้สูงอายุในชุมชน ผลการศึกษาวิจัยพบว่าการปฏิบัติทางศาสนา ไม่มีความสัมพันธ์กับภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุ การปฏิบัติทางศาสนาของผู้สูงอายุจะมากหรือน้อยเพียงใด ก็ไม่ทำให้ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุเปลี่ยนแปลง อาจเป็นเพราะกลุ่มตัวอย่างอาศัยอยู่ในชุมชนเมือง ค่านิยมของสังคมและวัฒนธรรมทางสังคมเป็นอุปสรรคต่อการมีพัฒนาการเข้าสู่ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุถึงแม้ว่าการปฏิบัติทางศาสนาจะมีส่วนสำคัญทางจิตวิญญาณในการพัฒนาภาวะธรรมทัศน์ในวัยผู้สูงอายุเนื่องจากสังคมปัจจุบันเป็นลักษณะวัตถุนิยมและมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย

อุเทน ลาพิงค์ (2561) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในภาคเหนือ เชิงคุณภาพผลการศึกษารายงานพบว่า แนวทางการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุ โดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยการนำหลักธรรม 4 ประการ ที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม

กฤษณาพร ทิพย์กาญจนรธา (2560) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลสุขภาพจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมของผู้สูงอายุตามระดับการรับรู้ภาวะสุขภาพ พบว่าพฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลสุขภาพผ่านสื่อสังคมของผู้สูงอายุในการศึกษานี้พบว่าอยู่ใน ระดับต่ำ โดยผู้สูงอายุที่สุขภาพดีมีการแสวงหาข้อมูล สุขภาพจากสื่อสังคมสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีภาวะสุขภาพปานกลาง สอดคล้องกับผลการสำรวจพฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลสุขภาพทางอินเทอร์เน็ตของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่ามีการใช้แสวงหาข้อมูลสุขภาพทางอินเทอร์เน็ตใช้เพียงบางครั้งคราว ซึ่งส่วนมากจะแสวงหาและเปิดรับข่าวสารสุขภาพผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรศัพท์ และสื่อสิ่งพิมพ์

อัญชลี เกตุจันทร์ (2561) ทำการศึกษาผลกระทบของการใช้แอปพลิเคชันไลน์ ที่มีต่อการดำเนินชีวิต ของ ผู้สูงอายุในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการศึกษารายงานวิจัยได้สอดคล้อง

กับสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) ที่ได้สำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2558 พบว่า แอปพลิเคชันไลน์ได้รับความนิยมเป็นอันดับหนึ่งในกลุ่มผู้สูงอายุ แอปพลิเคชันไลน์เป็นโปรแกรมประยุกต์ที่เปิดให้ผู้ใช้สามารถดาวน์โหลดฟรีไม่เสียค่าบริการใด ๆ

พวงขม นาง จริยะจินดา และ วิชชุดา ฐิติโชติรัตน (2561) ทำการศึกษาเรื่อง ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ยุค 4.0 พบว่า การใช้ไลน์ของผู้สูงอายุไทย ได้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ เช่น การส่งภาพสวัสดิ์ตอนเช้าเป็นรูปดอกไม้หรือสีประจำวัน จนมีการกล่าวกันว่าหากส่งภาพเช่นนี้ถือว่าเป็นพฤติกรรมของผู้สูงอายุ เป็นต้น โดยพบว่าผู้สูงอายุนิยมใช้ฟังก์ชันสนทนาส่วนบุคคล สื่อสารกับบุตรหลาน ญาติพี่น้องและคนในครอบครัว เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์ประจำวันมากที่สุด

กนกวรรณ อบเชย และ รุ่งกมล โพธิสมบัติ (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่องสังคมสูงวัยกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร จากผลการศึกษา พบว่า กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้นส่วนใหญ่มีการครอบครองหรือเป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟน ในสัดส่วนที่มากกว่าโทรศัพท์มือถือแบบพีเจอร์โฟน ซึ่งส่งผลดีต่อผู้สูงอายุในแง่ของอัตราประโยชน์การใช้งานและทำให้ผู้สูงอายุสามารถใช้งานฟังก์ชันที่มีความหลากหลาย และมีประสิทธิภาพ มากกว่าโทรศัพท์มือถือแบบพีเจอร์โฟน ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุตอนกลางส่วนใหญ่มีการครอบครองหรือเป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือแบบพีเจอร์โฟน ในสัดส่วนที่มากกว่าโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟน ซึ่งอาจส่งผลให้ผู้สูงอายุมีข้อจำกัดในการใช้งานและกลุ่มผู้สูงอายุตอนปลายส่วนใหญ่มีการครอบครองหรือเป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือแบบพีเจอร์โฟน ในสัดส่วนที่มากกว่าโทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟน

กนิษฐา เทพสุด และ มนต์ ขอเจริญ (2562) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวกับสุขภาพกับการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุที่เป็นเบาหวาน ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าผู้สูงอายุวัยต้นที่มีอายุ 60 - 69 ปี มีการใช้อินเทอร์เน็ตผ่านสมาร์ตโฟน โดยใช้สื่อสังคมมากกว่าผู้สูงอายุวัยกลางที่มีอายุ 70 - 80 ปี

มานพ นักการเรือน (2561) ทำการศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า การสร้างเสริมสุขภาพ ผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และอารมณ์ ด้านสังคมและครอบครัว ด้านเศรษฐกิจและรายได้ และด้านปัญญาโดยใช้หลักธรรมต่าง ๆ เช่น ไตรลักษณ์ โยนิโสมนสิการ ภาวนา 4 การละเว้นอบายมุข 4 การละเว้นอบายมุข 6 สังคหวัตถุ 4 เบญจศีล เบญจธรรม สัปปริสธรรม 7 และโลกธรรม 8 ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

พระมงคลธรรมวิธาน และ ประสิทธิ์ สระทอง (2560) ได้ทำการศึกษาผู้สูงอายุกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ได้พบว่าผู้สูงอายุสามารถนำหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้เกิดความผาสุกทางจิตวิญญาณ และบุคคลเหล่านี้มักเป็นผู้ที่มีใบหน้าสดชื่น

ยิ้มแย้ม แจ่มใส เพราะสีกว่าชีวิตมีความสุขสงบ เยือกเย็น สมหวัง มีกำลังใจที่เข้มแข็ง มีความพร้อมที่จะเผชิญ ปัญหาหรือดำเนินชีวิตไปข้างหน้าได้อย่างมั่นใจสามารถแสดงความพึงพอใจ หรือชื่นชมในประสบการณ์ของตนและสิ่งแวดล้อมโดยองค์ประกอบของความผาสุกทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนา

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้สูงอายุที่อยู่ในช่วงอายุ 60–69 ปีมีการใช้สื่อสังคมมากกว่า ผู้สูงอายุในช่วงอายุอื่น การใช้งานสื่อสังคม พบว่า ผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นอันดับ 1 ซึ่งสอดคล้องกับหลายๆงานวิจัย และการสำรวจพฤติกรรมการใช้งานอินเทอร์เน็ตของสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุจะเน้นไปในการส่งสติ๊กเกอร์หรือรูปภาพในตอนเช้า นอกจากนี้การส่งเสริมหลักพุทธธรรมสำหรับผู้สูงอายุไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความผาสุกทางจิตวิญญาณ มีกำลังใจที่เข้มแข็ง มีความพร้อมที่จะเผชิญ ปัญหาหรือดำเนินชีวิตไปข้างหน้าได้อย่างมั่นใจสามารถแสดงความพึงพอใจ หรือชื่นชมในประสบการณ์ของตนและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาในประเด็นของ “การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร” ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีระเบียบวิธีเชิงสำรวจ (Survey study) โดยการใช้การตอบแบบสอบถาม (Questionnaires) ของผู้สูงอายุผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนต่อการวิเคราะห์ให้ผู้ศึกษาวิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

- 1) ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง
  - แนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
  - แนวคิดเกี่ยวกับสื่อสังคม และแอปพลิเคชันไลน์
  - แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ
  - งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ออกแบบพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย
  - สร้างเครื่องมือตามโครงสร้างด้านเนื้อหา ตัวแปร และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดการวิจัย
  - ตรวจสอบความถูกต้อง และแก้ไขข้อผิดพลาด
  - ประเมินคุณภาพแบบสอบถามโดยผู้เชี่ยวชาญ
  - ปรับแก้ตามคำแนะนำ
- 3) เก็บรวบรวมข้อมูล
  - สุ่มตัวอย่างกลุ่มตัวอย่างตามขอบเขตการวิจัย
  - ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย ขั้นตอนในการทำวิจัย และขอความร่วมมือในการทำวิจัย
  - ประเมินการเข้าถึงหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้อินเทอร์เน็ตด้วยแบบสอบถาม

4) การวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้สื่อสังคมในการเข้าถึงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ โดยใช้ t-test Independent และ One-Way ANOVA
- จัดทำข้อเสนอแนะรูปแบบการศึกษากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้ออปพลิเคชันไลน์ วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านแอปพลิเคชันไลน์

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

- 1) ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งเพศชายและ หญิง อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร
- 2) กลุ่มตัวอย่าง ผู้ศึกษาได้ใช้สูตรการคำนวณขนาดตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) ดังนี้

$$n = \frac{x^2 N p (1 - p)}{e^2 (N - 1) + x^2 p (1 - p)}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ระดับความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

x^2 = ค่าไคสแควร์ที่ df เท่ากับ 1 และระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ($x^2 = 3.841$)

p = สัดส่วนของลักษณะที่สนใจในประชากร (ถ้าไม่ทราบให้กำหนด p = 0.5)

การคำนวณ : N = 1,020,917 คน, e = 0.05, $x^2 = 3.841$, p = 0.5

$$n = \frac{3.841((1,020,917 \times 0.5)(1 - 0.5))}{(0.05)^2(1,020,917 - 0.5) + (3.841 \times 0.5)(1 - 0.5)}$$

$n = 383.955732 \approx 384$

จากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 384 คน เลือกแผนการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยแบ่งกลุ่มจากของพื้นที่เขตในกรุงเทพมหานครที่มีอัตราผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรก ดังนี้

ตารางที่ 8 ข้อมูลเขตที่มีอัตราผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรก

เขต	จำนวนผู้สูงอายุ (คน)	กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุ (คน)
เขตสัมพันธวงศ์	6,583	77
เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	11,600	77
เขตบางรัก	9,979	77
เขตพระนคร	12,707	77
เขตบางกอกน้อย	26,338	76
		384

ที่มา : (กองยุทธศาสตร์สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สำนักงานสำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2562)

จากข้อมูลในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 (เฉพาะประชากรที่มีสัญชาติไทย และมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้าน) กรุงเทพมหานครทุกพื้นที่เขตเป็นสังคมสูงอายุ (Aged society) และมีแนวโน้มเป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พื้นที่เขตที่เป็นสังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super - aged society) จำนวน 1 พื้นที่เขต (เท่ากับ ในปี พ.ศ. 2560) คือ เขตสัมพันธวงศ์ มีอัตราผู้สูงอายุเท่ากับ ร้อยละ 29.44

พื้นที่เขตที่เป็นสังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete-aged society) จำนวน 25 พื้นที่เขต (เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2560 ซึ่งมีจำนวน 20 พื้นที่เขต) ได้แก่ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตบางรัก เขตพระนคร เขตบางกอกน้อย เขตดุสิต เขตปทุมวัน เขตพระโขนง เขตยานนาวา เขตธนบุรี เขตบางกอกใหญ่ เขตคลองสาน เขตตลิ่งชัน เขตภาษีเจริญ เขตบางพลัด เขตดินแดง เขตสาทร เขตบางซื่อ เขตจตุจักร เขตบางคอแหลม เขตคลองเตย เขตจอมทอง เขตราชเทวี เขตลาดพร้าว เขตวัฒนา และเขตหลักสี่

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด (Close-ended question) ประยุกต์จากการทบทวนวรรณกรรมที่เป็นระบบ โดยมีลำดับขั้นในการสร้างแบบสอบถามดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารเชิงวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) สร้างแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

ส่วนที่ 2 การศึกษาทัศนคติทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุโดยการใช้งานผ่านแอปพลิเคชันไลน์ซึ่งรายละเอียดแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้จะประกอบด้วยตัวแปรต้นในส่วนที่ 1 และตัวแปรต้นในส่วนที่ 2

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามด้านประชากรศาสตร์

- เพศ
- ช่วงอายุ
- สถานภาพสมรส
- ระดับการศึกษา
- อาชีพก่อนเกษียณ
- อาชีพหลังเกษียณ
- รายได้ต่อเดือน
- สภาพการอยู่อาศัย

แบบสอบถามพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์โดยประกอบด้วย การเลือกตอบ (Check List) และแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's scale) มีรายละเอียดคำถาม ดังต่อไปนี้

- ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์
- ระยะเวลาใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ต่อวัน
- ท่านใช้แอปพลิเคชันไลน์ช่วงเวลาใด
- วัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

โดยความถี่ในการใช้งาน ระยะเวลาใช้งาน และช่วงเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ มีลักษณะคำถามเป็นแบบตัวเลือก วัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นข้อความแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามแบบของลิเคิร์ต (Likert's scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย ไม่ใช่

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรม
การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามแบบของลิเคิร์ท
(Likert's scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ โดยมีความหมายและเกณฑ์การให้คะแนนแต่
ละชนิดคำถามดังนี้

ระดับความเห็นด้วย	คะแนนคำถาม
มากที่สุด	4
มาก	3
ปานกลาง	2
น้อย	1
ไม่ใช่	0

แปลความหมายเกี่ยวกับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่าน
พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

ระดับคะแนนเฉลี่ย	ความหมาย
0.00 – 0.80	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยที่สุด
0.81 – 1.60	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อย
1.61 – 2.40	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาปานกลาง
2.41 – 3.20	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาก
3.21 – 4.00	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากที่สุด

3.4 การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการสร้างและการพัฒนาเครื่องมือ โดยดำเนินการ ดังนี้

- 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารเชิงวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
หลักธรรมสำหรับผู้สูงอายุ
- 2) กำหนดกรอบการสร้างเครื่องมือ โดยกำหนดขอบเขตงานวิจัย
- 3) สร้างเครื่องมือตามโครงสร้างด้านเนื้อหา ตัวแปร และสอดคล้องกับกรอบแนวคิด
งานวิจัย

4) การพัฒนาเครื่องมือ ดำเนินการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 นำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและสมบูรณ์ เพื่อปรับปรุงแก้ตามข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบความตรงของเนื้อหา (Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา และความเหมาะสมของแบบสอบถามโดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC) เท่ากับ 1.00

ขั้นตอนที่ 3 การทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทดสอบใช้ (Try Out) กับกลุ่มผู้สูงอายุอื่น ๆ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยใช้วิธีของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .936 ถือว่าผ่านเกณฑ์ทางสังคมศาสตร์ สามารถนำไปใช้ได้ (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536)

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามผู้สูงอายุ ทั้งหมด 5 เขตในกรุงเทพมหานคร การสุ่มตัวอย่างได้ใช้วิธีเก็บตัวอย่างตามแบบความบังเอิญ (Accident sampling) ในแต่ละพื้นที่ ตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ได้คำนวณไว้ในตารางที่ 8 โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ประสานงานกับชมรมผู้สูงอายุในแต่ละเขต เพื่อขอคำแนะนำและความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลให้ได้สะดวกและรวดเร็ว
2. ทำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากหลักสูตรสหสาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. เตรียมเครื่องมือที่ผ่านการพัฒนาโดยสมบูรณ์แล้ว ออกทำการเก็บรวบรวมข้อมูล จากเก็บแบบสอบถามโดยแนะนำและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. ผู้ศึกษาวิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามทุกฉบับ
5. นำแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์รวบรวมให้คะแนน และลงรหัสข้อมูลในโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป
6. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษารูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

- ผู้วิจัยเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์และพฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์กับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน t-test Independent และ One-way ANOVA

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนะการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาสำหรับผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร

- ผู้วิจัยนำผลลัพธ์ของการศึกษาที่ได้มาจากวัตถุประสงค์ที่ 1 มาจัดทำข้อเสนอแนะโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณสำหรับการวิจัยนี้ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นการหาค่าสถิติ โดยการหาค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการบรรยายข้อมูลดังต่อไปนี้
  - 1.1) ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษาสูงสุด อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ต่อเดือน สถานภาพอยู่อาศัย
  - 1.2) พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ได้แก่ ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ช่วงเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ และระดับการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ตามพฤติกรรมการใช้งานของผู้สูงอายุ
  - 1.3) การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสูตรมอทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4
- 2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics)

ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน โดยใช้การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยสำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน (t-test Independent) เพื่ออธิบายความ

แตกต่างของเพศ อายุ อาชีพหลังเกษียณ ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ กับระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ และใช้การวิเคราะห์แปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เพื่ออธิบายความแตกต่างของสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ รายได้ต่อเดือน สถานภาพอยู่อาศัย และระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์กับระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติเท่ากับ .05

บทที่ 4

ผลการวิจัย

ผลการศึกษา เรื่อง “การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้แบ่งผลการนำเสนอข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statics) จากการรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม จำนวน 384 ชุด ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 4 ด้านดังต่อไปนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วยลักษณะทางประชากรศาสตร์ พฤติกรรมการใช้งาน และวัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ

4.2 การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์

4.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้สื่อสังคมและการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์

4.4 ข้อเสนอแนะศึกษาการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์

4.1 ข้อมูลทั่วไป

4.1.1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยในกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งหมด 384 คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ร้อยละ 61.7 และมากกว่าครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุช่วงเฉลี่ยอยู่ที่ 60 – 69 ปี เป็นร้อยละ 55.2 มากกว่าครึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในสถานภาพสมรส ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในช่วงระดับประถมศึกษาและระดับปริญญาตรีที่มีช่วงใกล้เคียงกัน ส่วนระดับการศึกษาในระดับอื่นมีค่าเฉลี่ยที่เท่าๆ กัน พบว่าอาชีพก่อนเกษียณผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 30.5 ประกอบอาชีพข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ หลังจากการเกษียณผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพร้อยละ 43.5 ในด้านรายได้ของผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในช่วง ต่ำกว่า 10,000 บาทจนถึง 20,000 บาท ในด้านการอยู่อาศัยผู้ตอบแบบสอบถามหนึ่งในสามอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน นำเสนอข้อมูลทั่วไปเป็นตารางภาพรวมนำเสนอเป็นข้อมูลต่อไปนี้

ตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	147	38.3
หญิง	237	61.7
ช่วงอายุ		
60 - 69 ปี	212	55.2
70 ปีขึ้นไป	172	44.8
สถานภาพสมรส		
โสด	86	22.4
สมรส	192	50.0
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	106	27.6
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	97	25.3
มัธยมศึกษาตอนต้น	63	16.4
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	27	7.0
อนุปริญญา/ปวส.	48	12.5
ปริญญาตรี	105	27.3
สูงกว่าปริญญาตรี	44	11.5
อาชีพก่อนเกษียณ		
ไม่ได้ทำงาน	40	10.4
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	117	30.5
พนักงานบริษัท	64	16.7
รับจ้างทั่วไป	60	15.6
ค้าขาย	51	13.3
ธุรกิจส่วนตัว	52	13.5
อาชีพในปัจจุบัน		
ไม่ได้ทำงาน	167	43.5
ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ	22	5.7
บ้านาน		
พนักงานบริษัท	16	4.2

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
รับจ้างทั่วไป	55	14.3
ค้าขาย	40	10.4
ธุรกิจส่วนตัว	84	21.9
รายได้ต่อเดือน		
ต่ำกว่า 10,000 บาท	112	29.2
10,001 – 20,000 บาท	140	36.5
20,001 – 30,000 บาท	60	15.6
30,000 บาทขึ้นไป	72	18.8
สภาพการอยู่อาศัย		
อยู่คนเดียว	57	14.8
อยู่กับคู่สมรส	52	13.5
อยู่กับบุตรหลาน	90	23.4
อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	120	31.3
อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น	65	16.9

4.1.2 ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชัน

การวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการใช้งานแอปพลิเคชัน จำแนกออกเป็น

ความถี่ในการใช้งานและช่วงเวลาที่ใช้งาน พบว่า ร้อยละ 61.5 ของผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันทุกวัน โดยส่วนใหญ่ผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันอยู่ในช่วงมากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง โดยคิดเป็นร้อยละ 28.9 ช่วงเวลาที่ผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันเกือบครึ่งหนึ่งของผู้ตอบแบบสอบถามใช้งานตลอดทั้งวันโดยไม่ได้กำหนดระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 45.1 และรองลงมาผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันตั้งแต่ช่วงตื่นนอนจนถึงเวลา 08.00 นาฬิกา และตั้งแต่ 08.00 นาฬิกาจนถึง 12.00 นาฬิกา คิดเป็นร้อยละ 21.6 และ 28.9 ตามลำดับ ส่วนในช่วงเวลาหลังจาก 12.00 นาฬิกาไปถึงเวลาเข้านอนมีการใช้งานแอปพลิเคชัน มีจำนวนใกล้เคียงกัน นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามความถี่ในการใช้งาน ระยะเวลาและช่วงเวลาที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์	จำนวน (คน)	ร้อยละ
ใช้งานทุกวัน	236	61.5
ไม่ใช้งานทุกวัน	148	38.5
ระยะเวลาใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ต่อวัน	จำนวน (คน)	ร้อยละ
น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	83	21.6
มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	111	28.9
มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 4 ชั่วโมง	46	12.0
มากกว่า 4 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	37	9.6
มากกว่า 5 แต่ไม่เกิน 6 ชั่วโมง	40	10.4
มากกว่า 6 ชั่วโมงขึ้นไป	67	17.4
ช่วงเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์	จำนวน (คน)	ร้อยละ (ของการถูกเลือก)
ตั้งแต่ตื่นนอน แต่ไม่เกิน 08.00 นาฬิกา	95	24.7
ตั้งแต่ 12.00 นาฬิกาแต่ไม่เกิน 16.00 นาฬิกา	19	4.9
ตั้งแต่ 16.00 นาฬิกาแต่ไม่เกิน 20.00 นาฬิกา	27	7.0
หลัง 20.00 นาฬิกาจนถึง 24.00 นาฬิกา	36	9.4
ใช้งานตลอดทั้งวัน ไม่เป็นเวลาเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง	173	45.1

*เลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

วัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ นำเสนอเป็นจำนวน ร้อยละ ความถี่ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังตารางที่ 11 พบว่าผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ใช้สื่อสารติดต่อธุระ ความจำเป็น และเรื่องทั่วไปมากที่สุด คิดเป็นค่าเฉลี่ย 2.80 นอกจากนี้ยังมีการใช้เป็นช่องทางในการแบ่งปันแสดงความคิดเห็นให้แก่ผู้อื่น ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสารทั่วไป ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสารการเมือง และใช้ติดตามข้อมูลหลักธรรมคำสอนตามศาสนา โดยทั้ง 4 วัตถุประสงค์นี้มีความถี่อยู่ในระดับมาก วัตถุประสงค์ใช้ติดตามข่าวสารข้อมูลเพื่อความบันเทิงส่วนตัว ใช้ซื้อสินค้าหรือบริการ และใช้เล่นเกมออนไลน์อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 11 จำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ตาม
วัตถุประสงค์ในการใช้งานของผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ในการใช้งาน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความถี่ในการใช้งาน				
			มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ใช้
1. ใช้สื่อสารติดต่อธุระ ความ จำเป็น และเรื่องทั่วไป	2.80 (มาก)	1.12	137 (35.7)	89 (23.2)	120 (31.3)	21 (5.5)	17 (4.4)
2. ใช้เป็นช่องทางในการ แบ่งปันแสดงอารมณ์ ให้แก่ผู้อื่น เช่น ส่งภาพดอกไม้ คำอวยพร	2.54 (มาก)	1.18	100 (26.0)	102 (26.6)	111 (28.9)	48 (12.5)	23 (6.0)
3. ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสาร ทั่วไป	2.53 (มาก)	1.27	111 (28.9)	97 (25.3)	96 (25.0)	46 (12.0)	34 (8.9)
4. ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสาร การเมือง	2.41 (มาก)	1.28	106 (27.6)	76 (19.8)	103 (26.8)	67 (17.4)	32 (8.3)
5. ใช้ติดตามข้อมูลกิจกรรม คำสอนตามศาสนา	2.46 (มาก)	1.22	95 (24.7)	100 (26.0)	105 (27.3)	56 (14.6)	28 (7.8)
6. ใช้ติดตามข่าวสาร ข้อมูล เพื่อความบันเทิงส่วนตัว	2.38 (ปานกลาง)	1.22	82 (21.4)	109 (28.4)	97 (25.3)	66 (17.2)	30 (7.8)
7. ใช้ซื้อสินค้าหรือบริการ	1.90 (ปานกลาง)	1.43	76 (19.8)	60 (15.6)	82 (21.4)	81 (21.1)	85 (22.1)
8. ใช้เล่นเกมออนไลน์	1.66 (ปานกลาง)	1.46	67 (17.4)	53 (13.8)	60 (15.6)	91 (23.7)	113 (29.4)

จากตารางที่ 10 และ 11 อภิปรายได้ว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ทุกวัน ใช้งานมากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมงต่อวัน ซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2561 จากรายงานพบว่าผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นสื่อสังคมที่ผู้สูงอายุเลือกใช้มากที่สุด และใช้เวลาในการใช้สื่อสังคมเฉลี่ยอยู่ที่ 2 ชั่วโมง 57 นาทีต่อวัน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2562) และการใช้งานตลอดทั้งวันไม่เป็นเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง นอกจากนี้การศึกษา

พบว่า ผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์ในการใช้ติดต่อธุระ ความจำเป็นและเรื่องทั่วไป ใช้เป็นช่องทางในการแบ่งปันแสดงความรู้สึกปรารถนาดีให้แก่ผู้อื่น เช่น ส่งภาพดอกไม้ คำอวยพร ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสารทั่วไป ติดตามข้อมูลข่าวสารการเมือง และศึกษาหลักสูตรคำสอนตามศาสนา อยู่ในระดับมาก การติดตามข่าวสาร ข้อมูลเพื่อความบันเทิงส่วนตัว ซื้อสินค้าหรือบริการ และเล่นเกมออนไลน์ อยู่ในระดับปานกลาง

4.2 รูปแบบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ทั้งภาพรวมและรายด้าน อธิบายโดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เทียบกับเกณฑ์คะแนนเฉลี่ยดังนี้

0.00 – 0.80	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาน้อยที่สุด
0.81 – 1.60	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาน้อย
1.61 – 2.40	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาปานกลาง
2.41 – 3.20	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนามาก
3.21 – 4.00	ผู้สูงอายุมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนามากที่สุด

สำหรับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ตามพระไตรปิฎกที่สอดคล้องกับหนังสือธรรมะสำหรับผู้สูงอายุของ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2555) ที่เป็นแนวหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุมี 4 หลักสูตร ประกอบด้วย หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลดังต่อไปนี้

การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ $2.58 \pm .89$ เมื่อพิจารณาควบคู่กับหลักสูตรสำหรับผู้สูงอายุในแต่ละหลักสูตรพบว่าผู้สูงอายุมีการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ผู้สูงอายุมีการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในแต่ละหลักสูตรผ่านแอปพลิเคชันไลน์จากมากไปน้อยตามลำดับดังนี้ หลักสูตรสังคหวัตถุ 4 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 หลักสูตรอิทธิบาท 4 และหลักสูตรโลกธรรม 8

ตารางที่ 12 จำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการศึกษาหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

	$\bar{X}$	S.D.	N	ระดับความถี่				
				มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ใช้
หลักธรรมสำหรับ	2.58	.89	384	56	157	128	33	10
ผู้สูงอายุ	(มาก)			(14.6)	(40.9)	(33.3)	(8.6)	(2.6)
1) อิทธิบาท 4	2.56	.99	384	62	140	126	40	16
	(มาก)			(16.1)	(36.5)	(32.8)	(10.4)	(4.2)
2) โลกธรรม 8	2.37	1.03	384	52	116	130	63	23
	(ปานกลาง)			(13.5)	(30.2)	(33.9)	(16.4)	(6.0)
3) พรหมวิหาร 4	2.67	1.01	384	86	139	98	47	14
	(มาก)			(22.4)	(36.2)	(25.5)	(12.2)	(3.6)
4) สังคหวัตถุ 4	2.71	1.00	384	85	146	95	47	11
	(มาก)			(22.1)	(38.0)	(24.7)	(12.2)	(2.9)

จากตารางที่ 12 เมื่อวิเคราะห์การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาตามหลักธรรมในข้อคำถามในแบบสอบถามพบว่า หลักธรรมอิทธิบาท 4 ผู้สูงอายุมีคะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในทุกข้อหลักธรรมย่อยในแต่ละคำถาม โดยหลักธรรมย่อยการรักในสิ่งที่ทำ (ฉันทะ) มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (2.59) หลักธรรมโลกธรรม 8 ผู้สูงอายุมีคะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางในทุกข้อหลักธรรมย่อยในแต่ละคำถาม โดยหลักธรรมย่อยการได้รับความสบายกาย สบายใจ และการได้รับความทุกข์เวทนา ทรมานกาย ทรมานใจ (ได้สุข ได้ทุกข์) มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (2.43) หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ผู้สูงอายุมีคะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในทุกข้อหลักธรรมย่อยในแต่ละคำถาม โดยหลักธรรมย่อยความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุขทั้งทางกายและใจ (เมตตา) มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (2.73) และหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ผู้สูงอายุมีคะแนนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากในทุกข้อหลักธรรมย่อยในแต่ละคำถาม โดยหลักธรรมย่อยการให้ การเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลูกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว (ทาน) และหลักธรรมย่อยการให้ความช่วยเหลือด้วยจิตในที่เป็นกุศล (อถถจริยา) มีระดับค่าเฉลี่ยมากที่สุด (2.72)

ตารางที่ 13 จำนวน ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับการศึกษาหลักธรรมทาง
พระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามหลักธรรม

	$\bar{X}$	S.D.	N	ระดับความถี่				
				มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ใช่
หลักธรรมอิทธิบาท 4								
1. การรักในสิ่งที่ทำ (ฉันทะ)	2.59	1.05	384	78 (20.3)	138 (35.9)	123 (32.0)	24 (6.3)	21 (5.5)
2. ความพากเพียรในสิ่งนั้น (วิริยะ)	2.53	1.09	384	79 (20.6)	123 (32.0)	127 (33.1)	33 (8.6)	22 (5.7)
3. ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น (จิตตะ)	2.55	1.07	384	77 (20.1)	130 (33.9)	127 (33.1)	28 (7.3)	22 (5.7)
4. ความสอดส่องในเหตุผลของ สิ่งนั้น (วิมังสา)	2.58	1.03	384	73 (19.0)	142 (37.0)	117 (30.5)	37 (9.6)	15 (3.9)
หลักธรรมโลกธรรม 8								
1. การได้ผลประโยชน์ ได้ ทรัพย์สินเงินทองหรือเสียลาภ ไป และการไม่อาจดำรงอยู่ได้ (ได้ลาภ เสื่อมยศ)	2.42	1.08	384	65 (16.9)	118 (30.7)	142 (37.0)	33 (8.6)	26 (6.8)
2. การได้รับแต่งตั้งให้มี ฐานันดรสูงขึ้น หรือได้ตำแหน่ง หรือถูกลดอำนาจความเป็น ใหญ่ (ได้ยศ เสื่อมยศ)	2.28	1.16	384	62 (16.1)	105 (27.3)	132 (34.4)	48 (12.5)	37 (9.6)
3. การได้ยิน ได้ฟัง คำ สรรเสริญคำชมเชย คำยกยอ และถูกตำหนิติเตียนว่าไม่ดี ถูก ติฉินนินทา หรือถูกกล่าวร้ายให้ เสียหาย (ได้สรรเสริญ ได้นินทา)	2.35	1.12	384	64 (16.7)	111 (28.9)	131 (34.1)	51 (13.3)	27 (7.0)

	$\bar{X}$	S.D.	N	ระดับความถี่				
				มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ใช่
4. การได้ความสบายกาย สบายใจ และการได้รับความ ทุกข์เวทนา ทรมานกาย ทรมานใจ (ได้สุข ได้ทุกข์)	2.43	1.13	384	77 (20.1)	107 (27.9)	126 (32.8)	51 (13.3)	23 (6.0)
หลักธรรมพรหมวิหาร 4								
1. ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับ สุขทั้งทางกายและใจ (เมตตา)	2.73	1.05	384	103 (26.8)	129 (33.6)	115 (29.9)	21 (5.5)	16 (4.2)
2. ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้น ทุกข์ทั้งทางกายและใจ (กรุณา)	2.64	1.08	384	90 (23.4)	138 (35.9)	100 (26.0)	40 (10.4)	16 (4.2)
3. ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีใน เรื่องต่าง ๆ โดยไม่คิดริษยา (มุทิตา)	2.71	1.03	384	93 (24.2)	142 (37.0)	109 (28.4)	24 (6.3)	16 (4.2)
4. การรู้จักวางเฉย หรือวางใจ เป็นกลาง (อุเบกขา)	2.61	1.10	384	89 (23.2)	138 (35.9)	91 (23.7)	51 (13.3)	15 (3.9)
หลักธรรมสังคหวัตถุ 4								
1. การให้ การเสียสละ การ แบ่งปันเพื่อประโยชน์แก่คนอื่น ช่วยปลุกฝังให้เป็นคนที่ไม่เห็น แก่ตัว (ทาน)	2.72	1.05	384	101 (26.3)	134 (34.9)	103 (26.8)	33 (8.6)	13 (3.4)
2. การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ ไพเราะอ่อนหวาน จริงใจไม่พูด หยาบคายก้าวร้าว พูดในสิ่งที่ เป็นประโยชน์เหมาะสมกับ กาลเทศะ (ปิยวาจา)	2.69	1.04	384	100 (26.0)	120 (31.3)	122 (31.8)	29 (7.6)	13 (3.4)
3. การให้ความช่วยเหลือด้วย จิตในที่เป็นกุศล (อตถจริยา)	2.72	1.05	384	99 (25.8)	138 (35.9)	99 (25.8)	35 (9.1)	13 (3.4)

	$\bar{X}$	S.D.	N	ระดับความถี่				
				มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ใช้
4. การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอโดยประพจน์ตัวให้มีความเสมอต้นเสมอปลาย (สมานัตตา)	2.70	1.08	384	103 (26.8)	129 (33.6)	97 (25.3)	42 (10.9)	13 (3.4)

จากตารางที่ 12 และ 13 อภิปรายได้ว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมอยู่อยู่ในระดับมาก ส่วนในด้านหลักธรรมที่อยู่ในระดับมากมี 3 หลักธรรม คือ หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมอิทธิบาท 4 ส่วนในหลักธรรมโลกธรรม 8 อยู่ในระดับปานกลาง

รูปแบบการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ พบว่า เพศชายมีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ส่วนเพศหญิงมีการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก แต่มีหลักธรรมโลกธรรม 8 พบว่ามีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมอยู่ในระดับปานกลาง นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 14 รูปแบบการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามเพศ

	เพศชาย		เพศหญิง	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	2.75	.95	2.47	.83
1) หลักธรรมอิทธิบาท 4	2.72	1.01	2.46	.97
2) หลักธรรมโลกธรรม 8	2.62	1.09	2.22	.96
3) หลักธรรมพรหมวิหาร 4	2.81	.96	2.59	1.03
4) หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	2.86	1.01	2.61	.98

รูปแบบการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามช่วงอายุ พบว่าช่วงอายุ 60 – 69 ปีมีการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ทั้งในภาพรวมและตามหลักธรรม ส่วนช่วงอายุ 70 ปีขึ้นไปพบว่า รูปแบบการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใน

ภาพรวมและตามหลักธรรมพบว่า มีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมอยู่ในระดับมาก แต่ในหลักธรรมโลกธรรม 8 อยู่ในระดับปานกลาง นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 15 รูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามช่วงอายุ

	อายุ 60 – 69 ปี		อายุ 70 ปีขึ้นไป	
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	2.63	.88	2.51	.89
1) หลักธรรมอิทธิบาท 4	2.64	.99	2.47	.99
2) หลักธรรมโลกธรรม 8	2.41	1.05	2.33	1.01
3) หลักธรรมพรหมวิหาร 4	2.70	.99	2.64	1.03
4) หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	2.79	.98	2.60	1.02

จากตารางที่ 14 และตารางที่ 15 พบว่าเพศและช่วงอายุ มีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ทั้งในภาพรวมและตามหลักธรรม ส่วนหลักธรรมโลกธรรม 8 ในเพศหญิงและช่วงอายุ 70 ปีขึ้นไปมีรูปแบบการศึกษาหลักธรรมอยู่ในระดับปานกลาง

4.3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์

การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ปัจจัยตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาข้อที่ 1 คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ เลือกใช้สถิติเชิงอนุมาน t-test Independent และ One-Way ANOVA โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษาดังนี้

4.3.1 เปรียบเทียบการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านทางลักษณะประชากรศาสตร์

- 1) ผู้สูงอายุที่มีเพศแตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวมและตามหลักธรรมที่แตกต่างกัน เนื่องจากเพศชายสามารถอุปสมบทเป็นภิกษุในบวรพุทธศาสนา ทำให้การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของเพศชายมีการศึกษามากกว่าเพศหญิง นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามเพศ

	เพศชาย		เพศหญิง		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	2.75	.95	2.47	.83	3.01	.00
1) หลักธรรมอิทธิบาท 4	2.72	1.01	2.46	.97	2.50	.01
2) หลักธรรมโลกธรรม 8	2.62	1.09	2.22	.96	3.69	.00
3) หลักธรรมพรหมวิหาร 4	2.81	.96	2.59	1.03	2.12	.04
4) หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	2.86	1.01	2.61	.98	2.45	.01

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2) ช่วงอายุที่แตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม และตามหลักธรรมที่ไม่แตกต่างกัน นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 17 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามช่วงอายุ

	อายุ 60 - 69 ปี		อายุ 70 ปีขึ้นไป		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	2.63	.88	2.51	.89	1.37	.17
1) หลักธรรมอิทธิบาท 4	2.64	.99	2.47	.99	1.64	.10
2) หลักธรรมโลกธรรม 8	2.41	1.05	2.33	1.01	.76	.45
3) หลักธรรมพรหมวิหาร 4	2.70	.99	2.64	1.03	.57	.57
4) หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	2.79	.98	2.60	1.02	1.86	.06

3) สถานภาพสมรสที่ต่างกันมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหลักธรรมอทิบาท 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 18 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามสถานภาพสมรส

		SS	df	MS	F	Sig.
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	ระหว่างกลุ่ม	3.70	2.00	1.85	2.37	.09
	ภายในกลุ่ม	296.66	381.00	.78		
	รวม	300.35	383.00			
หลักธรรมอทิบาท 4	ระหว่างกลุ่ม	12.47	2.00	6.23	6.50*	.00
	ภายในกลุ่ม	365.07	381.00	.96		
	รวม	377.53	383.00			
หลักธรรมโลกธรรม 8	ระหว่างกลุ่ม	5.30	2.00	2.65	2.51	.08
	ภายในกลุ่ม	402.07	381.00	1.06		
	รวม	407.36	383.00			
หลักธรรมพรหมวิหาร 4	ระหว่างกลุ่ม	2.55	2.00	1.27	1.26	.29
	ภายในกลุ่ม	385.91	381.00	1.01		
	รวม	388.46	383.00			
หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	ระหว่างกลุ่ม	1.42	2.00	.71	.71	.49
	ภายในกลุ่ม	382.46	381.00	1.00		
	รวม	383.87	383.00			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ในหลักธรรมอทิบาท 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 1 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพสมรสมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในหลักธรรมอทิบาท 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่มีสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่

ตารางที่ 19 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุหลักสูตร
อิทธิบาท 4 จำแนกตามสถานภาพสมรสเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตรอิทธิบาท 4	$\bar{X}$	S.D.	สถานภาพสมรส	
			โสด	สมรส
โสด	2.49	1.01		
สมรส	2.73	.94		
หม้าย/หย่า/แยกกันอยู่	2.31	1.01		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

4) ระดับการศึกษาแตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาใน
ภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4
และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นำเสนอเป็น
ข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 20 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ
จำแนกตามระดับการศึกษา

		SS	df	MS	F	Sig.
การศึกษาหลักสูตรทาง พระพุทธศาสนา	ระหว่างกลุ่ม	71.70	4.00	17.93	29.71	.00
	ภายในกลุ่ม	228.65	379.00	.60		
	รวม	300.35	383.00			
หลักสูตรอิทธิบาท 4	ระหว่างกลุ่ม	73.72	4.00	18.43	22.99	.00
	ภายในกลุ่ม	303.81	379.00	.80		
	รวม	377.53	383.00			
หลักสูตรโลกธรรม 8	ระหว่างกลุ่ม	59.86	4.00	14.96	16.32	.00
	ภายในกลุ่ม	347.51	379.00	.92		
	รวม	407.36	383.00			
หลักสูตรพรหมวิหาร 4	ระหว่างกลุ่ม	70.89	4.00	17.72	21.15	.00
	ภายในกลุ่ม	317.57	379.00	.84		
	รวม	388.46	383.00			
หลักสูตรสังคหวัตถุ 4	ระหว่างกลุ่ม	90.64	4.00	22.66	29.29	.00
	ภายในกลุ่ม	293.24	379.00	.77		
	รวม	383.87	383.00			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 9 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับอนุปริญญามีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับปริญญาตรีมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 21 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

การศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการศึกษา				
			ประถม ศึกษา	มัธยมศึกษา	อนุปริญญา	ปริญญา ตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
ประถมศึกษา	2.04	.82		-.34*	-1.23*	-.65*	-1.15*
มัธยมศึกษา	2.38	.71			-.88*	-.30*	-.80*
อนุปริญญา	3.26	.64				.58*	.08
ปริญญาตรี	2.68	.89					-.50*
สูงกว่าปริญญาตรี	3.18	.62					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ในหลักธรรมอิทธิบาท 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 9 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับอนุปริญญามีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับปริญญาตรีมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 22 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม อิทธิบาท 4	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการศึกษา				
			ประถม ศึกษา	มัธยมศึกษา	อนุปริญญา	ปริญญา ตรี	สูงกว่าปริญญา ตรี
ประถมศึกษา	1.98	.96		-.36*	-1.13*	-.78*	-1.22*
มัธยมศึกษา	2.34	.76			-.77*	-.42*	-.86*
อนุปริญญา	3.11	.71				.35*	-.09
ปริญญาตรี	2.76	1.03					-.44*
สูงกว่าปริญญาตรี	3.20	.84					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ในหลักสูตรโลกธรรม 8 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 8 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับอนุปริญญามีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 มากกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับปริญญาตรีมีการศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 23 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรโลกธรรม 8 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตรโลกธรรม 8	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการศึกษา				
			ประถมศึกษา	มัธยมศึกษา	อนุปริญญา	ปริญญาตรี	สูงกว่าปริญญาตรี
ประถมศึกษา	1.90	.93		-.38*	-1.15*	-.41*	-1.06*
มัธยมศึกษา	2.29	.88			-.77*	-.03	-.67*
อนุปริญญา	3.05	.82				.74*	.09
ปริญญาตรี	2.31	1.13					-.65*
สูงกว่าปริญญาตรี	2.96	.86					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ในหลักธรรมพรหมวิหาร 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 9 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับอนุปริญญามีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับปริญญาตรีมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 24 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมพรหมวิหาร 4 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม พรหมวิหาร 4	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการศึกษา				
			ประถม ศึกษา	มัธยมศึกษา	อนุปริญญา	ปริญญา ตรี	สูงกว่าปริญญา ตรี
ประถมศึกษา	2.15	.93		-.28*	-1.23*	-.66*	-1.07*
มัธยมศึกษา	2.43	.91			-.95*	-.38*	-.79*
อนุปริญญา	3.38	.74				.57*	-.16
ปริญญาตรี	2.81	1.04					-.41*
สูงกว่าปริญญาตรี	3.22	.72					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ในหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 9 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับประถมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับมัธยมศึกษามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับอนุปริญญามีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี
- ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่ระดับปริญญาตรีมีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี

ตารางที่ 25 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมสังคหัตถ์ 4 จำแนกตามระดับการศึกษาเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม สังคหัตถ์ 4	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการศึกษา				
			ประถม ศึกษา	มัธยมศึกษา	อนุปริญญา	ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี	
ประถมศึกษา	2.11	.92		-.35*	-1.39*	-.74*	-1.24*
มัธยมศึกษา	2.46	.92			-1.04*	-.39*	-.89*
อนุปริญญา	3.50	.66				.65*	-.16
ปริญญาตรี	2.85	.95					-.50*
สูงกว่าปริญญาตรี	3.34	.74					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

5) อาชีพก่อนเกษียณที่แตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักธรรมโลกธรรม 8 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นำเสนอข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 26 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกอาชีพก่อนเกษียณ

		SS	df	MS	F	Sig.
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	ระหว่างกลุ่ม	33.34	4.00	8.33	11.83	.00
	ภายในกลุ่ม	267.01	379.00	.70		
	รวม	300.35	383.00			
หลักธรรมอิทธิบาท 4	ระหว่างกลุ่ม	33.87	4.00	8.47	9.34	.00
	ภายในกลุ่ม	343.66	379.00	.91		
	รวม	377.53	383.00			
หลักธรรมโลกธรรม 8	ระหว่างกลุ่ม	17.43	4.00	4.36	4.24	.00
	ภายในกลุ่ม	389.93	379.00	1.03		
	รวม	407.36	383.00			
หลักธรรมพรหมวิหาร 4	ระหว่างกลุ่ม	43.75	4.00	10.94	12.03	.00
	ภายในกลุ่ม	344.71	379.00	.91		
	รวม	388.46	383.00			
หลักธรรมสังคหวัตถุ 4	ระหว่างกลุ่ม	47.26	4.00	11.82	13.30	.00
	ภายในกลุ่ม	336.61	379.00	.89		
	รวม	383.87	383.00			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ

- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท
- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว

ตารางที่ 27 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

การศึกษา หลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	อาชีพก่อนเกษียณ						
	$\bar{X}$	S.D.	ไม่ได้ ทำงาน	ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงาน บริษัท	รับจ้าง ทั่วไป/ ค้าขาย	ธุรกิจ ส่วนตัว
ไม่ได้ทำงาน	2.25	1.21		-.56*	-.64*	.04	-.48*
ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	2.81	.78			-.07	.61*	.08
พนักงานบริษัท	2.88	.75				.68*	.15
รับจ้างทั่วไป/ ค้าขาย	2.20	.80					-.53*
ธุรกิจส่วนตัว	2.73	.80					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจ

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 4 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมทางโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว

ตารางที่ 29 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม โลกธรรม 8	อาชีพก่อนเกษียณ						
	$\bar{X}$	S.D.	ไม่ได้ ทำงาน	ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงาน บริษัท	รับจ้าง ทั่วไป/ ค้าขาย	ธุรกิจ ส่วนตัว
ไม่ได้ทำงาน	2.19	1.28		-.28	-.42*	.10	-.41
ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	2.47	1.07			-.14	.38*	-.13
พนักงาน บริษัท	2.61	.88				.52*	.01
รับจ้างทั่วไป/ ค้าขาย	2.09	.98					-.51*
ธุรกิจส่วนตัว	2.60	.87					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมพรหมวิหาร 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ
- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท
- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายมีการศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว

ตารางที่ 30 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมพรหมวิหาร 4 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม พรหมวิหาร 4	อาชีพก่อนเกษียณ						
	$\bar{X}$	S.D.	ไม่ได้ ทำงาน	ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงาน บริษัท	รับจ้าง ทั่วไป/ ค้าขาย	ธุรกิจ ส่วนตัว
ไม่ได้ทำงาน	2.29	1.41		-.68*	-.75*	.02	-.44*
ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	2.97	.93			-.07	.71*	.25
พนักงาน บริษัท	3.04	.84				.78*	.31
รับจ้างทั่วไป/ ค้าขาย	2.26	.88					-.46*
ธุรกิจส่วนตัว	2.73	.86					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพข้าราชการและรัฐวิสาหกิจ
- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัท
- ผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานมีการศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับราชการและรัฐวิสาหกิจมีการศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทมีการศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 มากกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขาย
- ผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไปและค้าขายมีการศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว

ตารางที่ 31 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 จำแนกตามอาชีพก่อนเกษียณเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม สังคหวัตถุ 4	อาชีพก่อนเกษียณ						
	$\bar{X}$	S.D.	ไม่ได้ ทำงาน	ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	พนักงาน บริษัท	รับจ้าง ทั่วไป/ ค้าขาย	ธุรกิจ ส่วนตัว
ไม่ได้ทำงาน	2.31	1.34		-.74*	-.66*	.05	-.52*
ข้าราชการ/ รัฐวิสาหกิจ	3.05	.90			.08	.79*	.22
พนักงานบริษัท	2.97	.86				.71*	.14
รับจ้างทั่วไป/ ค้าขาย	2.27	.90					-.57*
ธุรกิจส่วนตัว	2.84	.85					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

- 6) อาชีพหลังเกษียณที่แตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในภาพรวม หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 ที่แตกต่างกัน นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 32 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามอาชีพหลังเกษียณ

	ไม่ได้ทำงาน		ทำงาน		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	2.69	.85	2.49	.90	2.21	.03
1) หลักธรรมในหมวดอิทธิบาท 4	2.63	1.06	2.51	.94	1.24	.22
2) หลักธรรมในหมวดโลกธรรม 8	2.35	1.09	2.38	.98	-.27	.78
3) หลักธรรมในหมวดพรหมวิหาร 4	2.86	1.00	2.53	1.00	3.15	.00
4) หลักธรรมในหมวดสังคหัตถ์ 4	2.92	.92	2.54	1.03	3.75	.00

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

- 7) รายได้ต่อเดือนแตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักธรรมโลกธรรม 8 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นำเสนอเป็นข้อมูลเป็นตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 33 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามรายได้ต่อเดือน

		df	MS	F	Sig.	
การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	ระหว่างกลุ่ม	37.23	2.00	18.61	26.95	.00
	ภายในกลุ่ม	263.12	381.00	.69		
	รวม	300.35	383.00			
หลักธรรมอิทธิบาท 4	ระหว่างกลุ่ม	47.59	2.00	23.79	27.48	.00
	ภายในกลุ่ม	329.94	381.00	.87		
	รวม	377.53	383.00			
หลักธรรมโลกธรรม 8	ระหว่างกลุ่ม	30.53	2.00	15.26	15.43	.00
	ภายในกลุ่ม	376.84	381.00	.99		
	รวม	407.36	383.00			

		SS	df	MS	F	Sig.
หลักธรรมพรหมวิหาร 4	ระหว่างกลุ่ม	34.88	2.00	17.44	18.79	.00
	ภายในกลุ่ม	353.58	381.00	.93		
	รวม	388.46	383.00			
หลักธรรมสังคหัตถ์ 4	ระหว่างกลุ่ม	37.69	2.00	18.84	20.74	.00
	ภายในกลุ่ม	346.18	381.00	.91		
	รวม	383.87	383.00			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาทมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 10,001-20,000 บาทมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป

ตารางที่ 34 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

การศึกษาหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา	$\bar{X}$	S.D.	รายได้ต่อเดือน		
			ต่ำกว่า 10,000 บาท	10,001- 20,000 บาท	20,001 บาท ขึ้นไป
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2.30	.89		-.10	-.71*
10,001 - 20,000 บาท	2.40	.69			-.61*
20,001 บาทขึ้นไป	3.00	.91			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาทมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาทมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป

ตารางที่ 35 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรมอิทธิบาท 4	$\bar{X}$	S.D.	รายได้ต่อเดือน		
			ต่ำกว่า 10,000 บาท	10,001 – 20,000 บาท	20,001 บาทขึ้นไป
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2.22	1.05		-0.17	-0.82*
10,001 – 20,000 บาท	2.39	.68			-0.65*
20,001 บาทขึ้นไป	3.04	1.05			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาทมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาทมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป

ตารางที่ 36 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรมโลกธรรม 8	$\bar{X}$	S.D.	รายได้ต่อเดือน		
			ต่ำกว่า 10,000 บาท	10,001 – 20,000 บาท	20,001 บาทขึ้นไป
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2.09	1.06		-0.14	-0.66*
10,001 – 20,000 บาท	2.23	.80			-0.52*
20,001 บาทขึ้นไป	2.75	1.12			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรพระมหาวีหาร 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาทมีการศึกษาหลักสูตรพระมหาวีหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาทมีการศึกษาหลักสูตรพระมหาวีหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป

ตารางที่ 37 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรพระมหาวีหาร 4 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตรพระมหาวีหาร 4	$\bar{X}$	S.D.	รายได้ต่อเดือน		
			ต่ำกว่า 10,000 บาท	10,001 – 20,000 บาท	20,001 บาทขึ้นไป
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2.42	1.06		-.06	-.66*
10,001 – 20,000 บาท	2.48	.80			-.61*
20,001 บาทขึ้นไป	3.09	1.03			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรสังคหวัตถุ 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาทมีการศึกษาหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 10,001 – 20,000 บาทมีการศึกษาหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่อเดือน 20,000 บาทขึ้นไป

ตารางที่ 38 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรสังคหวัตถุ 4 จำแนกตามรายได้ต่อเดือนเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตรสังคหวัตถุ 4	$\bar{X}$	S.D.	รายได้ต่อเดือน		
			ต่ำกว่า 10,000 บาท	10,001 – 20,000 บาท	20,001 บาทขึ้นไป
ต่ำกว่า 10,000 บาท	2.46	1.03		-0.09	-0.68*
10,001 – 20,000 บาท	2.49	.86			-0.65*
20,001 บาทขึ้นไป	3.14	.98			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

8) สภาพการอยู่อาศัยที่แตกต่างกันมีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นำเสนอข้อมูลเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 39 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัย

		SS	df	MS	F	Sig.
การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา	ระหว่างกลุ่ม	13.61	4.00	3.40	4.50	.00
	ภายในกลุ่ม	286.74	379.00	.76		
	รวม	300.35	383.00			
หลักสูตรอิทธิบาท 4	ระหว่างกลุ่ม	17.64	4.00	4.41	4.64	.00
	ภายในกลุ่ม	359.89	379.00	.95		
	รวม	377.53	383.00			
หลักสูตรโลกธรรม 8	ระหว่างกลุ่ม	13.24	4.00	3.31	3.18	.01
	ภายในกลุ่ม	394.12	379.00	1.04		
	รวม	407.36	383.00			
หลักสูตรพรหมวิหาร 4	ระหว่างกลุ่ม	15.50	4.00	3.88	3.94	.00
	ภายในกลุ่ม	372.96	379.00	.98		
	รวม	388.46	383.00			
หลักสูตรสังคหวัตถุ 4	ระหว่างกลุ่ม	17.45	4.00	4.36	4.51	.00
	ภายในกลุ่ม	366.42	379.00	.97		
	รวม	383.87	383.00			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 จำนวน 4 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรส
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากกว่า ผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น

ตารางที่ 40 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตาม สภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

การศึกษาหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา	$\bar{X}$	S.D.	สภาพการอยู่อาศัย				
			อยู่คนเดียว	อยู่กับคู่ สมรส	อยู่กับ บุตร หลาน	อยู่กับคู่ สมรสและ บุตรหลาน	อยู่กับ ญาติหรือ บุคคลอื่น
อยู่คนเดียว	2.41	1.06					
อยู่กับคู่สมรส	2.97	.85			.53*	.29*	.54*
อยู่กับบุตรหลาน	2.44	.90				-.23	.01
อยู่กับคู่สมรสและบุตร หลาน	2.67	.80					.24
อยู่กับญาติหรือบุคคล อื่น	2.43	.77					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 6 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรส
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรหลานมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลานมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น

ตารางที่ 41 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม อิทธิบาท 4	$\bar{X}$	S.D.	สภาพการอยู่อาศัย				
			อยู่คนเดียว	อยู่กับคู่ สมรส	อยู่กับ บุตร หลาน	อยู่กับคู่สมรส และบุตร หลาน	อยู่กับญาติ หรือบุคคล อื่น
อยู่คนเดียว	2.36	1.18		-.48*	.05	-.41*	-.11
อยู่กับคู่สมรส	2.85	.94			-.53*	.08	.38*
อยู่กับบุตร หลาน	2.32	1.07				-.45*	-.15
อยู่กับคู่สมรส และบุตรหลาน	2.77	.87					.30*
อยู่กับญาติหรือ บุคคลอื่น	2.47	.83					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 5 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรส
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับบุตรหลานมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลานมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น

ตารางที่ 42 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรม โลกธรรม 8	$\bar{X}$	S.D.	สภาพการอยู่อาศัย				
			อยู่คนเดียว	อยู่กับคู่สมรส	อยู่กับบุตรหลาน	อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น
อยู่คนเดียว	2.21	1.22					
อยู่กับคู่สมรส	2.67	1.09			.43*		
อยู่กับบุตรหลาน	2.24	1.01					
อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	2.53	.93					.36*
อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น	2.17	.94					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรพระมหาวีร 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 4 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีการศึกษาหลักสูตรพระมหาวีร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรส
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักสูตรพระมหาวีร 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักสูตรพระมหาวีร 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักสูตรพระมหาวีร 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น

ตารางที่ 43 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรพระมหาวีร 4 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตร พระมหาวีร 4	$\bar{X}$	S.D.	สภาพการอยู่อาศัย				
			อยู่คนเดียว	อยู่กับคู่สมรส	อยู่กับบุตรหลาน	อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น
อยู่คนเดียว	2.57	1.13		-.55*	-.01	-.16	.12
อยู่กับคู่สมรส	3.12	.86			.55*	.39*	.67*
อยู่กับบุตรหลาน	2.58	1.09				-.15	.13
อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	2.73	.87					.28
อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น	2.45	1.03					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรสังคหวัตถุ 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 4 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียวมีการศึกษาหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรส
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่กับคู่สมรสมีการศึกษาหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 มากกว่าผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น

ตารางที่ 44 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรสังคหวัตถุ 4 จำแนกตามสภาพการอยู่อาศัยเป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตรสังคหวัตถุ 4	$\bar{X}$	S.D.	สภาพการอยู่อาศัย				
			อยู่คนเดียว	อยู่กับคู่สมรส	อยู่กับบุตรหลาน	อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น
อยู่คนเดียว	2.52	1.13		-.71*	-.11	-.15	-.12
อยู่กับคู่สมรส	3.23	.84			.61*	.56*	.60*
อยู่กับบุตรหลาน	2.63	1.07				-.04	-.01
อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน	2.67	.87					.03
อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น	2.63	1.02					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

4.3.2 เปรียบเทียบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

- 1) ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ที่แตกต่างกัน มีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 45 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

	ใช้ทุกวัน		ไม่ได้ใช้ทุกวัน		t	Sig.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา	2.94	.74	1.99	.78	12.00	.00
1) หลักสูตรมอทิบาท 4	2.91	.87	2.01	.93	9.62	.00
2) หลักสูตรโลกธรรม 8	2.69	.97	1.85	.92	8.43	.00
3) หลักสูตรพรหมวิหาร 4	3.07	.86	2.04	.90	11.16	.00
4) หลักสูตรสังคหวัตถุ 4	3.11	.85	2.07	.89	11.49	.00

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

- 2) ระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ที่แตกต่างกัน มีระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 46 การวิเคราะห์ความแปรปรวนการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุจำแนกตามระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

		SS	df	MS	F	Sig.
การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา	ระหว่างกลุ่ม	73.91	3.00	24.64	41.34	.00
	ภายในกลุ่ม	226.44	380.00	.60		
	รวม	300.35	383.00			
หลักสูตรมอทิบาท 4	ระหว่างกลุ่ม	82.95	3.00	27.65	35.67	.00
	ภายในกลุ่ม	294.58	380.00	.78		
	รวม	377.53	383.00			
หลักสูตรโลกธรรม 8	ระหว่างกลุ่ม	91.29	3.00	30.43	36.58	.00
	ภายในกลุ่ม	316.08	380.00	.83		
	รวม	407.36	383.00			

		SS	df	MS	F	Sig.
หลักธรรมพรหมวิหาร 4	ระหว่างกลุ่ม	65.96	3.00	21.99	25.91	.00
	ภายในกลุ่ม	322.50	380.00	.85		
	รวม	388.46	383.00			
หลักธรรมสังคหัตถ์ 4	ระหว่างกลุ่ม	62.98	3.00	20.99	24.86	.00
	ภายในกลุ่ม	320.89	380.00	.84		
	รวม	383.87	383.00			

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 5 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาน้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

ตารางที่ 47 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ จำแนก
ระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

การศึกษาหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนา	$\bar{X}$	S.D.	ระยะเวลาใช้งานแอปพลิเคชันไลน์			
			น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	2.12	.94		-.24*	-.32*	-1.14*
มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	2.36	.70			-.07	-.90*
มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	2.44	.67				-.82*
มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป	3.26	.78				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 5 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

ตารางที่ 48 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมอิทธิบาท 4 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรมอิทธิบาท 4	ระยะเวลาใช้แอปพลิเคชันไลน์					
	$\bar{X}$	S.D.	น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	2.03	1.13		-.33*	-.43*	-1.24*
มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	2.36	.74			-.10	-.91*
มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	2.46	.65				-.81*
มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป	3.27	.95				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมโลกธรรม 8 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 5 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8 กว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักสูตรมโลภธรรม 8 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักสูตรมโลภธรรม 8 กว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

ตารางที่ 49 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรมโลภธรรม 8 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตรม โลภธรรม 8	$\bar{X}$	S.D.	ระยะเวลาใช้แอปพลิเคชันไลน์			
			น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	มากกว่า 2 แต่ไม่ เกิน 3 ชั่วโมง	มากกว่า 3 แต่ไม่ เกิน 5 ชั่วโมง	มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	1.79	1.06		-0.35*	-0.54*	-1.31*
มากกว่า 2 แต่ไม่ เกิน 3 ชั่วโมง	2.14	.76			-0.19	-0.96*
มากกว่า 3 แต่ไม่ เกิน 5 ชั่วโมง	2.33	.80				-0.77*
มากกว่า 5 ชั่วโมง ขึ้นไป	3.10	1.01				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักสูตรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตรมพรหมวิหาร 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 3 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักสูตรมพรหมวิหาร 4 กว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักสูตรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักสูตรมพรหมวิหาร 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

ตารางที่ 50 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมพรหมวิหาร 4 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักธรรมในหมวด พรหมวิหาร 4	$\bar{X}$	S.D.	ระยะเวลาใช้แอปพลิเคชันไลน์			
			น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	2.38	1.10		-0.08	-0.01	-0.96*
มากกว่า 2 แต่ไม่ เกิน 3 ชั่วโมง	2.46	.88			.07	-0.88*
มากกว่า 3 แต่ไม่ เกิน 5 ชั่วโมง	2.39	.86				-0.95*
มากกว่า 5 ชั่วโมง ขึ้นไป	3.34	.85				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่โดยใช้การทดสอบผลต่างนัยสำคัญ (LSD) การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักธรรมสังคหัตถ์ 4 พบคู่ที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 3 คู่ ดังนี้

- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 2 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
- ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มากกว่า 3 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมงมีการศึกษาหลักธรรมสังคหัตถ์ 4 น้อยกว่าผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์น้อยกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป

ตารางที่ 51 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ หลักสูตร สังกศวัตต 4 จำแนกระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เป็นรายคู่ด้วยวิธี LSD

หลักสูตร สังศวัตต 4	$\bar{X}$	S.D.	ระยะเวลาใช้แอปพลิเคชันไลน์			
			น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	มากกว่า 2 แต่ ไม่เกิน 3 ชั่วโมง	มากกว่า 3 แต่ ไม่เกิน 5 ชั่วโมง	มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป
น้อยกว่า 2 ชั่วโมง	2.30	1.07		-20	-28	-1.04*
มากกว่า 2 แต่ไม่ เกิน 3 ชั่วโมง	2.50	.84			-08	-.84*
มากกว่า 3 แต่ไม่ เกิน 5 ชั่วโมง	2.58	.96				-.76*
มากกว่า 5 ชั่วโมงขึ้นไป	3.34	.83				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (LSD)

จากผลการวิจัยข้างต้นผู้วิจัยได้วิเคราะห์การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้สื่อสังคมโดยใช้แอปพลิเคชันไลน์โดยจำแนกเป็นรายด้าน ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม

ผู้สูงอายุที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์มีการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก ในการศึกษาพบว่า ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา อาชีพ ก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ต่อเดือน และสภาพการอยู่อาศัย มีผลต่อการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ และระยะเวลาการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ มีผลต่อการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของประพิมพ์พันธ์ เป็นสุขพร้อม และประทุม ฤกษ์กลาง (2561) พบว่าพฤติกรรมในการแสวงหาข้อมูลธรรมะผ่านสื่อสังคมออนไลน์ พบว่ากลุ่ม ตัวอย่างได้ให้ความสำคัญกับพฤติกรรมด้านประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารธรรมะมาก ซึ่งผลวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดด้านพฤติกรรมการแสวงหาข้อมูล ข่าวสารของชาร์ลส์ แอดคิน (1973) ที่มีแนวคิดว่าคุณคนจะมีพฤติกรรมในการแสวงหา ข้อมูลข่าวสารจากสื่ออื่น ขึ้นอยู่กับการคาดคะเนเปรียบเทียบผลที่จะได้รับจากการแสวงหา ข้อมูลข่าวสารนั้น หากการแสวงหาข้อมูลข่าวสารให้

ผลตอบแทนหรือมีประโยชน์ที่จะได้รับ บุคคลนั้นก็ยิ่งจะแสวงหาข่าวสารนั้น ๆ แต่ถ้าผลประโยชน์ที่จะได้รับนั้นน้อยกว่าสิ่งที่คาดไว้ว่า จะได้รับก็อาจมีผลที่จะทำให้ไม่เกิดพฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลข่าวสารได้ และการนำมาใช้ประโยชน์จากข้อมูลธรรมชาติ ในด้านเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตมากที่สุด เนื่องจากบุคคลที่แสวงหาข้อมูลธรรมชาติ มีเหตุและปัจจัยในด้านต่าง ๆ ที่ผลักดันให้เกิดการแสวงหาข้อมูลธรรมชาติเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ใน และยังสอดคล้องแนวคิดของแมคควอล (McQuail) อังโน พัทนี เขยจรรยา (2541) ซึ่งได้สนับสนุนแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์และการแสวงหาความพึงพอใจ จากการแสวงหาความรู้การเปิดรับสื่อเพื่อหลีกเลี่ยงต่อปัญหาในชีวิตประจำวันและความโดดเดี่ยว และมีงานวิจัยของของสุรียรัตน์ ปานพรม (2561) พบว่า กลุ่มผลิตภัณฑ์เชิงศาสนา ด้านเนื้อหาการสอนเกี่ยวกับธรรมะ ศาสนา ช่วยบรรเทาจิตใจอาทิ ข้อความในลักษณะที่เป็นธรรมะ คำสอนทางศาสนา โดยเฉพาะหากมีคำสอนในรูปแบบทักทาย ประกอบกับภาพที่อิงในทางศาสนา เช่น ภาพพระ ไบโพร้ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และพระพุทธรูป ถือเป็นที่ยืนชอบของผู้สูงอายุเป็นอย่างมาก

2. การศึกษาหลักธรรมอิทธิบาท 4

ผู้สูงอายุมีการศึกษาหลักธรรมในหมวดนี้อยู่ในระดับที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก หลักธรรมอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมเป็นหลักธรรมที่ลุล่วงให้ถึงทางสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ พบว่างานวิจัยของรัชฎากร เอี่ยมอำไพ (2562) พบว่าผู้สูงอายุต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองให้มากขึ้น เพื่อที่ตนเองจะได้มีความสามารถเทียบเท่ากับบุคคลต่างวัยได้ ซึ่งจะนำมาซึ่งทางเลือกในการประกอบอาชีพที่ยั่งยืนและความอยู่รอดของตนเอง โดยใช้หลักธรรมอิทธิบาท 4 เป็นแนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ และแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2555) ได้ให้ความหมายไว้ว่า อิทธิบาท 4 ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จมี 4 อย่าง คือ ฉันทะ มีความพอใจ มีใจรัก คือ พอใจที่จะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจกรรมหรืองานที่ทำมิใช่สักว่าทำให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่น ประกอบหมั่น กระทำสิ่งนั้น ด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ท้อถอย จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอๆ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น แปลให้ง่ายตามลำดับว่า “มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจฝักใฝ่”

3. การศึกษาหลักธรรมโลกธรรม 8

ผู้สูงอายุมีการศึกษาหลักธรรมในหมวดนี้อยู่ในระดับที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง หลักธรรมโลกธรรม 8 เป็นหลักธรรม ธรรมของโลก เรื่องของโลก ธรรมชาติของโลกที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกต้องเป็นไปตามธรรมดานี้ 8 ประการ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้วยหลักธรรมของมานพ นักการเรือน (2561) พบว่า โลกธรรม 8 ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข และงานวิจัยของพระมหาสมพงษ์ ปญญาวโร (2563) แสดงให้เห็นว่า โลกธรรม 8 เป็นหลักธรรมที่เข้าใจถึงความเป็นไปของโลกมีเกิดและมีดับไม่ยึดติดกับสิ่งใดสามารถรับรู้ถึงสภาพความผิดหวังต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

4. การศึกษาหลักธรรมพรหมวิหาร 4

ผู้สูงอายุมีการศึกษาหลักธรรมในหมวดนี้อยู่ในระดับที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก หลักธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยหลายชิ้นระบุตรงกันว่า หลักธรรมพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ ผู้นำ เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐ มีความสุข เป็นหลักปฏิบัติที่มนุษย์พึงยึดไว้ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกัน (พระณัฐวัชช์ อภินนโท, 2560; พระมหาสุทธิชัย ฐิตชโย, 2546; พระมานิต เตชวโร, 2550)

5. การศึกษาหลักธรรมสังคหวัตถุ 4

หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 หรือหลักธรรม 4 ประการ ที่ช่วยประสานคนหมู่มากให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นเครื่องช่วยขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยความรัก สามารถนำไปใช้ได้ตั้งแต่ระดับครอบครัวจนถึงระดับสังคม เป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความผาสุกในบ้านเมือง สอดคล้องกับงานวิจัยสุวนา คำบุศย์ และ ไพรัช พันชมภู (2562) พบว่า หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดเหนี่ยวจิตใจของกันและกัน อันเป็นไปเพื่อการสงเคราะห์ เป็นข้อปฏิบัติสำหรับการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนและประสานหมู่ชนไว้ให้มีความรักสามัคคี

4.4 ข้อเสนอแนะรูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้แอปพลิเคชันไลน์

จากผลการวิจัยพบว่า ลักษณะทางด้านประชากรศาสตร์ในแต่ละรายด้านนั้น พบข้อเสนอแนะที่สามารถส่งเสริมรูปแบบการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ซึ่งลักษณะทางด้านประชากรศาสตร์ในแต่ละรายด้านนั้น ประกอบด้วย เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ต่อเดือน และสถานภาพการอยู่อาศัย สามารถเสนอเป็นรายด้านได้ ดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 เป็นอันดับแรก
2. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ด้านเพศ ควรส่งเสริมให้เพศหญิงมีการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาเพื่อเข้าถึงหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4
3. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ด้านสถานภาพสมรส ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ มีการศึกษาหลักสูตรอิทธิบาท 4
4. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ด้านระดับการศึกษา ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ระดับการศึกษาประถมศึกษาเพื่อเข้าถึงหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4
5. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ด้านอาชีพก่อนเกษียณ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่ไม่ได้มีงานทำ เพื่อเข้าถึงหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4
6. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ด้านรายได้ต่อเดือน ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อเดือน เพื่อเข้าถึงหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4
8. ข้อเสนอแนะรูปแบบการการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ด้านสถานภาพอยู่อาศัย ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่คนเดียว เพื่อเข้าถึง

หลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4

9. จากข้อเสนอแนะรูปแบบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาทั้งในภาพรวม หลักสูตรอิทธิบาท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 ควรส่งเสริมให้พิเศษยิ่ง มีสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ อาศัยอยู่คนเดียว จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ไม่ได้ประกอบอาชีพ และมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท เป็นกลุ่มแรกที่ควรส่งเสริมการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการใช้งานสื่อสังคมในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ในกรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาลหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านลักษณะประชากรศาสตร์ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งเพศชายและเพศหญิง อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร และใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ พื้นที่การศึกษาคือกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 384 คน ทำการคำนวณโดยสูตรการคำนวณประชากรกลุ่มตัวอย่างของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) กำหนดค่าระดับความเชื่อมั่นที่ระดับร้อยละ 95 สัดส่วนความคลาดเคลื่อนเท่ากับ .5 ทำการเลือกแผนการสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) โดยแบ่งจากกลุ่มของพื้นที่ในกรุงเทพมหานครที่มีอัตราผู้สูงอายุมากที่สุด 5 อันดับแรก ดังนี้ เขตสัมพันธวงศ์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย เขตบางรัก เขตพระนคร และเขตบางกอกน้อย เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามแบบความบังเอิญ (Accident sampling) โดยในพื้นที่แต่ละเขต

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ และสภาพการอยู่อาศัย ส่วนต่อมา คือ พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ประกอบด้วย ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ สำหรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 4 หลักธรรม คือ หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักธรรมโลกธรรม 8 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมสังคหวัตถุ 4

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามปลายปิด (Close-end question) ที่ประยุกต์มาจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

ส่วนที่ 2 หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักธรรมอิทธิบาท 4 หลักธรรมโลกธรรม 8 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมสังคหวัตถุ 4

ทั้งนี้การแปลผลแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามแบบมาตรวัดของลิเคิร์ต (Likert's scale) จะใช้ค่าเฉลี่ยมาพิจารณาความถี่ของกลุ่มโดยคะแนนเฉลี่ยระหว่าง

0.00 – 0.80 หมายถึง มีระดับน้อยที่สุด

0.81 – 1.60 หมายถึง มีระดับน้อย

1.61 – 2.40 หมายถึง มีระดับปานกลาง

2.41 – 3.20 หมายถึง มีระดับมาก

3.21 – 4.00 หมายถึง มีระดับมากที่สุด

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วย สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ประกอบด้วยค่าความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ในการบรรยายข้อมูลลักษณะทางประชากรศาสตร์ พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ และการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย หลักสูตรมอธิธาบท 4 หลักสูตรโลกธรรม 8 หลักสูตรพรหมวิหาร 4 และหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน โดยใช้การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย สำหรับประชากรกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่มที่เป็นอิสระต่อกัน (t-test Independent) เพื่ออธิบายความแตกต่างของเพศ อายุ อาชีพหลังเกษียณ และความถี่การใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ กับระดับการศึกษา หลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ และใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) เพื่ออธิบายความแตกต่างของสถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ รายได้ ต่อเดือน และสถานภาพอยู่อาศัยกับระดับการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

5.1 สรุปผลการศึกษา

ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาได้ประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะกลุ่มประชากรตัวอย่างมากกว่าครึ่งเป็นเพศหญิงมีอายุอยู่ในช่วง 60–69 ปี ร้อยละ 55.2 มีสถานภาพสมรสครึ่งหนึ่งของกลุ่มประชากรตัวอย่าง ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 27.3 อาชีพก่อนเกษียณของผู้สูงอายุหนึ่งในสามประกอบอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจคิดเป็นร้อยละ 30.5 ในปัจจุบันผู้สูงอายุยังมีการประกอบอาชีพมากกว่าครึ่งหนึ่งคิดเป็นร้อยละ 56.5 รายได้ต่อเดือนของผู้สูงอายุส่วนใหญ่อยู่ที่ 10,001 – 20,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.5 สถานภาพอยู่อาศัยหนึ่งในสามของผู้สูงอายุอยู่อาศัยกับคู่สมรสและบุตรหลานคิดเป็นร้อยละ 31.3
2. พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ จำแนกออกเป็น ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ช่วงเวลาในการใช้งาน

แอปพลิเคชันไลน์และวัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ผลการศึกษามีดังนี้

- 2.1 ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ช่วงเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ พบว่า ร้อยละ 61.5 ของผู้สูงอายุใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ทุกวัน ระยะเวลาในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์อยู่ในช่วงมากกว่า 2 ชั่วโมงแต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง ร้อยละ 28.9 ช่วงเวลาที่ใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ใช้งานตลอดทั้งวัน ไม่เป็นเวลาใดเฉพาะเวลาหนึ่ง คิดเป็นร้อยละ 45.1
- 2.2 วัตถุประสงค์ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์เพื่อใช้สื่อสารติดต่อธุระ ความจำเป็นและเรื่องทั่วไป ใช้เป็นช่องทางในการแบ่งปันแสดงความคิดเห็นให้แก่อื่น เช่น ส่งดอกไม้ คำอวยพร ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสารทั่วไป ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสารการเมือง และใช้ติดตามข้อมูลกิจกรรมศาสนา มีความถี่ในการใช้งานอยู่ในระดับมาก ใช้ติดตามข่าวสาร ข้อมูลเพื่อความบันเทิงส่วนตัว ใช้ซื้อสินค้าหรือบริการ และใช้เล่นเกมออนไลน์ มีความถี่ในการใช้งานอยู่ในระดับปานกลาง
3. การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ $2.58 \pm .89$ เมื่อพิจารณาแล้วผู้สูงอายุมีการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก หลักธรรมที่ผู้สูงอายุมีการศึกษาอยู่ในระดับมากประกอบด้วยหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 หลักธรรมพรหมวิหาร 4 และหลักธรรมอิทธิบาท 4 ส่วนหลักธรรมโลกธรรม 8 มีการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง
4. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในแต่ละหลักธรรม แบ่งเป็นปัจจัยทางประชากรศาสตร์ และพฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ มีผลการศึกษาดังนี้
  - 4.1 การศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
    - 4.1.1 เพศ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ต่อเดือน และสภาพการอยู่อาศัยส่งผลต่อการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านอายุ และสถานภาพสมรสไม่ส่งผลต่อการศึกษหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ

4.1.2 ความถี่ในการใช้งาน และระยะเวลาในการใช้งานมีผลต่อการศึกษา
หลักสูตรทางพระพุทธศาสนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4.2 หลักสูตรมอทธิบาท 4

4.2.1 เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ รายได้ต่อเดือน และสภาพการอยู่อาศัยส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรมอทธิบาท 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านอายุและอาชีพหลังเกษียณ ไม่ส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรมอทธิบาท 4

4.2.3 ความถี่ในการใช้งาน และระยะเวลาในการใช้งานมีผลต่อการศึกษหลักสูตรมอทธิบาท 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4.3 หลักสูตรโลกธรรม 8

4.3.1 เพศ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ รายได้ต่อเดือน และสภาพการอยู่อาศัยส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรโลกธรรม 8 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านอายุ สถานภาพสมรสและอาชีพหลังเกษียณไม่ส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรโลกธรรม 8

4.3.2 ความถี่ในการใช้งาน และระยะเวลาในการใช้งานมีผลต่อการศึกษหลักสูตรโลกธรรม 8 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4.4 หลักสูตรพรหมวิหาร 4

4.4.1 เพศ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ต่อเดือนและสภาพการอยู่อาศัยส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรพรหมวิหาร 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านอายุและสถานภาพสมรส ไม่ส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรพรหมวิหาร 4

4.4.2 ความถี่ในการใช้งาน และระยะเวลาในการใช้งานมีผลต่อการศึกษหลักสูตรพรหมวิหาร 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4.5 หลักสูตรสังคหวัตถุ 4

4.5.1 เพศ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนเกษียณ อาชีพหลังเกษียณ รายได้ต่อเดือนและสภาพการอยู่อาศัยส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในด้านอายุและสถานภาพสมรส ไม่ส่งผลต่อการศึกษหลักสูตรสังคหวัตถุ 4

4.5.2 ความถี่ในการใช้งาน และระยะเวลาในการใช้งานมีผลต่อการศึกษหลักสูตรสังคหวัตถุ 4 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

5.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลการวิจัย ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางรูปแบบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะรูปแบบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 เป็นอันดับแรก
2. ข้อเสนอแนะรูปแบบการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ สำหรับผู้สูงอายุ
  - 2.1 ควรส่งเสริมให้เทศหญิง มีสถานภาพหม้าย/หย่า/แยกกันอยู่ อาศัยอยู่คนเดียวจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ไม่ได้ประกอบอาชีพ และมีรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า 10,000 บาท เป็นกลุ่มแรกที่ควรส่งเสริมการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาผ่านการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์
  - 2.2 ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุสามารถส่งต่อหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาให้กับผู้อื่นได้

5.3 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานครเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปเพิ่มเติมในพื้นที่ภูมิภาค ประชากร หรือกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ เช่น ต่างจังหวัด ที่มีบริบททางสังคมแตกต่างกันไป สามารถทำให้ได้รายละเอียดและผลการศึกษาที่ต่างกัน และเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างสมบูรณ์
2. การศึกษาครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาในเชิงปริมาณเท่านั้น ในการศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาในลักษณะวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อรายละเอียดต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึก
3. การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาหลักสูตรอื่น ๆ เพิ่มเติมเพราะหลักสูตรทุกหลักสูตรเหมาะสมกับประชาชนทุกกลุ่มไม่จำเพาะกับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
4. ควรศึกษาหลักสูตรโลกธรรม 8 เพิ่มเติม ในฐานะที่เป็นหลักสูตร ที่สร้างเสริมผู้สูงอายุทั้งด้านจิตใจและด้านอารมณ์

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กนกวรรณ อบเชย และ รุ่งกมล โปธิสมบัติ. (2562). สังคมสูงวัยกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร. วารสาร
ธรรมศาสตร์, 38(1), 20-33.

กนิษฐา เทพสุด และ มนต์ ขอเจริญ. (2562). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่เกี่ยวกับสุขภาพกับการรู้เท่า
ทันสื่อของผู้สูงอายุที่เป็นเบาหวานในเขตกรุงเทพมหานคร. วารสาร มหาวิทยาลัยพายัพ, 29(1), 67-
78.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2557). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557.

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2561. Retrieved from

http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1573033396-261_0.pdf

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2563). สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย 77 จังหวัด ณ วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2562.

Retrieved from [http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1580099938-
275_1.pdf](http://www.dop.go.th/download/knowledge/th1580099938-275_1.pdf)

กฤษณาพร ทิพย์กาญจนเรขา, ศิริธร ยิ่งแรงเริง จันทิมา เขียวแก้ว กัญยรัตน์ อุบลวรรณ เนติยา แจ่มทิม และ
วรนาถ พรหมศวร. (2560). พฤติกรรมการแสวงหาข้อมูลสุขภาพจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมของ
ผู้สูงอายุตามระดับการรับรู้ภาวะสุขภาพ. วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ, 11, 12-22.

กองยุทธศาสตร์สาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม สยป. (2562). รายงานข้อมูลผู้สูงอายุของกรุงเทพมหานครจากฐาน
ประชากรในระบบทะเบียนราษฎร ณ เดือนธันวาคม 2561 และเปรียบเทียบกับข้อมูล ณ เดือน
ธันวาคม 2560. Retrieved from

[http://www.bangkok.go.th/upload/user/00000132/download/22_02_62fullpaper.p
df](http://www.bangkok.go.th/upload/user/00000132/download/22_02_62fullpaper.pdf)

กองสถิติเศรษฐกิจ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). การสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการ
สื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2561 (ไตรมาส 1). Retrieved from

<http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib13/%e0%b8%94%e0%b9%89%e0%b8%b2%e0%b8%99ICT/%e0%b9%80%e0%b8%97%e0%b8%84%e0%b9%82%e0%b8%99%e0%b9%82%e0%b8%a5%e0%b8%a2%e0%b8%b5%e0%b9%83%e0%b8%99%e0%b8%84%e0%b8%a3%e0%b8%b1%e0%b8%a7%e0%b9%80%e0%b8%a3%e0%b8%b7%e0%b8%ad%e0%b8%99/2561/ict61-CompleteReport-Q1.pdf>

กองสถิติสาธารณสุข. (2527). สถิติสาธารณสุข พ.ศ. 2527. Retrieved from

http://bps.moph.go.th/new_bps/sites/default/files/statistic23-27.pdf

กานดา รุณนะพงศา สายแก้ว. (2557). โขเชียลมีเดียหมายถึง. Retrieved from

<https://www.gotoknow.org/posts/567331%5B2>

กุลยา ตันติผลลาชีวะ. (2524). การพยาบาลผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญกิจ.

โจนส์ แกวิน และ วาสนา อิ่มเอม. (2554). ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในประเทศไทย:

กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ.

ฉัตรวารินทร์ บุญเดช, วิราพรรณ วิโรจน์รัตน์ และ นารีรัตน์ จิตรมนตรี (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะ

สุขภาพความเชื่อทางศาสนา การปฏิบัติทางศาสนาความพึงพอใจในชีวิตกับภาวะธรรมทัศน์ในวัย

สูงอายุของผู้สูงอายุในชุมชน. วารสารสภาการพยาบาล, 32(3), 66-77.

ฐิติพร พยุงวงษ์ และ ศรัณย์ธร ศศิธนากรแก้ว. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคมกับ

พฤติกรรมการใช้แอปพลิเคชันไลน์ของผู้สูงอายุในจังหวัดอุบลราชธานี. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร

สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2), 184-197.

ป.อ. ปยุตโต. (2547). พุทธธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 12. ed.): โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ป.อ. ปยุตโต. (2555). ธรรมะสำหรับผู้สูงอายุ (พิมพ์ครั้งที่ 21 ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของ

ธรรมสภา.

ป.อ. ปยุตโต. (2558). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 30 ed.): มูลนิธิธรรมทานกุศล

จิต.

ป.อ. ปยุตโต. (2560). ถ้าสูงอายุเป็น ก็น่าเป็นผู้สูงอายุ (พ. 5 Ed.). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของ

ธรรมสภา.

ประพิมพ์พันธ์ เป็นสุขพร้อม และ ประทุม ฤกษ์กลาง. (2561). อิทธิพลของพฤติกรรมแสวงหาข่าวสารธรรมะ

พุทธศาสนาต่อการลดความเครียดและการเพิ่มความสุขของคน วัยทำงานในเขตกรุงเทพมหานคร.

Journal of Humanities and Social Sciences University of Phayao, 6(1), 96-110.

ปราโมทย์ ประสาทกุล และ ปัทมา ว่าพัฒน์วงศ์. (2548). ประชากรและสังคม 2548 : ประชากรของประเทศไทย

ไทย ณ พ.ศ. 2548. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

พรพิมล บุรณเบญญา และ เพ็ญจิรา คันธวงศ์. (2557). ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้ความพึงพอใจของผู้ใช้สื่อสังคม

ออนไลน์ของคนวัยทำงาน : กรณีศึกษาแอปพลิเคชัน “ไลน์” ที่เป็นเครือข่าย สังคมออนไลน์. Paper

presented at the การประชุมวิชาการระดับชาติประจำปี 2557, กรุงเทพฯ.

พระณัฐวัชร์ อภินนโท. (2560). หลักพรหมวิหาร 4 กับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ ในเขต อำเภออุทัย จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา. *Journal of MCU Humanities Review*, 3(2), 31-39.

พระมงคลธรรมวิธาน และ ประสิทธิ์ สระทอง. (2560). ผู้สูงอายุกับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม. *Veridian*

E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ,

10(3), 1849-1864.

พระมหาสมพงษ์ ปญฺญาโร, พระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี พระมหาสมชาย กิตติปัญญา ประยูร แสงใส อุดลย์ หลานวงศ์ ชัยนัต บุญพิโย และ ศิโรรัตน์ ประศรี. (2563). แนวทางการสร้างรูปแบบความเข้มแข็งทางจิตใจเชิงพุทธบูรณาการของนักเรียนโรงเรียนขอนแก่นวิทยายนในการเผชิญกับความผิดหวัง.

Journal of Modern Learning Development, 5(2), 97-116. Retrieved from

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jomld/article/view/241454/164459>

พระมหาสุทธิชัย ฐิตชโย. (2546). ศึกษาเชิงวิเคราะห์พระมหาวีร 4 ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, นครปฐม.

พระมานิต เตชวโร. (2550). รัฐศาสตร์แนวพุทธ : พระมหาวีร 4 กับนักปกครอง. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, นครปฐม. Retrieved from

<http://opac.mbu.ac.th/MyResearch/pfile/1083/10140/index.html>

พวงขมณาถ จริยะจินดา และ วิชชุดา ฐิติโชติรัตน์. (2561). ผู้ดูแลผู้สูงอายุ ยุค 4.0. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์, 4(2), 29-38.

พัชนี เขยจรยา, เมตตา วิวัฒนานุกูล และ ถิรนนท์ อนวัชศิริวงศ์. (2541). แนวคิดหลักนิเทศศาสตร์ : ประมวลศัพท์วิชาการ ทฤษฎีสำคัญ วิธีศึกษาวิจัย (พิมพ์ครั้งที่ 5. ed.): ข้าวฟ่าง.

พิชิต วิจิตรบุญรักษ์. (2554). สื่อสังคมออนไลน์ : สื่อแห่งอนาคต. วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 31(4), 99-103.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). การงานที่เป็นสุข (พิมพ์ครั้งที่ 1. ed.): ธรรมสภา.

มานพ นักการเรือน. (2561). ศึกษาการสร้างเสริมสุขภาพผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนา. สิกขวารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล, 5(2), 1-7.

รัชฎากร เอี่ยมอำไพ. (2562). การใช้หลักอิทธิบาท 4 ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. *Research and Development Journal Loei Rajabhat University*, 14(48), 51-58.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 : เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554 / ราชบัณฑิตยสถาน (พิมพ์ครั้งที่ 2. ed.). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

วิศปัติย์ ชัยช่วย. (2560). การใช้ LINE ของผู้สูงอายุ : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 10(1), 905-918.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2549). จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย : วัยรุ่น - วัยสูงอายุ (Vol. 9). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2544). สวัสดิการผู้สูงอายุ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภศิลป์ กุลจิตต์เจือวงศ์. (2556). LINE-Communicating format on the creativity of Smartphone: Benefits and limits of application. *Executive Journal*, 33(4), 42-54.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2557). Population Aging in Thailand 2014. Retrieved from https://www.m-society.go.th/article_attach/12533/16843
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. (2536). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : หลักการหาความรู้ วัด ดำเนินงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูล และเขียนรายงาน: ขอนแก่นการพิมพ์.
- สำนักงานโครงการวิจัยยุทธศาสตร์การพัฒนาคคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในยุคหลอมรวม เทคโนโลยี. (2557). การสานเสวนา (Dialogue) การพัฒนาคคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี. Retrieved from <https://btfp.nbtc.go.th/announcement/detail/927>
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2562). รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2561. Retrieved from <https://www.etcha.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2018.html>
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2563). รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2562. Retrieved from <https://www.etcha.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-behavior-2019.html>
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2543). รายงานผลเบื้องต้นสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543 = *Preliminary report the 2000 Population and Housing Census*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). ผลสำรวจสถานะทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจิต ปี 2561. Retrieved from <http://www.nso.go.th/sites/2014/DocLib14/News/2561/09-61/N21-09-61-1.pdf>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). รายงานการคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2553-2583 (ฉบับปรับปรุง). Retrieved from https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=9811
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). สถิติด้านผู้สูงอายุ. Retrieved from https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=3509
- สุชาติ ทวีสิทธิ์ และ กุลภา วจนสาระ. (2560). ประชากรและสังคม 2560 : "ความเป็นธรรม" และ "ความเป็นไท" ด้านเพศและการเจริญพันธุ์: ความท้าทาย (พิมพ์ครั้งที่ 1. ed.). นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุวีรัตน์ ปานพรม. (2561). การวิเคราะห์เนื้อหาข้อความและความต้องการข่าวสารผ่านไลน์ของผู้สูงอายุ.

Retrieved from <https://positioningmag.com/1187954>

- สุวันนา คำบุศย์ และ ไพรัช พินชมภู. (2562). การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ไปใช้ในการให้บริการของสำนักงานขนส่งจังหวัดร้อยเอ็ด สาขา อำเภอโพธิ์ทอง. *Academic Journal of Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus*, 8(2), 69-77.
- อรรวรรณ วงศ์แก้วโพธิ์ทอง. (2553). Social Media เครื่องมือเพิ่มศักยภาพทางธุรกิจ. *วารสารนักบริหาร มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*, 30 (4), 63-69.
- อัญชลี เกตุจันทร์, ณิชฐา สลึงอยู่ และ สุรินทร์ มรรคา. (2561). รายงานการวิจัย : ผลกระทบของการใช้แอปพลิเคชัน Line ที่มีต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา. *สารวิจัยภาคย์*, 12(25), 52-65.
- อุเทน ลาพิงค์. (2561). การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมของผู้สูงอายุโดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในภาคเหนือ. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 18(2), 233-243.
- ภาษาอังกฤษ
- Atkin, C. (1973). Instrumental utilities and information seeking.
- Brandon, E., & Shayne, T. (2009). *Online Marketing Inside Out* (Vol. 1st ed). Collingwood, Vic: SitePoint.
- McQuail, D. (1983). *Mass communication theory : an introduction* (3rd ed. ed.): Sage.
- Pan, S. M., & Jordan-Marsh. (2010). Internet use intention and adoption among Chinese older adults: From the expanded technology acceptance model perspective. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1111-1119.
- Ryu, M., S., & Kim, E. L. (2009). Understanding the factors affecting online elderly user's participation in video UCC services. *Computers in Human Behavior*, 25(3), 619-632.
- United Nations. (2015). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *Trends in contraceptive use worldwide [Internet]*.
- WHO Expert Committee on Health of the Elderly. (1989). *Health of the elderly: report of a WHO Expert Committee*: World Health Organization.

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

หมายเลขชุด.....

- เขตสัมพันธวงศ์
- เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
- เขตบางรัก
- เขตพระนคร
- เขตบางกอกน้อย

แบบสอบถาม

เรื่อง : การใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุ
ในกรุงเทพมหานคร

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งในการทำวิทยานิพนธ์ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขา) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและจัดทำข้อเสนอแนะการใช้สื่อสังคมในการศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาของผู้สูงอายุในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีในการตอบแบบสอบถามด้วยความจริงมากที่สุด เพื่อให้ข้อมูลที่ได้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการวิจัยในอนาคต

ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่ได้สละเวลาตอบแบบสอบถามในครั้งนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

นายพิชัย ดาราพงษ์

นิสิตหลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขา)

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน จำนวน 6 หน้า

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

ส่วนที่ 3 ระดับการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ตามวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผู้สูงอายุ

ส่วนที่ 4 ท่านใช้แอปพลิเคชันไลน์เพื่อศึกษาหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาในระดับใด

คำตอบทั้งหมดของท่าน ผู้วิจัยจะเก็บรักษาไว้เป็นความลับและจะนำมาศึกษาร่วมกับคำตอบของผู้อื่น
เพื่อประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างตรงตามความเป็นจริง

1. เพศ

☐ 1. ชาย	☐ 2. หญิง
---------------------------------	----------------------------------
2. อายุ

☐ 1. 60 – 69 ปี	☐ 2. 70 ปีขึ้นไป
--	---
3. สถานภาพสมรส

☐ 1. โสด	☐ 2. สมรส	☐ 3. หม้าย / หย่า / แยกกันอยู่
---------------------------------	----------------------------------	---
4. ระดับการศึกษาสูงสุด

☐ 1. ประถมศึกษา
☐ 2. มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ 3. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
☐ 4. อนุปริญญา/ปวส.
☐ 5. ปริญญาตรี
☐ 6. สูงกว่าปริญญาตรี
5. อาชีพก่อนเกษียณ

☐ 1. ไม่ได้ทำงาน
☐ 2. ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ
☐ 3. พนักงานบริษัท
☐ 4. รับจ้างทั่วไป
☐ 5. ค้าขาย
☐ 6. ธุรกิจส่วนตัว
6. อาชีพหลังเกษียณ

☐ 1. ไม่ได้ทำงาน
☐ 2. ข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ บำนาญ
☐ 3. พนักงานบริษัท
☐ 4. รับจ้างทั่วไป
☐ 5. ค้าขาย
☐ 6. ธุรกิจส่วนตัว

7. รายได้ต่อเดือน

- 1. ต่ำกว่า 10,000 บาท
- 2. 10,001 – 20,000 บาท
- 3. 21,001 – 30,000 บาท
- 4. 30,001 บาทขึ้นไป

8. สภาพการอยู่อาศัย

- 1. อยู่คนเดียว
- 2. อยู่กับคู่สมรส
- 3. อยู่กับบุตรหลาน
- 4. อยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน
- 5. อยู่กับญาติหรือบุคคลอื่น

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างตรงตามความเป็นจริง

1. ความถี่ในการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์

- 1. ใช้งานทุกวัน
- 2. ไม่ได้ใช้งานทุกวัน

2. ระยะเวลาใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ต่อวัน

- 1. น้อยกว่า 2 ชั่วโมง
- 2. มากกว่า 2 แต่ไม่เกิน 3 ชั่วโมง
- 3. มากกว่า 3 แต่ไม่เกิน 4 ชั่วโมง
- 4. มากกว่า 4 แต่ไม่เกิน 5 ชั่วโมง
- 5. มากกว่า 5 แต่ไม่เกิน 6 ชั่วโมง
- 6. มากกว่า 6 ชั่วโมงขึ้นไป

3. ทำนใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ในช่วงเวลาใด (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 1. ตั้งแต่ตื่นนอน แต่ไม่เกิน 8 โมงเช้า
- 2. ตั้งแต่ 8 โมงเช้า แต่ไม่เกินเที่ยง
- 3. ตั้งแต่เที่ยง จนถึง 4 โมงเย็น
- 4. หลัง 4 โมงเย็น จนถึง 2 ทุ่ม
- 5. หลัง 2 ทุ่ม จนถึงเที่ยงคืน
- 6. ใช้ตลอดทั้งวัน ไม่เป็นเวลาเฉพาะเวลาใดเวลาหนึ่ง

ส่วนที่ 3 ระดับการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ตามวัตถุประสงค์ในการใช้งานของผู้สูงอายุ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างตรงตามความเป็นจริง
ท่านใช้ไลน์ตามกิจกรรมต่อไปนี้ในระดับใด

วัตถุประสงค์ในการใช้งาน	ระดับความถี่ในการใช้งาน				
	มากที่สุด (4)	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	ไม่ใช้ (0)
1. ใช้สื่อสารติดต่อธุระ ความจำเป็น และเรื่องทั่วไป					
2. ใช้เป็นช่องทางในการแบ่งปัน แสดงความปรารถนาดีให้แก่ผู้อื่น เช่น ส่งภาพดอกไม้ คำอวยพร					
3. ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสารทั่วไป					
4. ใช้ติดตามข้อมูลข่าวสาร การเมือง					
5. ใช้ติดตามข้อมูลกิจกรรม คำสอนตามศาสนา					
6. ใช้ติดตามข่าวสาร ข้อมูลเพื่อ ความบันเทิงส่วนตัว					
7. ใช้ซื้อสินค้าหรือบริการ					
8. ใช้เล่นเกมออนไลน์					

ส่วนที่ 4 ท่านใช้แอปพลิเคชันไลน์ในการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาดังต่อไปนี้ระดับใด

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ลงใน หรือเติมข้อความลงในช่องว่างตรงตามความเป็นจริง

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของ ผู้สูงอายุ	ระดับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
	มากที่สุด (4)	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	ไม่ใช้ (0)
การใช้หลักธรรมในหมวดอิทธิบาท 4 (หลักธรรมเพื่อความสำเร็จในชีวิต)					
1. การรักในสิ่งที่ทำ (ฉันทะ)					
2. ความพากเพียรในสิ่งนั้น (วิริยะ)					

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของ ผู้สูงอายุ	ระดับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
	มากที่สุด (4)	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	ไม่ใช้ (0)
3. ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น (จิตตะ)					
4. ความสอดคล้องในเหตุผลของสิ่งนั้น (วิมังสา)					
การใช้หลักธรรมในหมวดโลกธรรม 8 (เรื่องของโลกซึ่งมีอยู่ประจำกับชีวิต สังคมและโลกของมนุษย์)					
1. การได้ผลประโยชน์ ได้ทรัพย์สิน เงินทองหรือเสียลาภไป และการไม่ อาจดำรงอยู่ได้ (ได้ลาภ เสื่อมยศ)					
2. การได้รับแต่งตั้งให้มีฐานันดร สูงขึ้น หรือได้ตำแหน่ง หรือถูกลด อำนาจความเป็นใหญ่ (ได้ยศ เสื่อมยศ)					
3. การได้ยิน ได้ฟัง คำสรรเสริญคำ ชมเชย ค่ายกยอ และถูกตำหนิติ เตียนว่าไม่ดี ถูกติฉินนินทา หรือถูก กล่าวร้ายให้เสียหาย (ได้สรรเสริญ ได้นินทา)					
4. การได้ความสบายกาย สบายใจ และการได้รับความทุกขเวทนา ทรมานกาย ทรมานใจ (ได้สุข ได้ทุกข์)					
การใช้ในหมวดหลักธรรมพรหมวิหาร 4 (หลักธรรมประจำใจที่ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างสงบ สุข)					
1. ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุขทั้ง ทางกายและใจ (เมตตา)					
2. ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ทั้ง ทางกายและใจ (กรุณา)					

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของ ผู้สูงอายุ	ระดับการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา				
	มากที่สุด (4)	มาก (3)	ปานกลาง (2)	น้อย (1)	ไม่ใช่ (0)
3. ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีในเรื่อง ต่าง ๆ โดยไม่คิดริษยา (มุทิตา)					
4. การรู้จักวางเฉย หรือวางใจเป็น กลาง (อุเบกขา)					
การใช้หลักธรรมในหมวดสังขัตถ 4 (หลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ)					
1. การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน เพื่อประโยชน์แก่คนอื่นช่วยปลูกฝัง ให้เป็นคนที่ไม่เห็นแก่ตัว (ทาน)					
2. การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ อ่อนหวาน จริงใจไม่พูดหยาบคาย ก้าวร้าว พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ เหมาะกับกาลเทศะ (ปิยวาจา)					
3. การให้ความช่วยเหลือด้วยจิตใน ที่เป็นกุศล (อตถจริยา)					
4. การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ โดย ประพฤติตัวให้มีความเสมอดันเสมอ ปลาย (สมานัตตา)					

ขอบพระคุณสำหรับการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	พิชัย ดาราพงษ์
วัน เดือน ปี เกิด	16 มกราคม 2535
สถานที่เกิด	ตราด
วุฒิการศึกษา	หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการบริหารการbin วิทยาลัยการbinนานาชาติ มหาวิทยาลัยนครพนม
ที่อยู่ปัจจุบัน	795/1 ม.1 ต.วังกระแจะ อ.เมือง จ.ตราด 23000

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY